

Bewegdeelname op buurniveau

Een verkenning van de geografische spreiding en kenmerken van buurten met een lage bewegdeelname

Ine Pulles

Mark Noordzij

Robin Rauws

Hugo van der Poel

Beweegdeelname op buurtniveau

Een verkenning van de geografische spreiding en kenmerken van buurten met een lage beweegdeelname

Met steun van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Ine Pulles
Mark Noordzij
Robin Rauws
Hugo van der Poel

© Mulier Instituut
Utrecht, april 2023

Mulier Instituut
sportonderzoek voor beleid en samenleving

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T [@mulierinstituut](https://www.mulierinstituut.nl)

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	4
1.1	Stand van zaken sport- en beweegdeelname	4
1.2	Doel studie	6
1.3	Leeswijzer	6
2.	Achtergrond	7
2.1	Sport en sportief bewegen in historisch perspectief	7
2.2	Sport- en beweegbeleid	10
3.	Sport- en beweegdeelname	13
3.1	Wie bewegen en/of sporten er minder dan gemiddeld?	13
3.2	Welke kenmerken hangen samen met sport- en beweegdeelname?	13
3.3	Waar wordt weinig gesport en bewogen?	15
4.	Methode	19
4.1	Aanpak	19
4.2	Wat zijn en 'doen' buurten?	19
4.3	Data	21
4.4	Beschrijving geselecteerde buurten	25
5.	Demografische samenstelling	31
5.1	Leeftijd	31
5.2	Herkomst	31
5.3	Sociaaleconomische status	34
6.	Gezondheid en leefstijl	38
7.	Beweegvriendelijke omgeving	41
8.	Buurtbeweegprofielen	46
9.	Slotbeschouwing	50
9.1	Conclusie	50
9.2	Discussie en implicaties voor beleid	54
9.3	Vervolgonderzoek	59
	Literatuur	60
	Bijlage 1. Geselecteerde buurten	63
	Bijlage 2. Gezondheid en leefstijl	68
	Bijlage 3. Beweegvriendelijke omgeving	74
	Bijlage 4. Aantal inwoners per buurt	84

1. Inleiding

Een van de doelen van het Preventieakkoord is dat in 2040 75 procent van de Nederlanders aan de beweegrichtlijnen voldoet (Ministerie van VWS, 2018). Het kabinet Rutte IV heeft zich aan dit doel verbonden in de Bewegebrief. Deze brief hebben de minister van Langdurige Zorg en Sport en de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 24 juni 2022 naar de Tweede Kamer gestuurd (Ministerie van VWS, 2022). Het behalen van dit doel is op dit moment nog ver weg. Minder dan de helft van de Nederlanders (47%) voldoet aan de beweegrichtlijnen (daarover meer in paragraaf 1.2).

In de Bewegebrief schetst het ministerie van VWS hoe het bewegen in het dagelijks leven wil stimuleren. Vanuit het Preventieakkoord stelt het ministerie van VWS een 'Beweegalliantie' samen. Deze bestaat uit een breed scala aan maatschappelijke organisaties (zorg, sport en onderwijs), kennisinstellingen en bedrijven. In deze alliantie formuleren de leden samen met andere departementen en maatschappelijke organisaties gedeelde ambities en doelstellingen. Ook maken ze afspraken die moeten bijdragen aan de doelstelling dat 75 procent van de Nederlanders in 2040 aan de beweegrichtlijnen voldoet. Het uitgangspunt daarbij is om 'de inzet *daar* te doen waar de meeste impact te halen valt'.

Vereniging Sport en Gemeenten (VSG, 2022) schrijft dat er maatwerk nodig is om de gezonde generatie 2040 waar te maken. Maatwerk per gemeente, per buurt, per inwoner. Steden staan voor andere uitdagingen dan kleinere gemeenten. Het is zaak duidelijk te krijgen waar precies de meeste impact teweeg gebracht kan worden.

Deze studie is een verkenning van de mogelijkheden om op basis van bestaande data meer maatwerk te leveren in het sport- en beweegbeleid. Het doel is inzichtelijk te maken in welke buurten de beweegdeelname het laagst is en welke kenmerken per buurt daar aan lijken bij te dragen. Gecombineerd met de grootte (in aantal inwoners) van die buurten ontstaat een beeld van de buurten waar in kwantitatieve zin de grootste uitdagingen liggen.

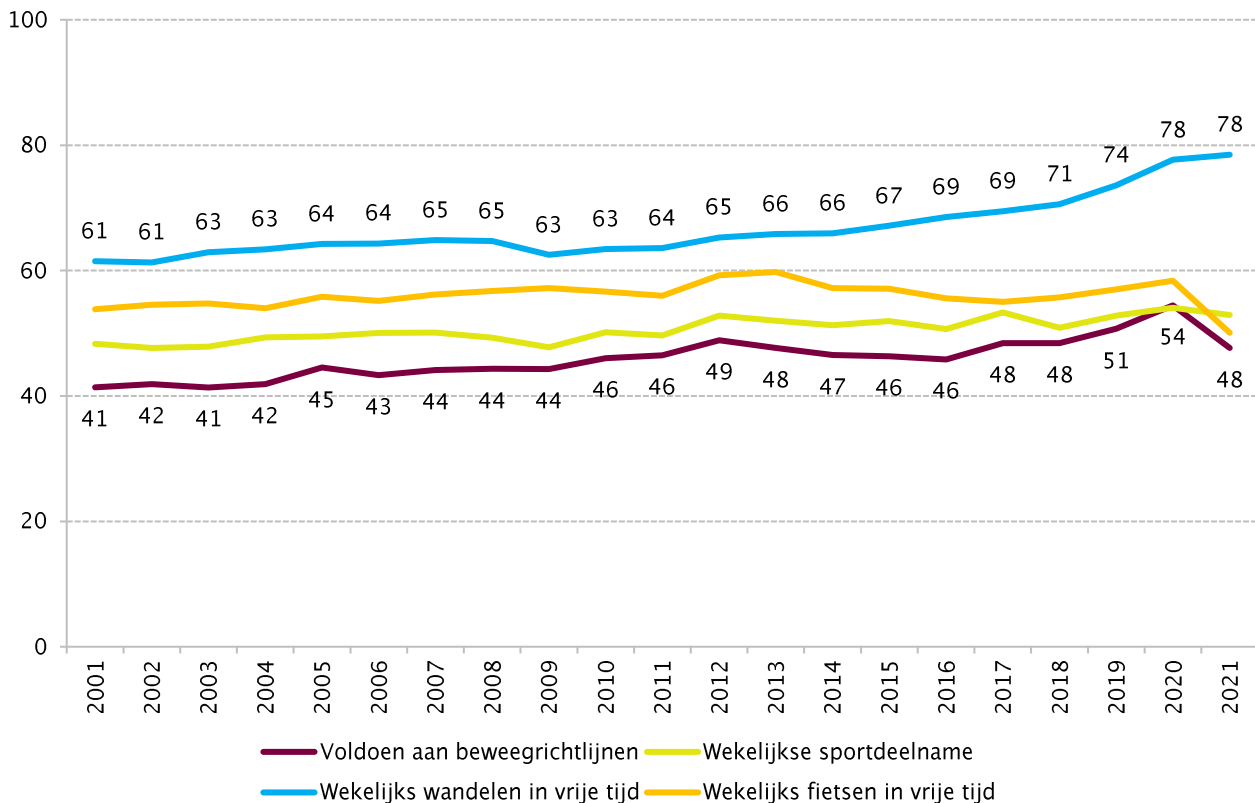
Een 'vergrijsde' buurt vraagt om een andere aanpak dan een 'jonge' buurt met veel niet-westerse migranten en gezinnen met een lage sociaaleconomische status. Een kloppende aanpak, een aanpak die aansluit op de bevolkingssamenstelling van de buurt, kan zorgen voor effectiever en doelmatiger beleid. Het bereik of 'de impact' van dat beleid wordt groter wanneer het zich richt op de buurten met de grootste aantallen inwoners met een lage sportdeelname of kenmerken die daarmee samenhangen. Dat wil trouwens niet zeggen dat beleid zich alleen op deze buurten moet richten.

1.1 Stand van zaken sport- en beweegdeelname

In 2021 deed 54 procent van de Nederlanders van 4 jaar en ouder één keer per week of vaker aan sport (figuur 1.1). Het percentage wekelijkse sportdeelname voor Nederlanders van 12 jaar en ouder is redelijk stabiel over de tijd. Zeven op de tien Nederlanders (70%) van 6 jaar en ouder sporten minstens twaalf keer per jaar (in 2020; niet in figuur).

In 2021 voldeed 47 procent van de Nederlanders van 4 jaar en ouder aan de beweegrichtlijnen. Dit is minder dan in 2019 en 2020, maar vergelijkbaar met 2018 en 2017 (figuur 1.1).

Figuur 1.1 Sport- en beweegdeelname Nederlandse bevolking (18–79 jaar) voor de periode 2001–2021^a (in procenten)

Bron: CBS Gezondheidsenquête, 2001–2021. Bewerking: Mulier Instituut.

^a In 2021 is bij deze vragen een zin toegevoegd dat je wandelen/fietsen naar je werk buiten beschouwing moet laten. Hierna zie je een scherpe afname van gewoon fietsen in de tijd. Vermoedelijk hangt dit ook samen met de afname in het voldoen aan de beweegrichtlijnen.

Wekelijkse sportdeelname, sportdeelname twaalf keer per jaar en voldoen aan de beweegrichtlijnen zijn kernindicatoren. De kernindicatoren sport en bewegen (Ministerie van VWS, 2014) laten de ontwikkelingen in sport- en beweegdeelname zien. Ze worden gepresenteerd op de website sportenbewegenincijfers.nl van het RIVM.

In de Sport Toekomstverkenning komen Van Bakel et al. (2017) tot de voorspelling dat de sportdeelname van Nederlanders tot 2030 ongeveer gelijk blijft. Daarbij gaan we meer individueel en minder in georganiseerd verband sporten. Hoeveel mensen voldoen aan de beweegnorm (voorloper van beweegrichtlijnen) stijgt bij gelijkblijvend beleid licht. Die inschatting is van voordat het coronavirus zijn intrede deed. Het coronavirus heeft de sport- en beweegdeelname van Nederlanders onder druk gezet. Vooral mensen die al minder bewogen en een slechtere gezondheid hadden, sporten en bewegen (tijdelijk) minder (Pulles et al., 2022).

Zelfs als de coronacrisis geen blijvend (negatief) effect heeft op de sport- en/of beweegdeelname, neemt de sport- en beweegdeelname volgens de Sport Toekomstverkenning niet of nauwelijks toe. Groei is wel nodig om in 2040 de geambieerde 75 procent beweegdeelname te halen. De vraag is of meer ‘maatwerk’ en meer focus op ‘impact’ kunnen helpen om de sport- en beweegdeelname te stimuleren. Op deze vraag komen we in de slotbeschouwing terug.

1.2 Doel studie

Het doel van deze studie is om inzichtelijk te maken waar (in welke buurten) de achterstanden in sport- en beweegdeelname het grootst zijn en met welke kenmerken dat per buurt samenhangt. Inzicht daarin helpt om te bepalen waar en hoe beleidsinzet de grootste impact kan hebben.

In het verlengde van deze doelstelling hebben we de onderstaande onderzoeksvragen opgesteld:

1. Wie bewegen en/of sporten er minder dan gemiddeld?
2. Welke kenmerken hangen samen met sport- en beweegdeelname?
3. Waar wordt weinig gesport en bewogen?

Deze eerste onderzoeksvragen kunnen we beantwoorden op basis van bestaand onderzoek. In deze studie verkennen we in hoeverre we met bestaande data kunnen achterhalen waarmee de lage beweegdeelname per buurt samenhangt. De aandacht gaat uit naar beweegdeelname, omdat in het beleid hiervoor een kwantitatieve ambitie staat, maar we gaan ervan uit dat te de ontwikkelen aanpak ook gebruikt kan worden bij buurten met een lage sportdeelname. We gaan met de volgende onderzoeksvragen aan de slag:

4. Zijn er typische (onderling verschillende) combinaties van kenmerken te vinden die samenhangen met de lage beweegdeelname in een buurt?
5. Zijn er veel voorkomende combinaties van kenmerken die samenhangen met een lage beweegdeelname op grond waarvan buurtbeweegprofielen zijn samen te stellen?

Om onderzoeksvragen 4 en 5 te beantwoorden gaan we op zoek naar buurten met de laagste scores op voldoen aan de beweegerichtlijnen. We selecteren hierbij de 5 procent laagstscorende buurten. Van die buurten proberen we vast te stellen of er een (ruimtelijke) combinatie is van kenmerken die samenhangen met de lage beweegdeelname. Die combinatie is buurtspecifiek, maar mogelijk zijn er combinaties die veel voorkomen. Daarmee krijgen we zicht en greep op de overeenkomsten en verschillen tussen de buurten die het laagst scoren op beweegdeelname. Dit is potentieel belangrijke sturingsinformatie voor de lokale beleidsagenda sport en sportief bewegen, lokale sport- en gezonde-leefstijlakoorden en de inzet van buurtsportcoaches.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 kijken we terug op het sport- en beweegbeleid van de afgelopen decennia. Hoofdstuk 3 bundelt bestaande kennis over sport- en beweegdeelname. Onderzoeksvragen 1 tot en met 3 beantwoorden we in dat hoofdstuk. In hoofdstuk 4 volgt een beschrijving van de onderzoeksmethode en gebruikte data.

In de hoofdstukken 5 tot en met 7 presenteren we de resultaten voor respectievelijk de demografische samenstelling van de buurten, enkele gezondheids- en leefstijlkenmerken, en de beweegvriendelijkheid van de omgeving. In hoofdstuk 8 kijken we of we op basis van de resultaten buurtprofielen vast kunnen stellen.

In hoofdstuk 9 volgt de slotbeschouwing. In dit hoofdstuk beantwoorden we eerst de onderzoeksvragen en gaan we in op de betekenis van de resultaten en de implicaties daarvan voor het beleid. Tot slot reflecteren we op de onderzoeksmethode en kijken we vooruit naar mogelijk vervolgonderzoek.

2. Achtergrond

2.1 Sport en sportief bewegen in historisch perspectief

De industrialisatie en urbanisatie in de tweede helft van de negentiende eeuw markeren de overgang naar een samenleving waarin zelf bewegen en de (eigen) lichaamskracht gebruiken steeds minder noodzakelijk en vanzelfsprekend zijn. Vandaag de dag verkeren de meeste mensen in een obesogene omgeving en hebben ze een sedentaire levensstijl. Bewegen en krachtsinspanningen leveren zijn in belangrijke mate een 'vrije' keuze geworden, iets wat men moet willen en waartoe men zich moet zetten. Zitten en gemak zijn de normale, vanzelfsprekende en standaard gedragsopties geworden.

Met dit in het achterhoofd ligt het voor de hand aan te nemen dat vooral de mensen die dit willen en hiervoor kiezen (voldoende) sporten en bewegen. Kortom, deze mensen zijn intrinsiek gemotiveerd. Mogelijk wil de helft van de bevolking die nu niet sport en/of niet aan de beweegrichtlijnen voldoet dit wel graag, maar is er iets dat hen hierbij belemmert. In dat geval kunnen we de sport- en/of beweegdeelname stimuleren door die belemmeringen weg te nemen. Het wordt ingewikkelder als er eigenlijk geen of nauwelijks belemmeringen zijn, maar men niet wil bewegen en kiest voor een bewegingsloze levensstijl. Wat houdt je stimuleringsbeleid dan in?

Om hier iets meer over te kunnen zeggen kijken we in deze paragraaf eerst terug. Waar komt ons huidige sport- en beweegpatroon vandaan? Welke ontwikkelingen hebben zich daarin voorgedaan? Daarna komen we terug bij de vraag welke vormen van sportstimuleringsbeleid er (mogelijk) zijn.

Opkomst moderne sport

In de anderhalve eeuw van groeiende beweegarmoede is de moderne sport opgekomen, deels als een vorm van vrijetijdbesteding van de elite (tennis, polo) en deels als aanvulling op het (cognitieve) onderwijs (voetbal, atletiek, turnen). Langzaam werden ook oudere vormen van vermaak en bepaalde 'beroepsvaardigheden' die zich hiervoor leenden 'gesportificeerd', zoals schaatsen, zwemmen, hockey, paardrijden, schermen en zeilen.

In het midden van de vorige eeuw bestond er een breed palet aan sportvormen. Deze werden vooral aangeboden in verenigingsverband, hadden een competitief karakter en werden beoefend als vorm van vrijetijdbesteding ('amateursport'). Sport was een nieuwe vorm van bewegen, maar was niet voldoende om het verlies aan bewegen in werk, verplaatsingen en vrijetijdbesteding te compenseren.

Sterke groei in welvaart

In de jaren zestig van de vorige eeuw zetten vier ontwikkelingen in die tot op de dag van vandaag invloed hebben op het landschap van sport en bewegen. Allereerst was er de sterke groei in welvaart. Deze welvaart vertaalde zich in flink hogere lonen, meer belastinginkomsten voor de overheid en meer vrije tijd (invoering vrije zaterdag en (betaalde) vakantiedagen). Zowel burgers en bedrijven als overheden hadden meer middelen voor aanbod en consumptie van allerlei vormen van vrijetijdbesteding.

Doorgetrokken naar het nu hebben de welvaartsgroei en de toename in vrij besteedbaar inkomen doorgezet, maar de aanvankelijke groei in hoeveelheid vrije tijd niet. Deze groei stakte in de jaren negentig. Nu heeft de gemiddelde Nederlander per uur vrije tijd dus meer te besteden dan in de jaren vijftig en zestig. Anders gezegd, de vrijetijdbesteding nu gaat samen met hogere consumptieve uitgaven, en 'tijd' is in verhouding schaarser geworden dan 'geld'.

Dat gaf in de sport ruimte voor de opkomst van relatief dure sporten, zoals fitness, hockey, paardrijden en golf, en tijdsefficiënte sporten, zoals opnieuw fitness, en hardlopen, wandelen en allerhande vormen van fietsen. Tijdsefficiënt wil zeggen dat je geen of weinig tijd kwijt bent aan randzaken, zoals verplaatsingen, vrijwilligerswerk en derde helft. Daarnaast kun je de activiteit doen in ‘verloren uurtjes’ en wanneer het uitkomt, omdat er geen of weinig opleverende alternatieve activiteiten te doen zijn. Extra voordeel van activiteiten als lopen en fietsen is dat je ze zo duur kunt maken als je wilt.

Toename zichtbaarheid en volgen van sport

De zichtbaarheid en het volgen van sport kregen in de jaren zestig een grote impuls door de komst van de televisie in de Nederlandse huiskamers en overal draagbare radio's. Vanaf de jaren negentig kwamen daar de opkomst van de commerciële media, computers, smartphones en sociale media bij. Sport deed en doet het goed bij kijkers, luisteraars en gamers. Deze ‘volgers’ bleken een groeimarkt, waar geld verdiend wordt met de verkoop van televisierechten, reclametijd en sponsopties. Vooral het ‘betaald voetbal’, dat ontstond in de jaren vijftig, kon groeien door het groter wordende aantal volgers.

Deze toeschouwers kregen in de loop van de tijd steeds meer mogelijkheden om geld uit te geven aan het volgen van hun favoriete sporter, team of sport. Denk hierbij aan (betaald) wedstrijdbezoek, de aankoop van shirts, televisiekijken, betalen om met een sporter te chatten, en gokken op sportwedstrijden. Sport is daarmee niet te missen, normaal geworden, en iets waaraan je niet alleen ‘actief’, maar ook ‘passief’ kunt deelnemen. Al beweeg je zelf natuurlijk niet (actief) als je sport (passief) volgt.

Groeïende overheidsbemoedening met sport

Een derde ontwikkeling is de groeiende overheidsbemoedening met sport. In het begin betrof dit vooral de ‘democratisering’ van de sport. Dat wil zeggen, de sport toegankelijk maken voor ‘iedereen’. Men zag sport als een nuttige en verantwoorde vorm van vrijetijdbesteding en als een ‘sociaal recht’, iets waar elke burger aan moest meedoen. Daarom werden sociale, ruimtelijke en financiële belemmeringen voor sportdeelname weggenomen. Overheden investeerden geld in de aanleg van goede sportaccommodaties om de gewenste en verwachte groei in sportdeelname op te vangen en afstand als ruimtelijke belemmering weg te nemen. Voorwaarde was dat sportverenigingen de deuren voor iedereen openzetten, stopten met ballotage en de contributies ‘betaalbaar’ hielden.

Onderkend werd dat het ‘competitieve’ in de sport mensen kon afschrikken. Het moest mogelijk worden om sport op een niet-competitieve of ‘recreatieve’ manier te beoefenen. Er was overlap met het in die tijd opkomende openluchtrecreatiebeleid. Dit beleid leidde tot de aanleg van recreatieve routestructuren, speelweides, vaarroutes en strandbaden. Hier konden mensen volop recreatief fietsen, zwemmen, lopen, zeilen en voetballen. Deze recreatieve infrastructuur is in de coronatijd ‘herontdekt’ als buitensportruimte, onder andere door ‘sportieve ondernemers’ die hier bootcamps, yoga, tai chi en allerhande vormen van ‘buitenfitness’ zijn gaan aanbieden.

Bij de bezuinigingsoperaties in de jaren tachtig werd de vraag gesteld of de overheid zich eigenlijk wel met sport moest bezighouden. Midden jaren negentig kwam staatssecretaris Terpstra met de nota ‘Wat sport beweegt’ (Ministerie van VWS, 1996). Daarin bestempelde zij de overheidsbemoedening toch als wenselijk, op grond van de positieve externe effecten van sportbeoefening. Een jaar of tien later werden die externe effecten in ‘Tijd voor sport’ (Ministerie van VWS, 2005) ingedikt tot drie speerpunten. Deze vielen min of meer samen met de pijlers van het ministerie van VWS: bewegen (gericht op gezondheid en voorkomen van bewegingsarmoede), meedoen (breedtesport, gericht op welzijn, participatie, sportcultuur en cohesie) en presteren (topsport, gericht op talentontwikkeling, excelleren en innovatie).

Minder geboorten en stijgend opleidingsniveau

Een vierde ontwikkeling is de daling in het aantal geboorten (het einde van de ‘babyboom’) en de groei in het hoger onderwijs. Leeftijd en opleiding laten beide een sterke samenhang met sportdeelname zien: hoe jonger en hoe hoger opgeleid, hoe hoger de sportdeelname (tabel 2.1). Dezelfde samenhang is te zien bij beweegdeelname, zij het iets minder sterk.

De ontgroening ingezet in de jaren zestig leidt tot een vergrijzing nu: de babyboomers zijn of gaan binnenkort met pensioen. De gemiddelde leeftijd stijgt en het aandeel gepensioneerden in de bevolking loopt snel op. Als al het andere gelijk blijft, voorspelt dit een daling van de sport- en beweegdeelname. Die daling zien we (nog) niet. Voordat we dit toeschrijven aan succesvol sport- en beweegbeleid, moeten we eerst kijken naar het effect van het stijgende opleidingsniveau.

Tabel 2.1 Wekelijkse sportdeelname naar jaar, bevolking 18 jaar of ouder (in procenten)

	2001–2005	2006–2010	2011–2015	2016–2020	2020
	(n=30.010)	(n=29.342)	(n=32.013)	(n=36.623)	(n=6.793)
Bevolking 18 jaar en ouder	47	48	50	51	52
Leeftijd					
18–54 jaar	55	56	57	58	60
55–64 jaar	39	42	44	45	45
65–79 jaar	30	33	37	41	43
80 jaar en ouder	12	17	18	21	20
65 jaar en ouder	27	30	33	37	38

Bron: CBS Gezondheidsenquête, 2001–2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Begin jaren zestig was 2 procent van de bevolking hoger opgeleid. Begin van deze eeuw was dat bijna een kwart en nu is dat meer dan een derde. Begin jaren zestig deden twee op de vijf mensen met een hogere opleiding aan sport en een op de vijf met een lage opleiding (Breedveld, 2014, p. 13). Van den Dool et al. (2023, p. 14) concluderen dat een derde van de lager opgeleiden (25 tot 80 jaar) in de periode 2016-2020 sport, tegenover ruim twee derde van de hoger opgeleiden (tabel 2.2).

De sportdeelname van zowel lager als hoger opgeleiden is gegroeid. Beide in een vergelijkbaar tempo. Hoger opgeleiden sporten nu nog steeds twee keer zo vaak als lager opgeleiden. Het verschil in deelnamepercentage is daarmee gestegen van 20 procent begin jaren zestig tot 36 procent nu.

De sportdeelname van de bevolking als geheel stijgt licht. Dit komt doordat het percentage hoger opgeleiden stijgt en het percentage lager opgeleiden daalt. Deze stijging is zo sterk dat de voorspelde daling in sportdeelname als gevolg van de vergrijzing van de bevolking niet uitkomt.

Tabel 2.2 Wekelijkse deelname sport naar achtergrondkenmerken en opleidingsniveau, 2016–2020, bevolking 25–79 jaar (in procenten)

	Lager (n=8.306)	Middelbaar (n=12.479)	Hoger (n=11.090)
Bevolking, 25–79 jaar	32	49	68
<i>Leeftijd</i>			
25–34	37	55	75
35–54	31	50	69
55–69	32	44	61
70–79	30	44	53
<i>Besteedbaar inkomen</i>			
1e kwintiel	22	36	57
2 ^e	27	40	56
3 ^e	34	48	63
4 ^e	42	52	67
5e kwintiel	44	59	74
<i>Herkomst</i>			
Nederlands	33	50	69
Westers	30	46	64
Niet-westers	26	41	60
<i>Algemene gezondheidstoestand</i>			
(Zeer) gezond	37	53	71
Gaat wel/slecht	23	34	50
<i>Lichamelijke beperking en/of chronische aandoening</i>			
Ja	26	40	60
Nee	38	54	71

Bron: CBS Gezondheidsenquête, 2016–2020. Bewerking Mulier Instituut

2.2 Sport- en bewegbeleid

Het sportbeleid in de jaren zestig en zeventig was gericht op sportstimulering. Men zag sport als een sociaal recht en een zinvolle vorm van vrijetijdbesteding. Ongelijkheid in sportdeelname was onwenselijk. ‘Zinvol’ betekende ook het verminderen van bewegingsarmoede, het stimuleren van motorische ontwikkeling en positieve gezondheidseffecten.

Vanaf midden jaren negentig is steeds meer nadruk komen te liggen op de externe effecten van sport. De (bevordering van) deelname blijft dan van belang, want zonder sportdeelname geen externe effecten van sportdeelname. Wel lijkt het erop dat met name de gezondheidseffecten steeds belangrijker worden gevonden en de beleidsmakers steeds ‘instrumenteler’ naar sport kijken. Het gevolg daarvan is dat in het overheidsbeleid de aandacht steeds meer uitgaat naar de ‘beweegcomponent’ van sport. Die levert immers de meeste gezondheidseffecten op. Uiteindelijk gaat het er dan niet om dat mensen sporten, maar dat ze ‘bewegen’. Sportstimuleringsbeleid is tegenwoordig vaak sport- en beweegstimuleringsbeleid.

Gemeentelijk sportaccommodatiebeleid

Gemeenten ontwikkelen sportaccommodaties en verhuren deze tegen een ‘sociaal’ - niet kostendekkend - tarief aan sportverenigingen. Hiermee zijn ruimtelijke (bereikbaarheid) en financiële drempels voor sportdeelname minder geworden. Het gemeentelijk sportaccommodatiebeleid is meestal ‘volgend’ op de (lokale) vraag van de sportverenigingen.

Sport in verenigingsverband groeide sterk tot in de jaren tachtig. Dit werd mede mogelijk gemaakt doordat gemeenten sportparken aanlegden en zwembaden en sporthallen bouwden. De groei is vanaf de jaren tachtig afgevlakt en de gemeentelijke uitgaven aan sport zijn daarmee gestabiliseerd. Wel zijn ze nog altijd van grote betekenis voor het behoud van de verenigingssport.

Het sportaanbod in Nederland is over het algemeen van goed niveau. Bereikbaarheid, toegankelijkheid en beschikbaarheid van sportaccommodaties zijn goed op orde. Het huidige sportaanbod is cruciaal voor de sporters die er nu zijn, maar verbetering hiervan zal tot weinig extra sportbeoefening leiden. Er zijn overigens wel grote verschillen in het land in de druk op de sportaccommodaties en de intensiteit van gebruik. Vooral in de sterk verstedelijkte gebieden en daar waar hoge grondprijzen gelden zijn er verenigingen met wachtlijsten. Uitbreiding van accommodaties kan hier leiden tot iets meer leden en dus sporters. Daar staan gebieden tegenover die te maken hebben met vergrijzing en ontvolking. Daar zijn sportaccommodaties nog wel in gebruik, maar neemt de onderbezetting toe. Landelijk is de groei in het aantal verenigingssporters er al een paar decennia uit.

Meer sportaccommodaties bouwen gaat niet leiden tot aanzienlijk meer sport-, laat staan beweegdeelname. Hiermee gaan we dus niet de stap maken naar 75 procent sportdeelname of 75 procent voldoen aan de beweegrichtlijnen.

Gezondheidsbewustzijn en recreatieve infrastructuur

Fitness, fietsen en hardlopen zijn de afgelopen jaren sterk gegroeid en op dit moment het populairst. Dit zijn sporten die voordeel hebben gehad van de welvaartstijging, de toenemende tijddruk en het opkomen en de inzet van marktpartijen. De kans is groot dat dit deel van de sport(deelname) voordeel heeft gehad van twee vormen van overheidsbemoediging.

Ten eerste de verkondiging van de boodschap dat sport en bewegen gezond is, overgewicht tegengaat en helpt om langer in goede gezondheid te leven. De overheid heeft onderzoek hiernaar betaald, voorlichting gegeven, campagnes ondersteund en op allerlei manieren bekendgemaakt dat sporten en bewegen goed is voor de mens. Het lijkt erop dat de groei in sport- en beweegdeelname voor een belangrijk deel voortkomt uit extrinsieke motivatie. De eigen gezondheid is nu de meest genoemde reden om te sporten of sportief te bewegen, meer dan de lol van het spel of de competitie. De eerste kabinetten Rutte, en in het bijzonder minister Schippers van VWS, zagen overigens ‘betutteling’ in publiekscampagnes gericht op gezond(er) leven en hebben de budgetten daarvoor bevroren.

Ten tweede heeft de overheid de recreatieve infrastructuur betaald en bereikbaar gemaakt. Deze infrastructuur is voor het grootste deel aangelegd in de tweede helft van de vorige eeuw. Individuele fietsers, hardlopers, kanoërs, skaters en wandelaars maken hiervan druk gebruik. Net als (sport)evenementenorganisatoren, informele groepen wielrenners en wandelgroepen, commerciële aanbieders van bootcamps en buitenfitness en al dan niet recreatieve verenigingssporters, zoals roeiers en schaatsers.

Ook dit recreatieve sportgedrag is meer gedreven door extrinsieke motivatie (gezondheid), dan door een intrinsieke motivatie vanwege het spelelement in de sport. Dat is hier namelijk grotendeels afwezig. Waarschijnlijk speelt hier wel een andere vorm van intrinsieke motivatie: die van ontspanning door lichamelijk actief buiten en in de natuur te zijn. Het (openlucht)recreatiebeleid is rond 2010 definitief

gestopt door het kabinet Rutte I. De aandacht voor recreatieve infrastructuur leeft nu vooral onder de paraplu van de ‘beweegvriendelijke omgeving’.

Het gezondheidsbewustzijn en de in het verleden gerealiseerde recreatieve infrastructuur zijn nog zo sterk dat intensivering van deze vormen van beleid waarschijnlijk geen enorme effecten meer heeft op de sport- en beweegdeelname.

Onderwijsbeleid

De sport- en beweegdeelname is gestuwd door het stijgende opleidingsniveau van de bevolking (Van den Dool et al., 2023). Hier draagt het onderwijsbeleid bij - min of meer per ongeluk, maar toch - aan de groei van de sport- en beweegdeelname. Hoe langer mensen in opleiding zijn, hoe hoger hun huidige en toekomstige sportdeelname. Dit geldt ook voor kinderen die opgroeien in een ‘achterstandsmilieu’. Als deze kinderen een vwo-opleiding en daarna een hogere beroeps- of universitaire opleiding volgen, hebben ze (statistisch) een grotere kans om te sporten en te voldoen aan de beweegrichtlijnen dan kinderen met dezelfde achtergrond die een vmbo-opleiding volgen. Het is overigens niet duidelijk of dit een direct effect is van een langere blootstelling aan de onderwijsomgeving en/of gymonderwijs, of een indirect effect van de langere omgang met medeleerlingen die van huis uit ‘sportgesocialiseerd’ zijn.

Via de school worden alle kinderen bereikt. Maar vervolgens zien we een samenhang tussen een hogere sport- en beweegdeelname en een hogere (vervolg)opleiding. Kinderen die minder lang in het onderwijssysteem verblijven en een praktische opleiding volgen hebben in hun latere leven een grotere kans op een lagere sport- en beweegdeelname. Als het wel of niet volgen van een theoretische (vervolg)opleiding afhangt van ‘waar je wieg staat’, betekent dit eigenlijk dat het onderwijs vooral sport- en beweegstimulerend werkt voor dat deel van de bevolking dat van huis uit in verhouding al veel aan sport en bewegen doet.

Conclusie

Vergeleken met andere landen scoort Nederland goed als het gaat om sport- en beweegdeelname. Maar afgezet tegen de stagnerende groei in sport- en beweegdeelname, toenemende beweegarmoede en prevalentie van overgewicht, en de ambitie dat in 2040 75 procent van de bevolking voldoet aan de beweegrichtlijnen, is er niettemin een grote uitdaging. Het lijkt erop dat het beleid dat inzet op voorlichting en het wegnemen van (ruimtelijke, sociale en financiële) belemmeringen de helft van de bevolking bereikt die sportief wil bewegen of daartoe makkelijk verleid kan worden. De vraag is hoe we de andere helft bereiken, die andere prioriteiten heeft, niet sportief wil bewegen, te weinig energie heeft of kampt met meerdere belemmeringen.

3. Sport- en bewegdeelname

In dit hoofdstuk beantwoorden we de eerste drie onderzoeksvragen, voor zover dat mogelijk is op basis van beschikbaar onderzoek.

3.1 Wie bewegen en/of sporten er minder dan gemiddeld?

In 2021 bewoog 53 procent van de Nederlanders onvoldoende. 46 procent sportte minder dan één keer per week en 30 procent minder dan twaalf keer per jaar (CBS & RIVM, 2021a; CBS & RIVM, 2021b). Dit zijn vaker vrouwen, ouderen, laagopgeleiden en mensen met een beperking.

Vooraf naar opleidingsniveau zijn de verschillen groot. In 2021 was het percentage hoogopgeleiden dat voldeed aan de beweegerichtlijnen bijna anderhalf keer zo groot als het percentage laagopgeleiden (53% vs. 38%). Voor sportdeelname geldt zelfs dat het aandeel wekelijkse sporters van 25 jaar en ouder in Nederland ruim twee keer zo was hoog onder hoogopgeleiden (67%) als onder laagopgeleiden (30%). Van den Dool et al. (2023) gaan verder in op de werkzame mechanismen van de relatie tussen sportdeelname en het (voltooid) opleidingsniveau.

Zie voor uitsplitsingen naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en lichamelijke beperking en aandoening tabel 1.2 en de website met kernindicatoren:

<https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren/sportdeelname-wekelijks>

<https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren/sportdeelname-12-keer-per-jaar>

<https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren/beweegerichtlijnen>

3.2 Welke kenmerken hangen samen met sport- en bewegdeelname?

Sportdeelname

In 2019 publiceerde het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) het rapport ‘Kansen op sportieve groei’ (Tiessen-Raaphorst et al., 2019). Het SCP ontwikkelde een empirisch model¹ waarmee inzicht ontstaat in het gewicht van verschillende factoren voor sportdeelname en het organisatorische verband waarin mensen sporten.

Dit ‘verklarende’ model is vormgegeven op basis van de sociaalecologische theorievorming van Bronfenbrenner (1986). Deze theorie stelt dat de omgeving van een persoon uit meerdere lagen bestaat die elk een relatie hebben met het gedrag. De lagen zijn: persoonlijke kenmerken, interpersoonlijke relaties, de sociale en fysieke omgeving, gemeentelijke of landelijke kenmerken (zoals beleid en maatschappelijke ontwikkelingen) en internationale verschillen. Hoe dichter de laag bij het individu staat, hoe sterker de relatie met het gedrag. Hoe verder weg, hoe indirecter en zwakker de relatie.

Op basis van een literatuurstudie heeft het SCP voor elke laag van het sociaalecologische model kenmerken die met sportdeelname samenhangen in het empirisch verklaringsmodel meegenomen.

¹ Zie voor meer informatie over het empirisch model en een uitgebreidere beschrijving van de uitkomsten het rapport ‘[Kansen op sportieve groei](#)’ van Tiessen-Raaphorst et al. (2019).

Persoonlijke kenmerken geslacht, leeftijd en gezondheid blijken samen te hangen met de kans om frequent te sporten. Voor volwassenen komen daar nog opleidingsniveau, inkomen, maatschappelijke positie en levensfase bij. Een hogere opleiding, een hoger inkomen en een betere gezondheid zijn gerelateerd aan een grotere kans op frequent sporten.

De sportdeelname van de personen die dicht bij je staan, doet ertoe. Bijvoorbeeld die van beide ouders: als de ouders vaak sporten, is de kans dat iemand sport groter. Een hoger opleidingsniveau van de moeder is gerelateerd aan een grotere kans op sportdeelname van een jongere, dat van de vader niet. Voor volwassenen hangt de sportdeelname van de partner samen met de eigen sportdeelname.

De kans op sportdeelname is verder gecorreleerd aan de leefbaarheid van de omgeving. Hoe leefbaarder een buurt, hoe groter de kans op frequente sportdeelname en hoe kleiner de kans dat volwassenen niet sporten. In wijken met een slechtere leefbaarheid wonen vaker mensen met een lager opleidingsniveau, een slechtere gezondheid of minder inkomen. Als we hiervoor corrigeren, blijft het verband voor sportdeelname en leefbaarheid bestaan.

In het bovengenoemde model heeft het SCP migratieachtergrond niet als kenmerk meegenomen. De herkomst van een individu hangt wel samen met de sport- en beweegdeelname. Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond sporten en bewegen minder dan Nederlanders zonder migratieachtergrond of met een westerse migratieachtergrond (CBS & RIVM, 2021a, 2021b; Hoogendoorn & De Hollander, 2016). Vooral vrouwen en ouderen met een migratieachtergrond sporten relatief weinig (Elling & Cremers, 2021).

Beweegdeelname

Een systematisch overzicht van onderzoeken naar beweegdeelname, uitgevoerd door het RIVM (Wendel-Vos et al., 2016), schetst een gemengd beeld van welke factoren bij kunnen dragen aan beweegdeelname. De onderzoekers hebben 21 systematische reviews met daarin negentig verschillende determinantgroepen geanalyseerd. Uit deze studie blijkt dat de beweegdeelname van volwassenen samenhangt met algemene gezondheid, karaktereigenschappen als planmatig denken en doelen kunnen stellen en omgevingskenmerken als mate van stedelijkheid.

Wendel-Vos et al. (2016) stellen geen verbanden vast van individuele kenmerken als lichaamsbouw, burgerlijke staat, arbeidsdeelname en roken met beweeggedrag. Voor jongeren blijkt de beweegdeelname positief samen te hangen met motorische vaardigheden en het zomerseizoen. Lange vakantieperiodes hebben een negatief verband met beweegdeelname. Factoren zoals etniciteit, huishoudensamenstelling, roken, affectieve opvattingen, verwachtingen en waarden over bewegen, en toegang tot recreatie- en sportvoorzieningen hebben bij jongeren geen verband met bewegen. Voor oudere volwassenen hangen arbeidsdeelname, affectieve opvattingen over bewegen en toegang tot recreatie- en sportfaciliteiten in de buurt positief samen met beweegdeelname. Er is geen verband met leeftijd en er is een negatief verband voor ziekten en (chronische) aandoeningen. Kijken we naar de Nederlandse cijfers voor voldoen aan de beweegrichtlijnen, dan zien we wel deelnameverschillen naar leeftijd, herkomst en burgerlijke staat (CBS & RIVM, 2021a).

Een recente 'umbrella review' van interventies in de fysieke leefomgeving die als doel hebben bewegen te bevorderen, geeft ons inzicht in welke omgevingskenmerken beweegdeelname kunnen stimuleren (Zhang, 2022). Deze studie toont positieve verbanden tussen verschillende ingrepen in de fysieke leefomgeving en beweegdeelname. Nieuwe parken aanleggen of bestaande parken renoveren, fitness- en beweegtoestellen plaatsen in de openbare ruimte, de fiets- en wandelinfrastructuur verbeteren en de bereikbaarheid van voorzieningen verbeteren hielden verband met meer bewegen.

3.3 Waar wordt weinig gesport en bewogen?

We weten nu wie er niet of nauwelijks sporten en bewegen en welke kenmerken samenhangen met de sport- en beweegdeelname van Nederlanders. Het doel van deze voorstudie is om inzichtelijk te krijgen *waar* weinig gesport en bewogen wordt en te begrijpen *waarom* dat *daar* het geval is. Met andere woorden, welke specifieke combinatie van kenmerken draagt per plek bij aan de lage sport- en beweegdeelname?

Sport- en beweegdeelname op lokaal niveau

De wekelijkse sportdeelname is in 2020 het laagst in de GGD-regio Zeeland (43,3%). Ook de GGD-regio's Drenthe (44,5%), Zuid-Limburg (44,6%) en Zuid-Holland-Zuid (45,7%) scoren laag.² Per gemeente varieert de wekelijkse sportdeelname van 33 tot 67 procent. Gemeenten waar de wekelijkse sportdeelname laag is, liggen voor het grootste deel - maar niet alleen - in de hierboven genoemde GGD-regio's. Verder kent een aantal gemeenten in Groningen en het noorden van Friesland een lage wekelijkse sportdeelname, net als enkele gemeenten in de bijbelgordel (*bible belt*).

Gemeenten waar het percentage inwoners dat wekelijks sport laag is, zijn niet een-op-een gemeenten waar weinig inwoners aan de beweegrichtlijnen voldoen. De kaart voor voldoen aan de beweegrichtlijnen kleurt groener dan de kaart voor wekelijkse sportdeelname. Over het algemeen scoren gemeenten hoger op voldoen aan de beweegrichtlijnen dan op wekelijkse sportdeelname. Het aandeel volwassenen dat aan de beweegrichtlijnen voldoet is het laagst in de GGD-regio's Rotterdam-Rijnmond (44,1) en Zuid-Limburg (44,3%), gevolgd door de GGD-regio's Zuid-Holland-Zuid (45,3%) en Flevoland (46,6%).³

Wijk- en buurniveau

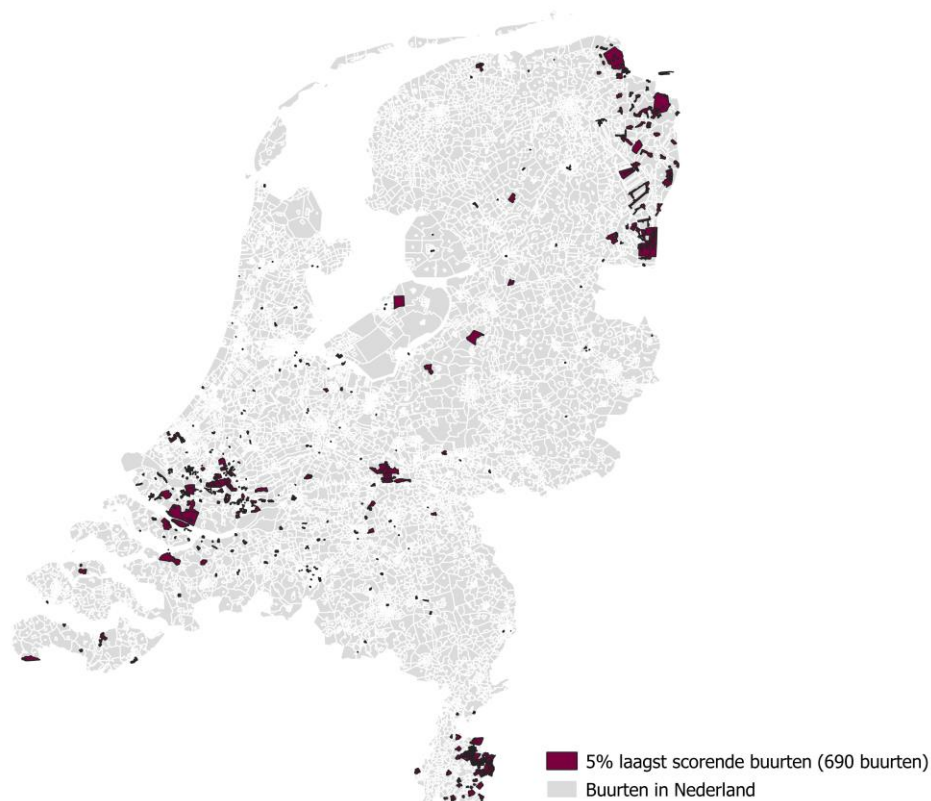
RIVM maakt met SMAP-data de [wekelijkse sportdeelname](#) en het voldoen aan de [beweegrichtlijnen](#) op wijk- en buurniveau inzichtelijk. Deze data zijn vrij te gebruiken en maken het mogelijk om wijken en buurten te identificeren waar het aandeel wekelijkse sporters en het aandeel inwoners dat aan de beweegrichtlijnen voldoet laag is. Met deze data hebben we een selectie gemaakt van de buurten in Nederland die het laagst scoren op voldoen aan de beweegrichtlijnen. Hiervoor kozen we buurten die tot de 5 procent laagst scorende buurten behoren. Dit resulteert uiteindelijk in 690 buurten en levert het beeld op dat de buurten met de laagste beweegdeelname in Nederland aardig geclusterd zijn. Zo zijn er duidelijke clusters van buurten met een lage beweegdeelname in Noordoost-Nederland, Zuid-Holland en Zuid-Limburg en een wat kleiner cluster in het midden van Nederland (kaart 2.1).

De spreiding in voldoen aan de beweegrichtlijnen in deze buurten loopt van 12 procent tot 42 procent. 12 procent is een duidelijke uitschieter. De laagste score na deze 12 procent bedraagt 22 procent. Vanaf 22 procent loopt de beweegdeelname langzaam op tot 42 procent. Gemiddeld voldoet 39 procent van de inwoners van deze 690 buurten aan de beweegrichtlijnen. Het gemiddelde voor Nederland is 50 procent.

² Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 GGD'en, CBS en RIVM. Te raadplegen via: <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kaarten/wekelijksesporters>

³ Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 GGD'en, CBS en RIVM. Te raadplegen via: <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kaarten/beweegrichtlijnen>

Kaart 2.1 Buurten waarin het kleinste aandeel bewoners aan de beweegrichtlijnen voldoet (selectie 5 procent laagst scorende buurten), 2020

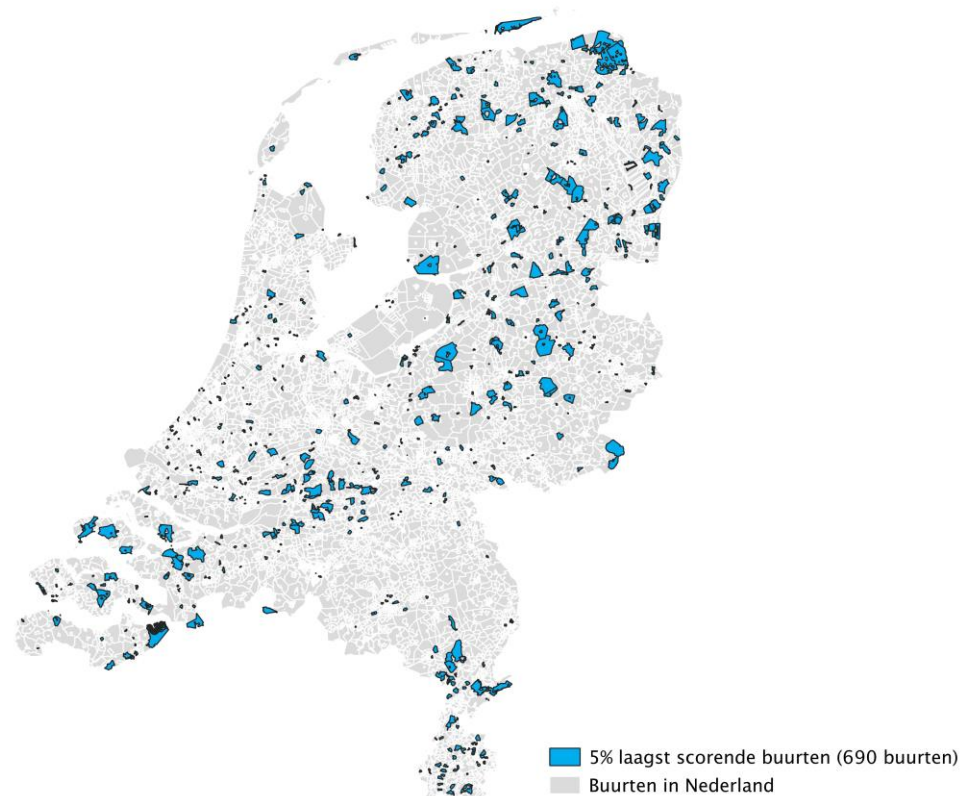

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Een ander patroon is te zien op kaart 2.2. Op deze kaart zijn de 5 procent laagst scorende buurten voor wekelijkse sportdeelname te zien. Hier liggen de buurten meer verspreid over Nederland, met in verhouding meer laag scorende buurten in het oosten van Nederland. Ook loopt er, om en nabij overeenkomstig met de bijbelgordel, een strook diagonaal door Nederland vanuit het zuidwesten van het land. Verder valt op dat het vooral om buurten met een groot oppervlak gaat. Meestal zijn dit buurten rondom een woonkern. In deze buurten wonen vaak weinig inwoners. Dit kan van invloed zijn op de cijfers over sport- en beweegdeelname en het schattingsmodel van de SMAP-data. De overlap met buurten waarin de beweegdeelname in verhouding het laagst is, is beperkt (zie kaart 2.3).

De spreiding in wekelijkse sportdeelname varieert onder de geselecteerde buurten van 22 tot 49 procent. De sportdeelname in de op een na laagst scorende buurt bedraagt 25 procent, waarna het aandeel langzaam oploopt tot 49 procent. Gemiddeld sport ongeveer 43 procent van de inwoners van deze 690 buurten wekelijks. Landelijk is dat ongeveer 51 procent (GGD'en, CBS & RIVM, 2020).

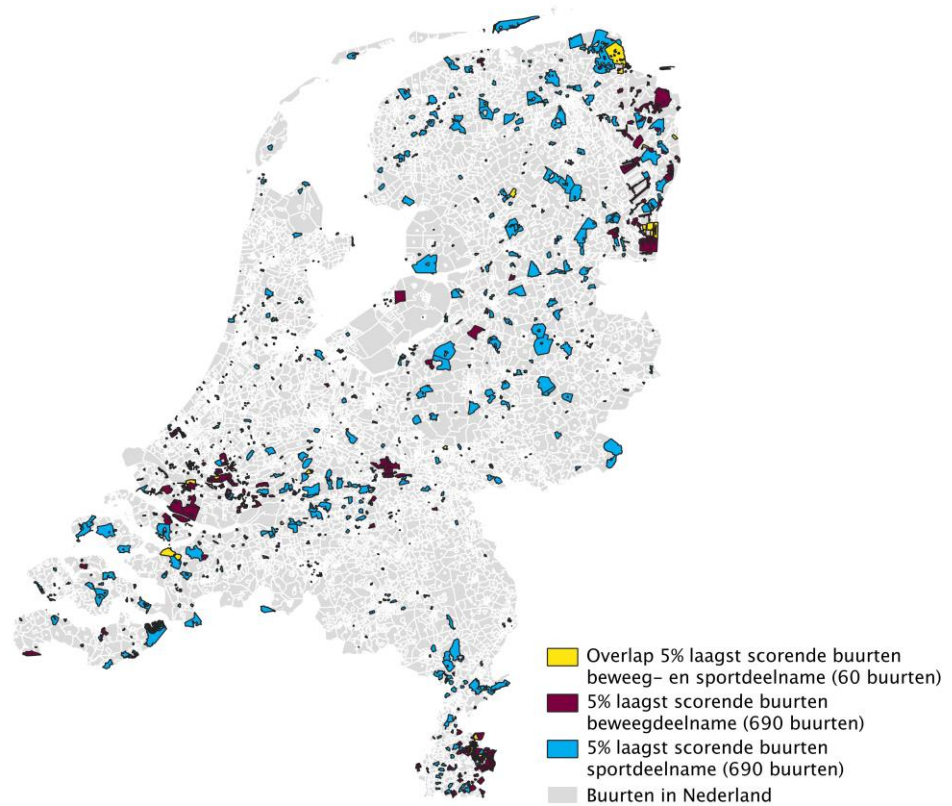
Kaart 2.2 Buurten waarin het kleinste aandeel bewoners wekelijks sport (selectie 5 procent laagst scorende buurten), 2020

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Zoals al benoemd, laat kaart 2.3 de laagst scorende buurten zien op zowel bewegdeelname als sportdeelname. De buurten waar de sportdeelname laag is, zijn voor een groot deel landelijke buurten met in verhouding weinig inwoners. De bewegdeelname is laag in zowel landelijke buurten als meer verstedelijkte buurten met in verhouding veel inwoners. De overlap van de buurten is beperkt: deze is er in enige mate in het noordoosten van Nederland, in Limburg en in en rondom Rotterdam. Verder laten de bewegdeelname en de sportdeelname een andere geografische spreiding zien. In totaal zijn er zestig overlappende buurten in 36 verschillende gemeenten.

Kaart 2.3 Buurten waarin het kleinste aandeel bewoners wekelijks sport en buurten waar het kleinste aandeel bewoners aan de beweegrichtlijnen voldoet (selectie 5 procent laagst scorende buurten), 2020

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

4. Methode

4.1 Aanpak

We beperken ons in deze studie tot het beweeggedrag van Nederlanders. Als de aanpak het mogelijk maakt om zicht te krijgen op de (combinaties van) kenmerken die samenhangen met de lage beweegdeelname, kunnen we deze methode in de toekomst ook toepassen op sportdeelname.⁴ Voor nu kiezen we voor een focus op beweeggedrag. Dit doen we omdat het Preventieakkoord de ambitie bevat dat in 2040 75 procent van de bevolking voldoet aan de beweegrichtlijnen. Een vergelijkbare ambitie ontbreekt (nog) voor de sportdeelname.

Selectie buurten

In kaart 2.1 zagen we verspreid over Nederland drie duidelijke clusters van buurten die het laagst scoren op voldoen aan de beweegrichtlijnen. Deze clusters bevinden zich in de regio's Rotterdam, Zuid-Limburg en Noordoost-Nederland. We hebben de gemeente Rotterdam als grootstedelijke gemeente gekozen. Daarnaast hebben we voor de regio's Zuid-Limburg en Noordoost-Nederland gekeken tot welke gemeente de meeste laagst scorende buurten behoren. Dat blijken Heerlen en Emmen te zijn.

Binnen Emmen, Heerlen en Rotterdam hebben we een selectie gemaakt van de twintig buurten die het laagst scoren op voldoen aan de beweegrichtlijnen. Het gaat om zestig buurten in totaal, voor elke gemeente twintig. In paragraaf 4.4 lichten we verder toe welke zestig buurten we analyseren en presenteren we een aantal achtergrondkenmerken.

Dataverzameling

We vergelijken de buurten op relevante kenmerken waarvan op basis van onderzoek te verwachten is dat ze met een lage beweegdeelname samenhangen. Voor deze vergelijking hebben we openbare data op lokaal niveau verzameld. Het gaat daarbij om de demografische samenstelling van de buurten, gezondheid en leefstijlkenmerken, en de beweegvriendelijkheid van de omgeving. Deze data koppelen we aan de beweegdeelnamecijfers op buurtniveau. In paragraaf 4.3 lichten we de data toe.

4.2 Wat zijn en 'doen' buurten?

Buurten zijn geografische eenheden onder het niveau van de wijk. Meestal denken we aan delen van steden en dorpen, maar het CBS deelt ook het buitengebied in buurten in. De afscheiding tussen buurten is over het algemeen administratief en fysiek vaak niet of nauwelijks te zien. Maar soms hebben buurten 'natuurlijke' grenzen, zoals grote wegen, kanalen, of bossen, of zijn er verschillen te zien in bouwstijl of bouwdichtheid. Soms heeft de buurtgrens een historische lading, bijvoorbeeld wanneer een voormalig dorp is opgenomen in een uitdijende stad. Verder zijn er enorme verschillen tussen buurten qua grootte in bevolking, oppervlakte, dichtheid en vormen van landgebruik.

Er zijn geen vaste criteria voor de indelingen van buurten. Dit maakt het op het eerste gezicht niet vanzelfsprekend dat 'de buurt' een zelfstandige of verklarende factor is voor verschillen in menselijk gedrag - in dit geval beweeggedrag. In landelijk onderzoek is er een sterkere samenhang van beweegdeelname met achtergrondkenmerken als leeftijd, opleiding en inkomen dan met de postcode of

⁴ De methode moet overigens ook toe te passen zijn op buurten met een relatief hoge sport- of beweegdeelname.

de buurt waar iemand woont. Dat geldt helemaal wanneer de onderzoekers er rekening mee houden dat in bepaalde buurten bijvoorbeeld meer ouderen wonen dan in andere buurten. Als ze daarvoor ‘corrigeren’, blijkt de ‘buurt zelf’ weinig verschil meer te maken. Maar voordat we de factor buurt geheel afschrijven, is het goed een paar kanttekeningen te maken. Deze kanttekeningen rechtvaardigen aandacht voor buurten.

Bestuurlijk-administratieve werkelijkheid

Het kan zo zijn dat de administratieve indeling van de gemeente in hoge mate ‘willekeurig’ is en niet samenvalt met duidelijke geografische, natuurlijke of sociale scheidslijnen. Maar als die indeling er is, zorgt die voor een bestuurlijk-administratieve realiteit van verschillende buurten binnen de gemeente. In die realiteit worden veel gegevens gerangschikt op buurtniveau. De buurten dienen als ‘statistische eenheden’ als basis voor het gemeentelijke beleid. Daarbij wordt rekening gehouden met en gedifferentieerd naar de verschillen tussen die statistische eenheden.

De gegevens die we in deze studie presenteren en gebruiken, zijn openbaar en laten een administratieve werkelijkheid zien van statistische verschillen tussen buurten. Deze gegevens worden niet voor niets verzameld en zo gepresenteerd. Dit gebeurt vanuit de gedachte dat ‘het beleid’, en in het bijzonder lokale bestuurders, deze gegevens kunnen en willen gebruiken bij de vormgeving en uitvoering van het gemeentelijke beleid. Als dat beleid dan inderdaad verschil maakt tussen buurten, ontstaan er ‘empirische’ verschillen tussen buurten. Hoog over doet het woord ‘aandachtswijken’ bijvoorbeeld vermoeden dat sommige buurten meer aandacht (van de lokale overheid) krijgen dan andere. In de aandachtswijk is de overheid veel duidelijker aanwezig met subsidies, ondersteuners, projecten, surveillance, buurtsportcoaches en speelpleintjes dan in groene villawijken en tuindorpen.

Wat buurten dus ‘doen’ is datastromen en beleidsinterventies kanaliseren. De datastromen geven aan waar bepaalde doelgroepen in welke mate of concentratie zijn te vinden (buurten als vindplaatsen). Dit dient als sturingsinformatie voor het beleid en leidt vaak tot verschillen in inhoud en intensiteit van de beleidsvorming en -uitvoering in de ene of de andere buurt.

Specifieke bevolkingssamenstelling buurten

In landelijk onderzoek kunnen we corrigeren voor de mate waarin mensen met bepaalde achtergrondkenmerken in een bepaalde buurt voorkomen. Maar in de werkelijkheid wonen in die buurt toch veel mensen met een bepaald achtergrondkenmerk, zoals een hoge leeftijd of hoog opleidingsniveau.

Elke buurt, maakt niet uit hoe willekeurig afgebakend, heeft een ‘eigen’ bevolking met een specifieke samenstelling. Die specifieke samenstelling, als emergente eigenschap van die buurt, heeft een eigen ‘verklarende’ waarde voor de levensloop, levensstijl en levenskansen van de inwoners van die buurt. Daar valt ook (de ontwikkeling van) hun sport- en beweeggedrag onder. Met ‘emergent’ bedoelen we iets wat binnen bepaalde grenzen in tijd en ruimte ‘opkomt’ doordat verschillende factoren samenkomen, waarbij dat iets een sociaal feit is met dwingende gevolgen (Elder-Vass, 2010).

Denk nog eens aan de ‘aandachtswijken’. Dat waren wijken die op basis van verschillende criteria werden aangewezen als wijken die in aanmerking kwamen voor extra aandacht van de overheid, extra budget en extra maatregelen. Die criteria waren zaken als een verouderd huizenbestand, veel huurhuizen, hoge werkloosheid en hoge criminaliteitscijfers. Deze factoren werken in de praktijk op elkaar in en veronderstellen of versterken elkaar. Mensen met een lage opleiding en gezondheidsproblemen hebben vaak slecht betaald werk en hebben een grotere kans op werkloosheid. Zij zijn (daarom) aangewezen op goedkope (huur)huizen, die vaak krap, oud, slecht geïsoleerd, gehorig en/of vochtig zijn. Dit soort huizen hebben vaak een negatief effect op de gezondheid. Armoede geeft een grotere kans op schulden en

brenkt mensen in een ‘overlevingsmodus’. Dit maakt dat zij weinig oog voor de lange termijn hebben en focussen op de korte termijn en goedkope ‘oplossingen’.

Het punt is dat mensen die wonen in een aandachtswijk, wonen in een omgeving die getekend wordt door de specifieke situatie in en van die wijk: veel werkloosheid, veel gezondheidsproblemen, veel criminaliteit, slechte huizen. Dat is hun sociale realiteit: in die wereld groeien ze op en leven ze. Hier socialiseren ze in een bepaald normgedrag en een bepaalde levensstijl, zien ze bepaalde rolmodellen en bouwen ze een sociaal netwerk op van gelijkgezinden en gelijkgestemden. ‘Ontsnappen’ aan zo’n buurt kan, maar is niet zo gemakkelijk. Op school krijgen kinderen gemiddeld een lager schooladvies dan kinderen van rijke ouders in welgestelde buurten (Frijters & Tieleman, 2021; Lam et al., z.d.). Op de arbeidsmarkt of bij de hypotheekverstrekker is de ‘achterstandswijk’ een vooroordeel en belemmering voor toegang of doorstromen.

Een geheel van sociaal-demografische factoren dat leidt tot een op een bepaalde manier ‘geprofileerde’ buurt, zoals ‘aandachtswijk’ of ‘achterstandswijk’, lokt bepaald beleid uit met materiële gevolgen voor de buurt. Daarnaast heeft het echte, om niet te zeggen dwingende, gevolgen voor de inwoners van die buurt.

In deze studie richten we onze aandacht op buurten met een (hele) lage score op de beweegrichtlijnen: de buurten waar het minst wordt bewogen. De kans is groot dat we dan terechtkomen in buurten waar een veelheid van factoren te vinden is die weinig bewegen voorspellen. De vraag die in deze studie centraal staat is of er tussen die buurten verschillen te vinden zijn die wellicht richting kunnen geven aan een gedifferentieerd beweegstimuleringsbeleid. We zeggen ‘wellicht’, omdat we ons bewust zijn van het feit dat ‘profilering’ een beladen begrip is. Begrippen als ‘aandachtswijk’ en ‘achterstandswijk’ kunnen mensen als stigmatiserend ervaren. We komen hierop terug in de slotbeschouwing.

4.3 Data

Sport- en beweegdeelname

Het RIVM maakt de [wekelijkse sportdeelname](#) en het voldoen aan de [beweegrichtlijnen](#) van Nederlanders van 18 jaar en ouder inzichtelijk op wijk- en buurtniveau. Deze data zijn vrij te gebruiken en maken het mogelijk om buurten te identificeren waar het aandeel inwoners dat aan de beweegrichtlijnen voldoet laag is. Het RIVM heeft de lokale data met het ‘SMAP-model’ berekend. Dit model heeft het RIVM toegepast op de gegevens die via de Gezondheidsmonitor volwassenen en ouderen 2020 van GGD’en, CBS en RIVM zijn verkregen. De Gezondheidsmonitor verzamelt met vragenlijsten gegevens over gezondheid en leefstijl van 540.000 volwassenen van 18 jaar en ouder.

Het ‘SMAP-model’ is een schattingsmodel. Er zijn namelijk vaak te weinig respondenten per wijk of buurt om lokale cijfers te presenteren. Het SMAP-model koppelt de uitkomsten van de Gezondheidsmonitor aan registratiebestanden van het CBS. Deze registratiebestanden bevatten informatie over kenmerken als leeftijd, geslacht, herkomst, huishoudsamenstelling, opleidingsniveau, inkomen en woningtype. Het model relateert de resultaten voor gezondheid en leefstijl aan deze achtergrondkenmerken. Daarnaast houdt het rekening met de ruimtelijke ligging. Vervolgens is het mogelijk om voor alle volwassenen hun verwachte gezondheid en leefstijl te berekenen. De uitkomsten worden gemiddeld over de betreffende wijk of buurt.

Omdat het om schattingen gaat, is het zaak de cijfers op wijk- en buurtniveau met enige voorzichtigheid te gebruiken. Het model benadert de werkelijkheid zo goed mogelijk, maar de cijfers blijven schattingen van de werkelijkheid. Uitschieters kunnen het gevolg zijn van onzekerheden in de schattingen.

Voor meer informatie over de SMAP-methode en de berekening van de cijfers verwijzen we naar de verantwoording op de website van het RIVM⁵ en het artikel van Viljanen et al. (2022).

Van schatting terug naar samenhang

In deze studie vertrekken we vanuit schattingen van de beweegdeelname per buurt. We zoeken bij de buurten met de laagste beweegdeelname naar de samenstelling van buurtkenmerken, die deze lage beweegdeelname voorspellen. Hier ‘zingt iets rond’, want de voorspelling van die lage beweegdeelname is gebaseerd op grotendeels diezelfde kenmerken. Dat klopt. Maar voor het lokale sport- en beweegstimuleringsbeleid is het voorspellingsmodel (de SMAP-methode) dat achter de beweegdeelnamecijfers zit, niet (gemakkelijk) te interpreteren en te gebruiken.

Wij zoeken naar een aanpak waarmee in één oogopslag duidelijk is wat in een bepaalde buurt de belangrijkste voorspellende kenmerken zijn voor de lage beweegdeelname. Dat willen we doen door die buurt een ‘buurtbeweegprofiel’ te geven. Hierbij maken we gebruik van een relatief simpele methode en gebruiken we openbare data.

We willen een beleidsmatig nuttig en bruikbaar inzicht geven in de belangrijkste kenmerken per buurt die een lage beweegdeelname voorspellen. Dat betekent dat het relatief makkelijk moet zijn om die profielen aan te maken en aan te passen. Daarnaast krijgen beleidsmakers en uitvoerders van beleid profielen aangereikt, die concrete handvatten bieden voor te kiezen interventies of aanpakken per buurt.

Hierna laten we zien wat voor openbare data hiervoor beschikbaar zijn. De gegevens over bevolkingssamenstelling en sociaaleconomische status zijn te vinden bij het CBS, die over gezondheid en leefstijl bij het RIVM en die over de beweegvriendelijke omgeving bij het Mulier Instituut.

Bevolkingssamenstelling

Het CBS verzamelt kerncijfers over demografische en sociaaleconomische onderwerpen uitgesplitst naar gemeenten, wijken en buurten. Deze publiceren ze in de overzichtspublicatie Kerncijfers Wijken en buurten en zijn te raadplegen via Statline. Gegevens over de bevolkingssamenstelling naar leeftijd en herkomst maken onderdeel uit van deze kerncijfers. We maken in deze studie gebruik van de cijfers over 2020.⁶

Leeftijd

Het CBS stelt per buurt de leeftijdsverdeling beschikbaar. Deze presenteert het in vijf categorieën:

- 1) het percentage personen van 0 tot 15 jaar;
- 2) het percentage personen van 15 tot 25 jaar;
- 3) het percentage personen van 25 tot 45 jaar;
- 4) het percentage personen van 45 tot 65 jaar;
- 5) het percentage personen van 65 jaar en ouder.

⁵ Verantwoording SMAP-model: <https://www.rivm.nl/media/smap/verantwoording.html#smap>

⁶ Deze cijfers zijn bij het CBS te raadplegen: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/35/kerncijfers-wijken-en-buurten-2022>

Herkomst

Per buurt is een verdeling naar herkomst beschikbaar. Het CBS stelt daarbij de volgende categorieën beschikbaar:

- 1) Nederlandse achtergrond;
- 2) westerse migratieachtergrond;
- 3) niet-westerse migratieachtergrond.

De niet-westerse migratieachtergrond kan nog verder worden uitgesplitst (Marokko, Nederlandse Antillen en Aruba, Suriname, Turkije en overig). Deze uitsplitsing laten we in deze studie buiten beschouwing.

We gebruiken in deze studie bovenstaande indeling, maar het CBS gaat over op een andere categorisering van herkomst.⁷

Sociaaleconomische status

Het CBS brengt sinds 2022 cijfers over Welvaart, Opleidingsniveau en Arbeidsmarktdeelname (WOA) in onderlinge samenhang op laagregionaal niveau in kaart. Voor elke gemeente, wijk en buurt hebben ze een gecombineerde SES-WOA-score berekend op basis van gegevens van elk huishouden. De score is gebaseerd op gegevens over welvaart, opleidingsniveau en arbeidsmarktdeelname. Bij een hogere score zijn de inwoners welvarender en/of hoger opgeleid en/of langduriger aan het werk. De cijfers zijn berekend voor 2014 tot en met 2019, voor de gemeente-indeling van 2021.

Het CBS presenteert een totaalscore, een gemiddelde score en een spreidingsmaat.⁸ De totaalscore is de som van de deelscores welvaart, opleidingsniveau en recent arbeidsverleden in een regio. De spreidingsmaat geeft de ongelijkheid in een regio weer. Het gaat om het gemiddelde absolute verschil tussen twee willekeurige huishoudens in een regio. Voor ieder huishouden in een regio berekent het CBS het verschil tussen de score van dat huishouden en de scores van alle andere huishoudens in die regio. Hiervan bepalen ze het gemiddelde. Zo ontstaat voor elk huishouden een gemiddeld verschil met de andere huishoudens. Daarvan bepalen ze vervolgens het gemiddelde over alle huishoudens in de regio.

Gezondheid en leefstijl

Vergelijkbaar met de sport- en beweegdeelnamecijfers presenteert het RIVM cijfers over de ervaren gezondheid, beperkingen, leefstijlfactoren en eenzaamheid op wijk- en buurtniveau.⁹ Deze cijfers zijn tot stand gekomen door de SMAP-methodiek op de Gezondheidsmonitor volwassenen en ouderen 2020 van GGD'en, CBS en RIVM toe te passen. Hieronder lichten we de kenmerken toe. Zoals gezegd zijn de cijfers een schatting van de werkelijkheid. Uitschieters kunnen het gevolg zijn van onzekerheden in de schattingen.

Ervaren gezondheid

Het percentage personen van 18 jaar of ouder dat 'zeer goed' of 'goed' antwoordt op de vraag naar de algemene gemoedstoestand.

⁷ Hier is meer over de nieuwe indeling van het CBS naar herkomst te lezen: <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2022/nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst>

⁸ De cijfers zijn bij het CBS te raadplegen: <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/85163NED>

⁹ Deze cijfers zijn bij het RIVM te raadplegen: <https://statline.rivm.nl/#/RIVM/nl/dataset/50090NED/table?ts=1669128694612>

Beperkingen

Het percentage personen van 18 jaar of ouder met minstens één OESO-bepanking. Een respondent heeft een OESO-bepanking als hij op minstens één van deze zeven vragen met 'kan niet' of 'met grote moeite' antwoordt:

1. Kunt u een gesprek volgen in een groep van drie of meer personen (zo nodig met hoorapparaat)?
2. Kunt u met één andere persoon een gesprek voeren (zo nodig met hoorapparaat)?
3. Zijn uw ogen goed genoeg om de kleine letters in de krant te kunnen lezen (zo nodig met bril of contactlenzen)?
4. Kunt u op een afstand van 4 meter het gezicht van iemand herkennen (zo nodig met bril of contactlenzen)?
5. Kunt u een voorwerp van 5 kilo, bijvoorbeeld een volle boodschappentas, 10 meter dragen?
6. Kunt u als u staat, bukken en iets van de grond oppakken?
7. Kunt u 400 meter aan een stuk lopen zonder stil te staan (zo nodig met stok)?

Ernstig overgewicht

De Body Mass Index (BMI) is een algemeen geaccepteerde maat voor het vaststellen van onder- of overgewicht. Voor ernstig overgewicht presenteren we het percentage personen van 18 jaar of ouder met een BMI van 30 of hoger.

Roken

Het percentage personen van 18 jaar of ouder dat 'ja' antwoordt op de vraag 'Rookt u weleens?'. Het roken van een elektronische sigaret wordt niet meegerekend.

Alcoholgebruik

Alcoholgebruik wordt gepresenteerd via het voldoen aan de alcoholrichtlijn. De cijfers gaan over het percentage personen van 18 jaar of ouder dat geen of maximaal een glas alcohol per dag drinkt.

Eenzaamheid

We operationaliseren eenzaamheid door het percentage personen van 18 jaar of ouder dat zich (zeer) ernstig eenzaam voelt. Dit percentage is gebaseerd op de eenzaamheidsschaal, een vragenlijst om eenzaamheid te meten. De vragenlijst bestaat uit elf vragen over emotionele en sociale eenzaamheid. De eenzaamheidsschaal is de bekendste Nederlandse schaal om eenzaamheid te meten. Ook in het buitenland wordt deze gebruikt.

Beweegvriendelijke omgeving

De [Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving](#) (KBO) maakt de beweegvriendelijkheid van de fysieke leefomgeving inzichtelijk. De KBO is opgebouwd uit vier deelindicatoren, die allemaal een score hebben van 0 tot en met 100 punten:

1. sportaccommodaties: diversiteit en nabijheid van voetbalvelden, hockeyvelden, tennisbanen, sporthallen, fitnessvoorzieningen en zwembaden;
2. sport- en speelplekken in de openbare ruimte: nabijheid van sport- en speelplekken in de openbare ruimte, gedefinieerd als het aandeel bewoners dat een sport- of speelplek binnen 400 meter heeft;
3. recreatief groen en blauw: nabijheid en oppervlakte van parken en water geschikt voor recreatief gebruik binnen 300 meter;
4. nabijheid van voorzieningen: nabijheid van huisarts, apotheek, supermarkt, overige levensmiddelenwinkels, kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang, basisschool en middelbare school en trein.

De nabijheid van sportaccommodaties, sport- en speelplekken en recreatief groen en blauw berekenen we door gebruik te maken van het fiets- en wandelwegennetwerk.¹⁰ De mogelijkheden om te fietsen en wandelen staan namelijk centraal in de beweegvriendelijke omgeving.

4.4 Beschrijving geselecteerde buurten

Voor de gemeenten Emmen, Heerlen en Rotterdam hebben we de twintig buurten geselecteerd die het laagst scoren op voldoen aan de beweegrichtlijnen. In bijlage 1 staan de geselecteerde buurten per gemeente op een kaart weergegeven. In deze paragraaf beschrijven we deze buurten nader. We gaan daarbij in op de bevolkingsdichtheid en de mate waarin mensen er aan de beweegrichtlijnen voldoen. Tabel B1.1 in bijlage 1 bevat meer informatie over het aantal inwoners, de bevolkingsdichtheid en de stedelijkheid van de zestig buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam.

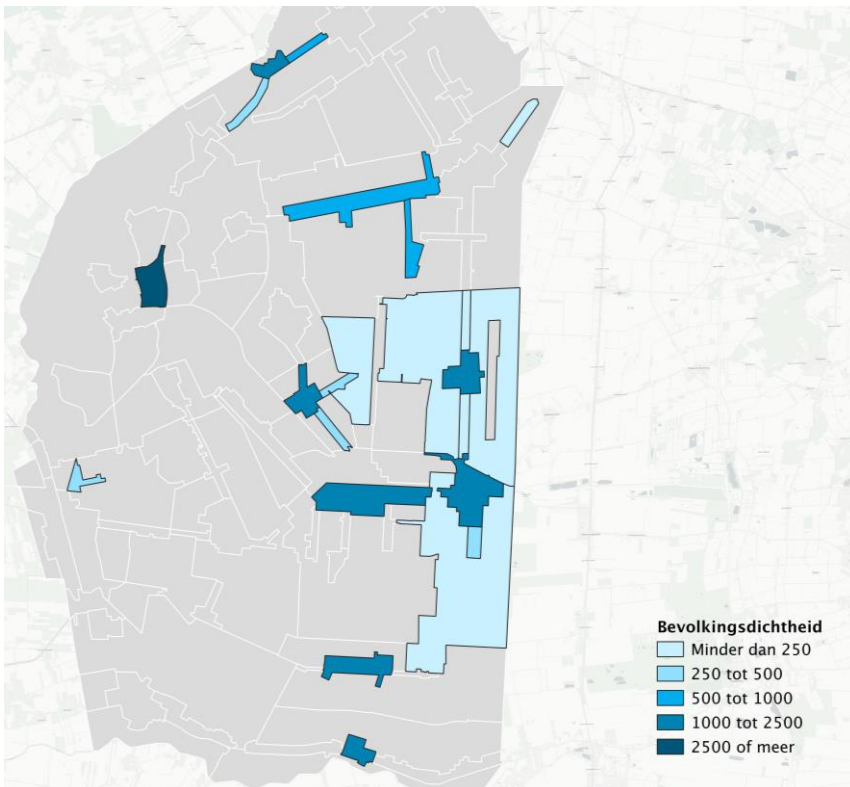
Emmen

Kaart B1.1 in bijlage 1 toont de geselecteerde buurten en hun namen in Emmen. De gemeente Emmen valt in de stedelijkheidsklasse 'weinig stedelijk'. Dit houdt in dat er 500 tot 1.000 adressen per vierkante kilometer zijn. De stedelijkheidsklassen lopen van 'niet stedelijk' tot 'zeer sterk stedelijk'. De bevolkingsdichtheid in Emmen varieert: in een paar buurten is deze met minder dan 250 inwoners per vierkante kilometer laag, in andere buurten wat hoger en in een enkele buurt (Emmen-Centrum) hoog (kaart 4.1). Emmen-Centrum telt meer dan 2.500 inwoners per vierkante kilometer. Verspreide huizen Barger-Compascuum en Verspreide huizen Zwartemeer tellen respectievelijk 35 en 50 inwoners.

In de buurt Barger-Compascuum-Centrum voldoet 33 procent van de inwoners aan de beweegrichtlijnen (kaart 4.2). Het is daarmee de buurt met de laagste beweegdeelname in Emmen. In het merendeel van de buurten voldoet 39 of 40 procent aan de beweegrichtlijnen. Tot deze buurten behoren ook Verspreide huizen Barger-Compascuum en Verspreide huizen Zwartemeer, de buurten met weinig inwoners, waardoor het deelnamepercentage kan vertekenen. Ter vergelijking: het gemiddelde voor Nederland was in 2020 47 procent.

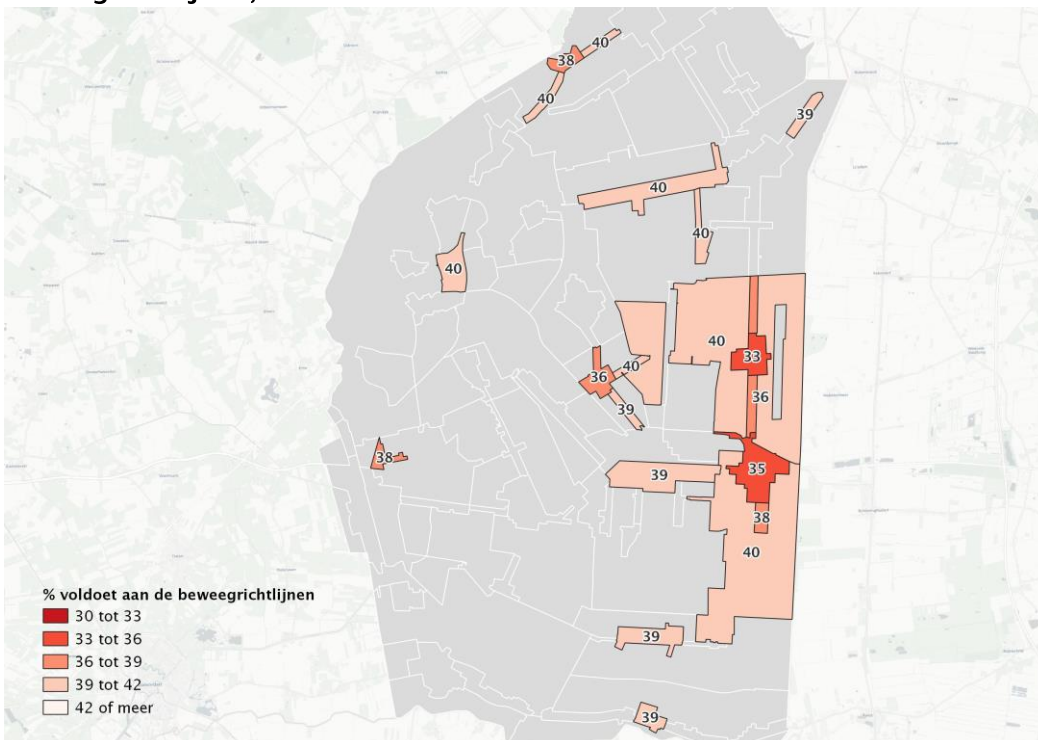
¹⁰ Meer informatie over de berekening van de KBO is te vinden op Sport en bewegen in cijfers: <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/methode#BewOmg>

Kaart 4.1 Bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²) van buurten in Emmen, 2020

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart 4.2 Geselecteerde buurten in de gemeente Emmen met bijbehorende scores op de beweegrichtlijnen, 2020

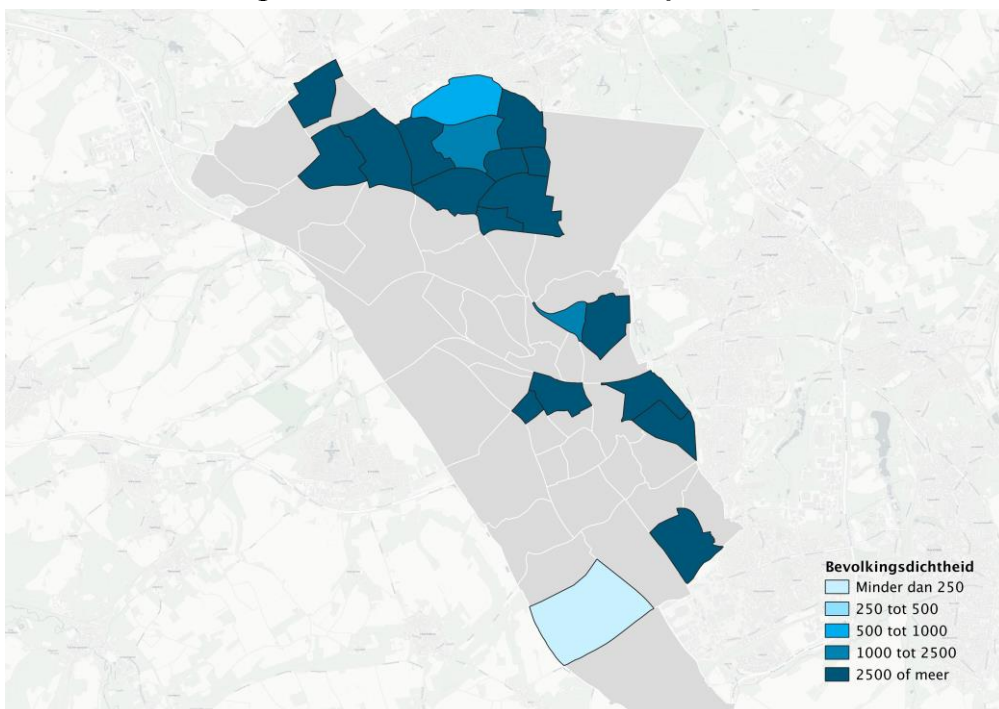
Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Heerlen

Kaart B1.2 in bijlage 1 geeft de geselecteerde buurten en hun namen in Heerlen weer. De gemeente Heerlen valt in de stedelijkheidsklasse ‘sterk stedelijk’. Dit houdt in dat er 1.500 tot 2.500 adressen per vierkante kilometer zijn. De stedelijkheidsklassen lopen van ‘niet stedelijk’ tot ‘zeer sterk stedelijk’. Er zit variatie in de stedelijkheid van de geselecteerde buurten (tabel B1.1). Op een paar buurten na is de bevolkingsdichtheid in de geselecteerde buurten hoog (kaart 4.3). De meeste buurten tellen minstens 2.500 inwoners.

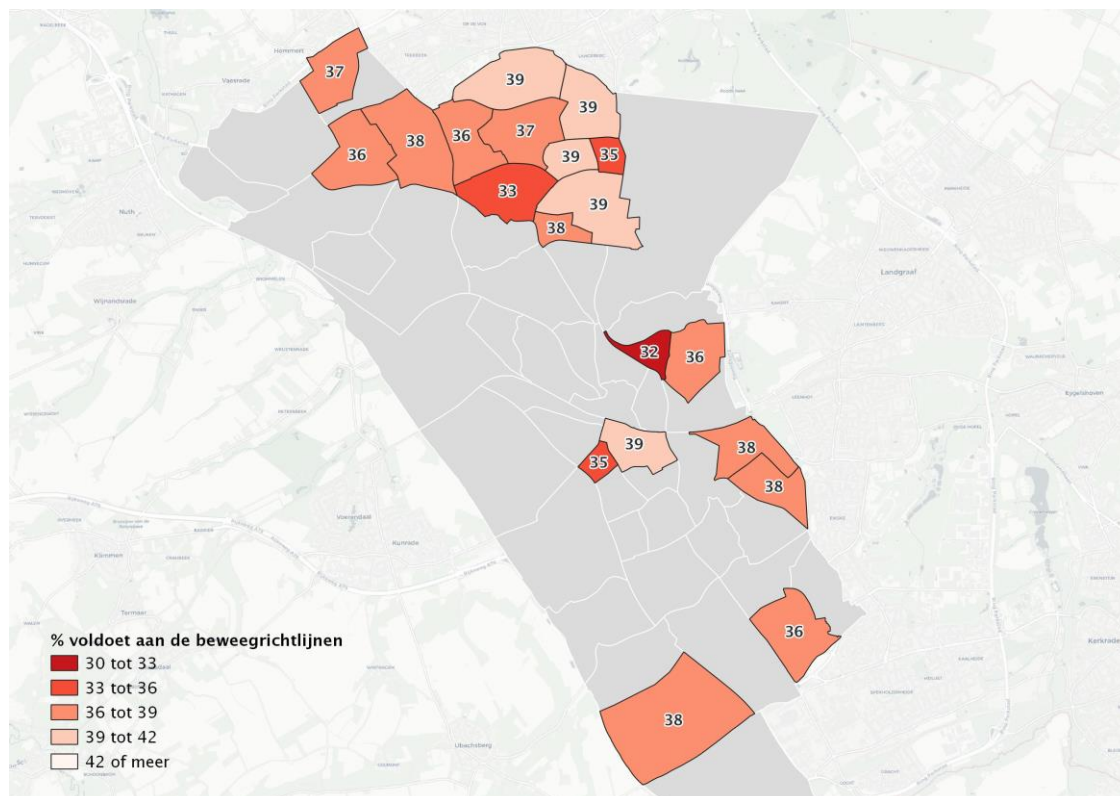
Het aandeel inwoners dat voldoet aan de beweegrichtlijnen varieert van 32 procent tot 39 procent (kaart 4.4). In de buurten Burettestraat en omgeving (32%) en Heerlerheide Kom (33%) is de beweegdeelname het laagst. Het merendeel van de buurten valt in de middelste categorie: daarin voldoet 36 tot 39 procent van de inwoners aan de beweegrichtlijnen. Hiermee is de beweegdeelname lager dan het gemiddelde voor Nederland (47%).

Kaart 4.3 Bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²) van buurten in Heerlen, 2020

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart 4.4 Geselecteerde buurten in de gemeente Heerlen met bijbehorende scores op de beweegrichtlijnen, 2020

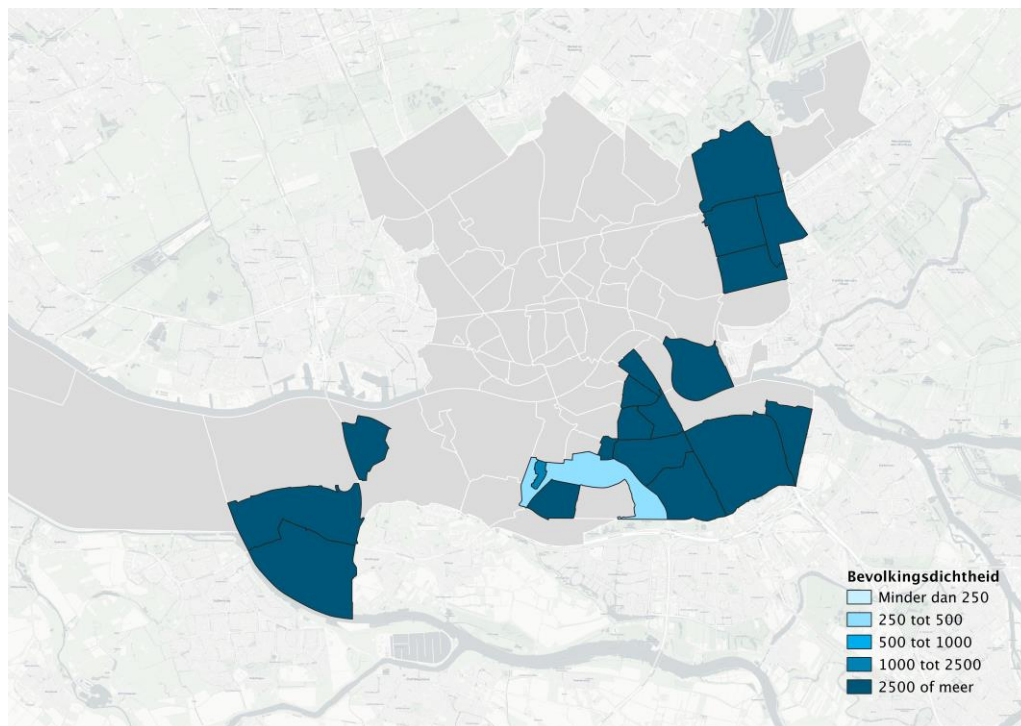
Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Rotterdam

Kaart B1.3 in bijlage 1 toont de geselecteerde buurten en hun namen in Rotterdam. De gemeente Rotterdam valt in de stedelijkheidsklasse 'zeer sterk stedelijk'. Dit houdt in dat er 2.500 adressen of meer per vierkante kilometer zijn. Hiermee valt Rotterdam in de hoogste stedelijkheidsklasse. Alle buurten vallen in stedelijkheidsklasse 1 of 2 en zijn daarmee sterk of zeer sterk stedelijk (tabel B1.1). Uitzondering hierop is de buurt Pernis. De bevolkingsdichtheid is in bijna alle buurten hoog (kaart 4.5). Het merendeel van de buurten telt 2.500 of meer inwoners. De geselecteerde buurten in Rotterdam wijken hiermee niet veel af van het gemiddelde van de gehele gemeente.

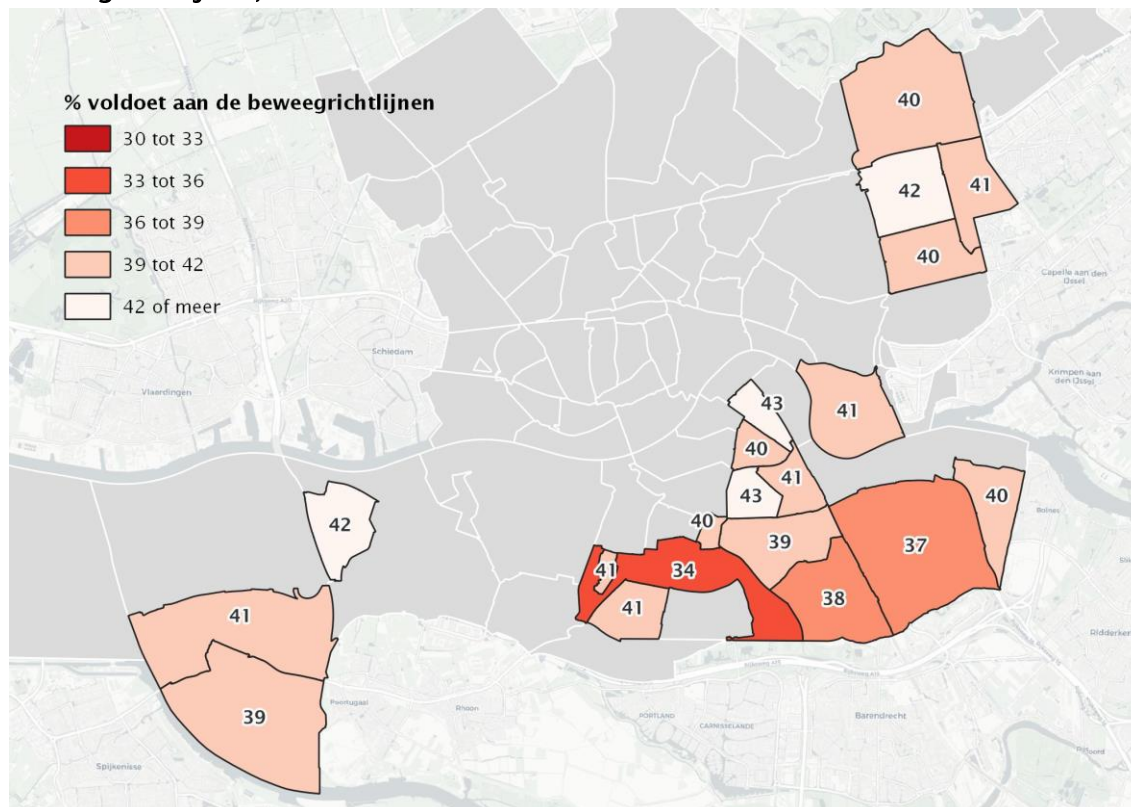
De beweegdeelname is met 34 procent van de inwoners die aan de beweegrichtlijnen voldoen het laagst in de buurt Zuiderpark. Het aandeel inwoners dat voldoet aan de beweegrichtlijnen varieert van 34 procent tot 43 procent. Hiermee is de beweegdeelname lager dan het gemiddelde voor Nederland (47%), maar hoger dan in Emmen en Heerlen. Geen van de geselecteerde buurten in Rotterdam valt in de laagste categorie van beweegdeelname, waar dat in Emmen en Heerlen wel het geval was. Vier buurten behoren tot de hoogste categorie binnen de zestig geselecteerde buurten. In deze buurten voldoet 42 of 43 procent aan de beweegrichtlijnen. In Emmen en Heerlen behoorde geen buurt tot deze categorie.

Kaart 4.5 Bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²) van buurten in Rotterdam, 2020

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart 4.6 Geselecteerde buurten in de gemeente Rotterdam met bijbehorende scores op de beweegrichtlijnen, 2020

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Wat zien we?

- In het merendeel van de geselecteerde buurten is de bevolkingsdichtheid hoog, vooral in Heerlen en Rotterdam. Dit zijn respectievelijk sterk stedelijke en zeer sterk stedelijke buurten. De bevolkingsdichtheid van de buurten in Emmen is laag en de gemeente is weinig stedelijk. Van deze drie gemeenten hebben de buurten in Heerlen de meeste variatie qua stedelijkheid.
- In de Rotterdamse buurten is de beweegdeelname over het algemeen hoger dan in de buurten in Emmen en Heerlen. In Heerlen lijkt het meest sprake van 'beweegarmoede'. Toch blijft het voldoen aan de beweegrichtlijnen in alle buurten achter bij het Nederlandse gemiddelde.
- We zien in de geselecteerde buurten geen een-op-een-relatie tussen stedelijkheidsgraad en de mate waarin bewoners aan de beweegrichtlijnen voldoen.

5. Demografische samenstelling

In deze paragraaf presenteren we de resultaten voor de bevolkingssamenstelling naar leeftijd en herkomst van de geselecteerde buurten.

5.1 Leeftijd

In hoofdstuk 2 lezen we dat de sport- en beweegdeelname samenhangt met leeftijd. Van de ouderen voldoet in 2020 42 procent aan de beweegerichtlijnen, tegenover 56 procent van de volwassenen en 61 procent van de kinderen. Ouderen bewegen minder, maar zij zijn in de loop van de tijd wel meer gaan bewegen.

In figuur 5.1 is te zien dat de leeftijdssamenstelling van de inwoners over de geselecteerde buurten varieert. In de geselecteerde buurten in Heerlen en Emmen wonen in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde relatief veel inwoners in de leeftijd van 45 tot 65 jaar. Ouderen bewegen over het algemeen minder. Ongeveer de helft van de buurten telt een vergelijkbaar of hoger aandeel inwoners van 65 jaar of ouder dan Nederland als totaal. Het gaat hierbij om buurten in Heerlen en Rotterdam, en in mindere mate Emmen.

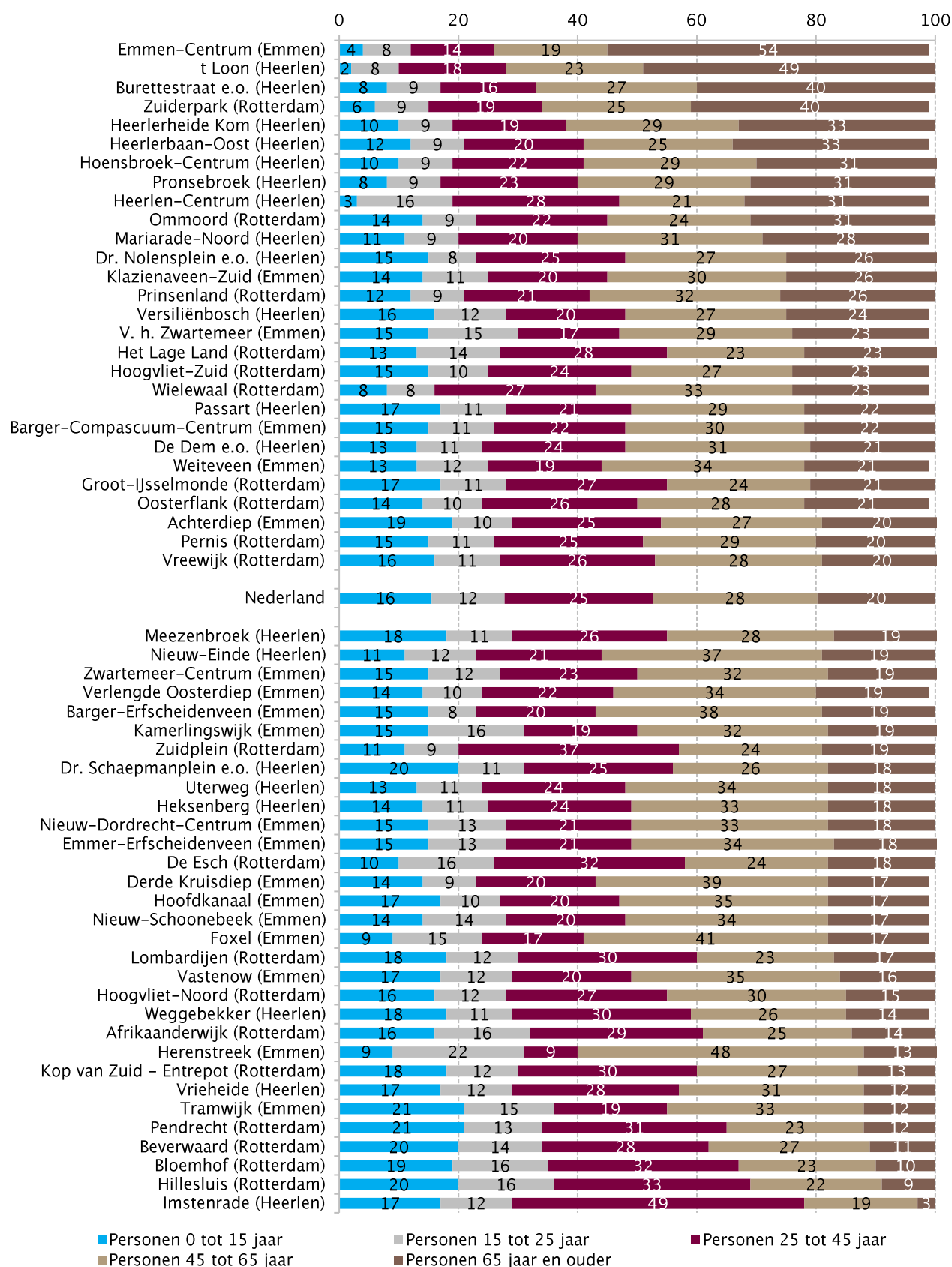
5.2 Herkomst

Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (44%) voldoen minder vaak aan de beweegerichtlijnen dan mensen met een westerse (54%) of zonder migratieachtergrond (54%, CBS & RIVM, 2021a). Vooral in de Rotterdamse buurten wonen relatief veel Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond (figuur 5.2). Meer dan het Nederlandse gemiddelde en meer dan in de buurten in Emmen en Heerlen. In een aantal Rotterdamse buurten (Zuidplein, Lombardijen, Kop van Zuid-Entrepot, Beverwaard, Pendrecht, Bloemhof, Hillesluis, Afrikaanderwijk) en in een Heerlense buurt (Imstenrade) wonen relatief meer inwoners met een migratieachtergrond dan inwoners met een Nederlandse achtergrond. In Imstenrade heeft 95 procent van de bevolking een migratieachtergrond (8% westers en 87% niet-westers). In deze buurt is een asielzoekerscentrum gevestigd voor maximaal 412 asielzoekers.

In de buurten in Heerlen en Rotterdam wonen in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde veel inwoners met een westerse migratieachtergrond. In de buurten in Emmen wonen relatief veel inwoners met een Nederlandse achtergrond.

Uit literatuur blijkt dat met name de eerste generatie niet-westerse migranten minder sport en beweegt (Tiessen-Raaphorst, 2015; Elling & Cremers, 2021). Zij behoren inmiddels tot de groep ouderen. Kijken we naar de geselecteerde buurten, dan zien we dat de buurten met een hoog aandeel ouderen niet dezelfde buurten zijn als die met een hoog aandeel inwoners met een migratieachtergrond. De combinatie van ouderen en inwoners met een migratieachtergrond lijkt in deze buurten niet voor te komen.

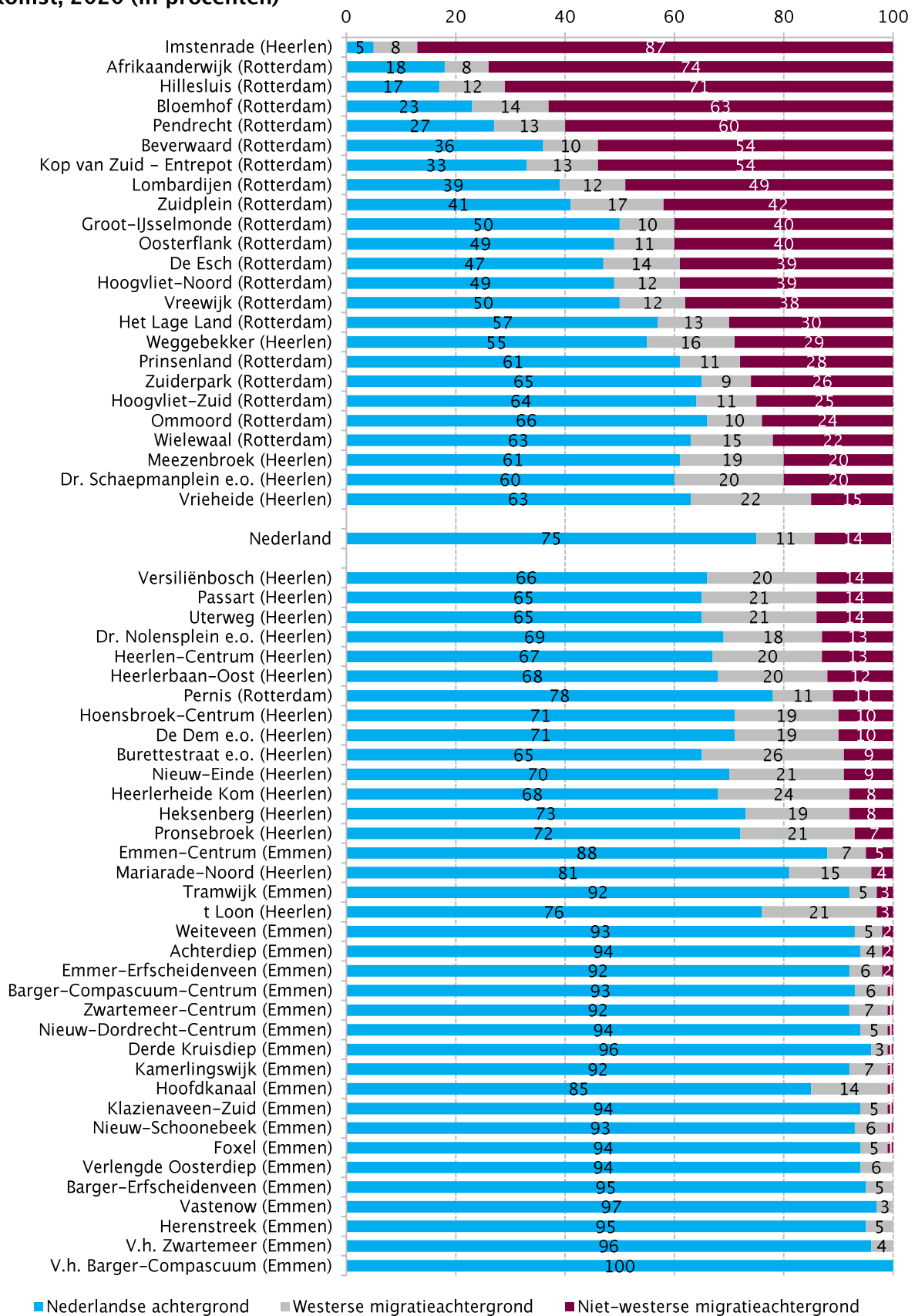
Figuur 5.1 Inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam naar leeftijdscategorie, 2020 (in procenten^a)

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

^aDe percentages tellen niet overal op tot 100 procent. Dit komt doordat de gebruikte brondata uit afgeronde percentages bestaan.

Figuur 5.2 Inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam naar herkomst, 2020 (in procenten)

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

5.3 Sociaaleconomische status

In deze paragraaf komt de gemiddelde sociaaleconomische status van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam aan bod. Hierbij gaan we zowel in op de score op de sociaaleconomische status zelf als op de spreiding van de sociaaleconomische status binnen elke buurt.

Score SES-WOA

Zoals benoemd in paragraaf 4.3 is de sociaaleconomische status, ook wel financiële welvaart genoemd, samengesteld uit gemiddelde scores op welvaart, opleidingsniveau en arbeidsverleden. Uit cijfers van het CBS en het RIVM blijkt dat de beweegdeelname van personen met een lager inkomen, met een lager opleidingsniveau en/of zonder baan gemiddeld lager is dan die van personen met een hoger inkomen, een hoger opleidingsniveau en/of een baan (CBS & RIVM, 2021). Hieruit volgt dat een lagere mate van financiële welvaart samenhangt met minder bewegen.

Vooraf buurten in Heerlen en Rotterdam scoren laag: het merendeel van de buurten scoort lager dan -0,2 (kaart 5.2 en 5.3). Dit komt overeen met de bevinding dat een lagere beweegdeelname samenhangt met een lager opleidingsniveau en een lager inkomen. En daarmee dus met een lagere score op financiële welvaart. In Emmen¹¹ lopen de scores uiteen en zijn er buurten die relatief hoog scoren (kaart 5.1). Hiermee wijkt Emmen af van het beeld dat Heerlen en Rotterdam laten zien. In deze Emmense buurten verklaren kennelijk andere factoren dan welvaart, opleidingsniveau en arbeidsverleden de lagere beweegdeelname.

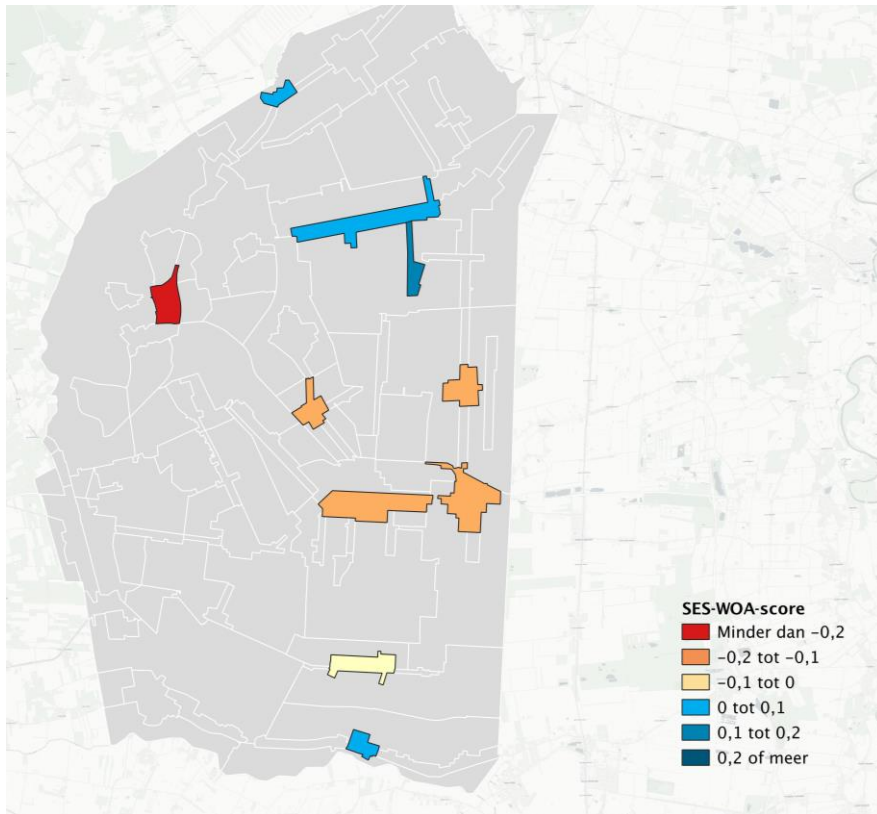
Spreiding SES-WOA

De spreidingscore van de SES-WOA geeft de mate van ongelijke verdeling van financiële welvaart binnen een buurt aan. Het valt op dat de spreiding in de buurten van elk van de drie gemeenten varieert. In Emmen is de spreiding voor het grootste deel vrij laag (kaart 5.4); de financiële welvaart loopt niet veel uiteen onder de huishoudens in de geselecteerde buurten. In Heerlen zijn er grotere verschillen en zijn er zowel buurten met een relatief lage als buurten met een relatief hoge spreiding (kaart 5.5).

In Rotterdam is de spreiding in vrijwel elke buurt hoog (kaart 456). In de buurten met een hoge spreiding is het welvaartsniveau relatief ongelijk verdeeld over de inwoners. Een kanttekening hierbij is dat de buurten in Rotterdam veel meer inwoners hebben dan de buurten in Heerlen en vooral Emmen. Hierdoor is de kans op variatie in de bevolkingssamenstelling groter en is een hogere spreiding van de financiële welvaart te verwachten.

¹¹ Niet voor elke buurt in Emmen is een score beschikbaar.

Kaart 5.1 Scores op financiële welvaart (SES-WOA) voor de gemeente Emmen, 2019

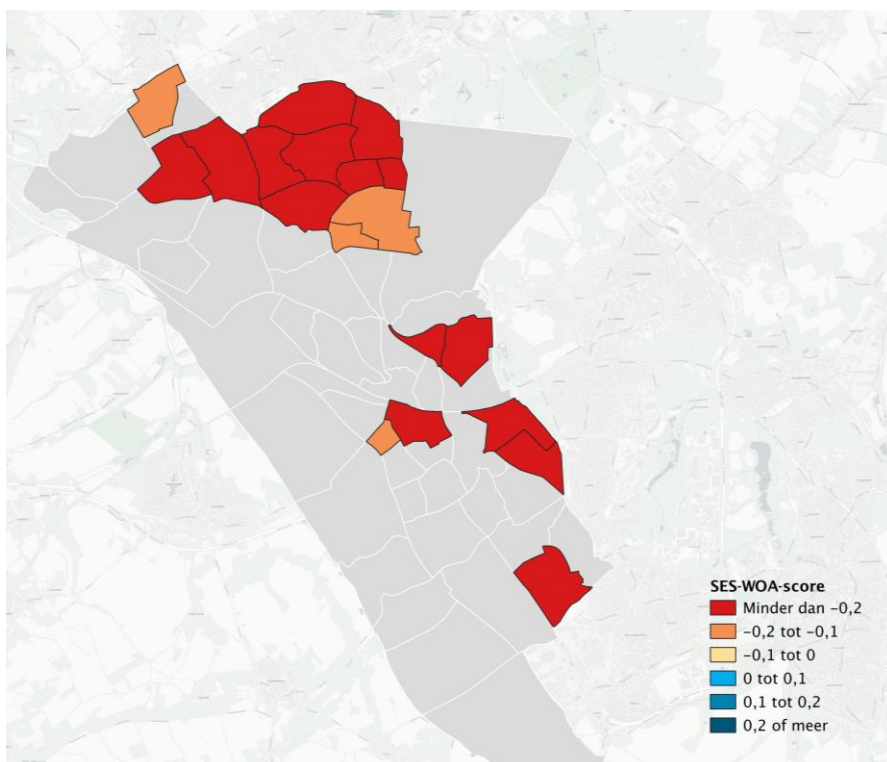

Bron: CBS, Sociaaleconomische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021, 2019.

Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

NB: niet van alle buurten waren data over de SES-WOA-scores beschikbaar.

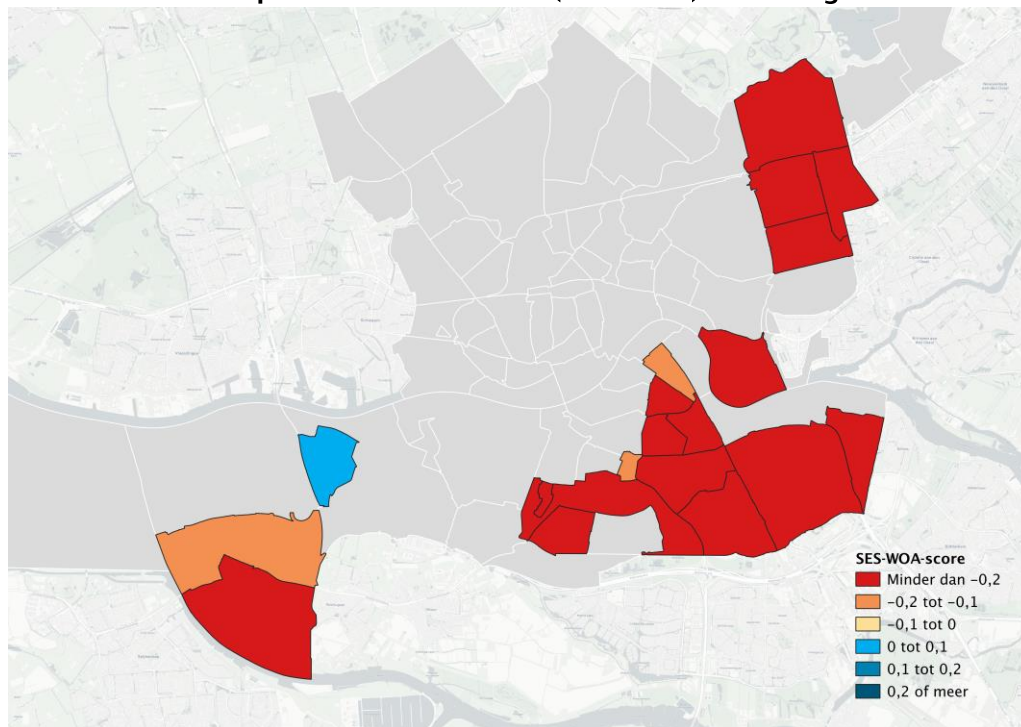
Kaart 5.2 Scores op financiële welvaart (SES-WOA) voor de gemeente Heerlen, 2019

Bron: CBS, Sociaaleconomische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021, 2019.

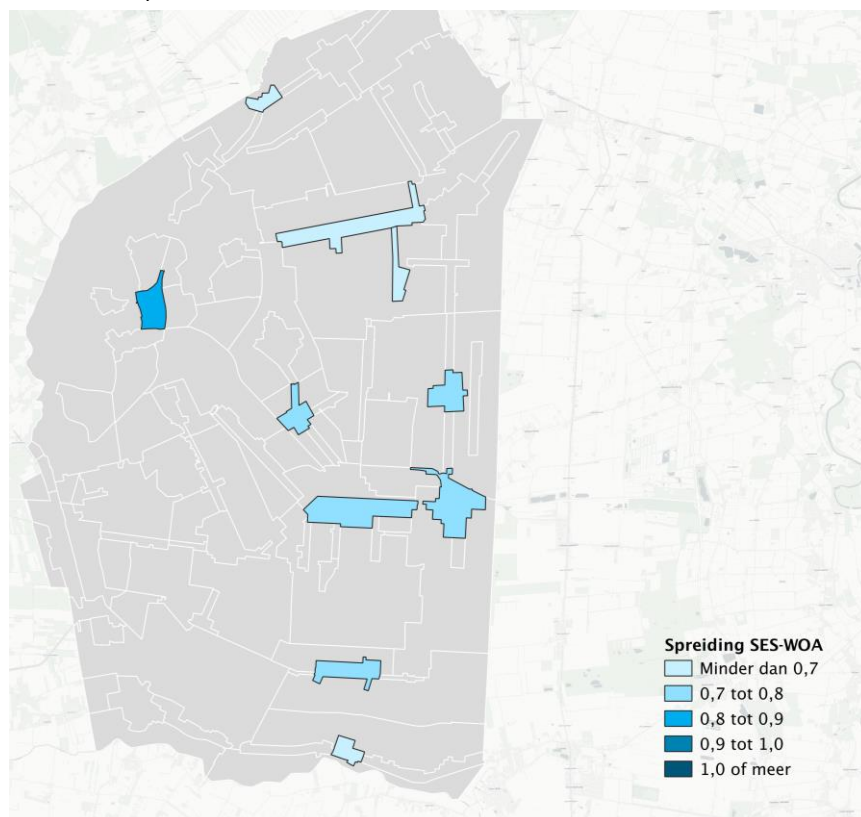
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart 5.3 Scores op financiële welvaart (SES-WOA) voor de gemeente Rotterdam, 2019

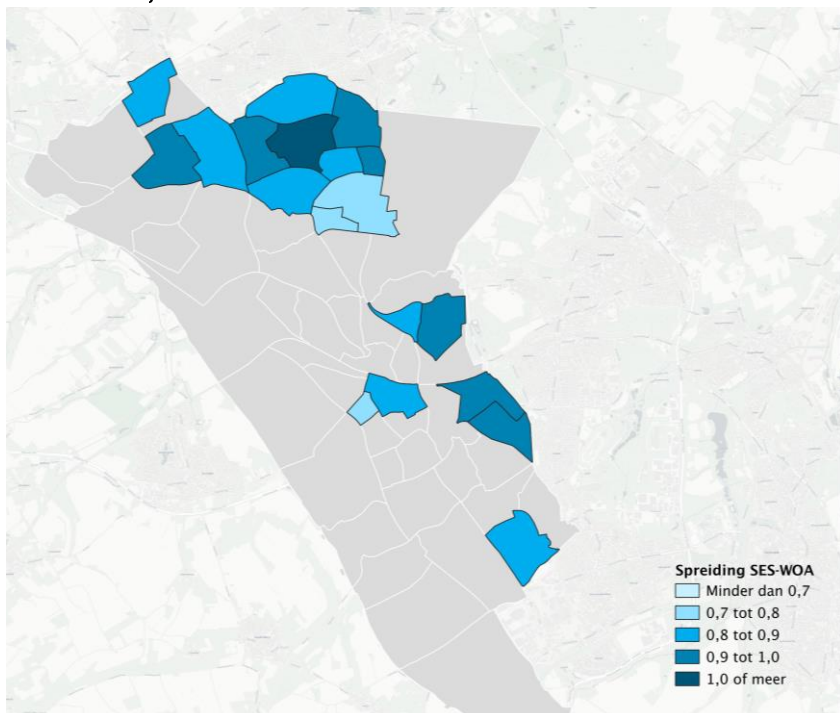
Bron: CBS, Sociaaleconomische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021, 2019.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart 5.4 Spreiding van de financiële welvaart (SES-WOA) binnen de geselecteerde buurten in Emmen, 2019

Bron: CBS, Sociaaleconomische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021, 2019.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

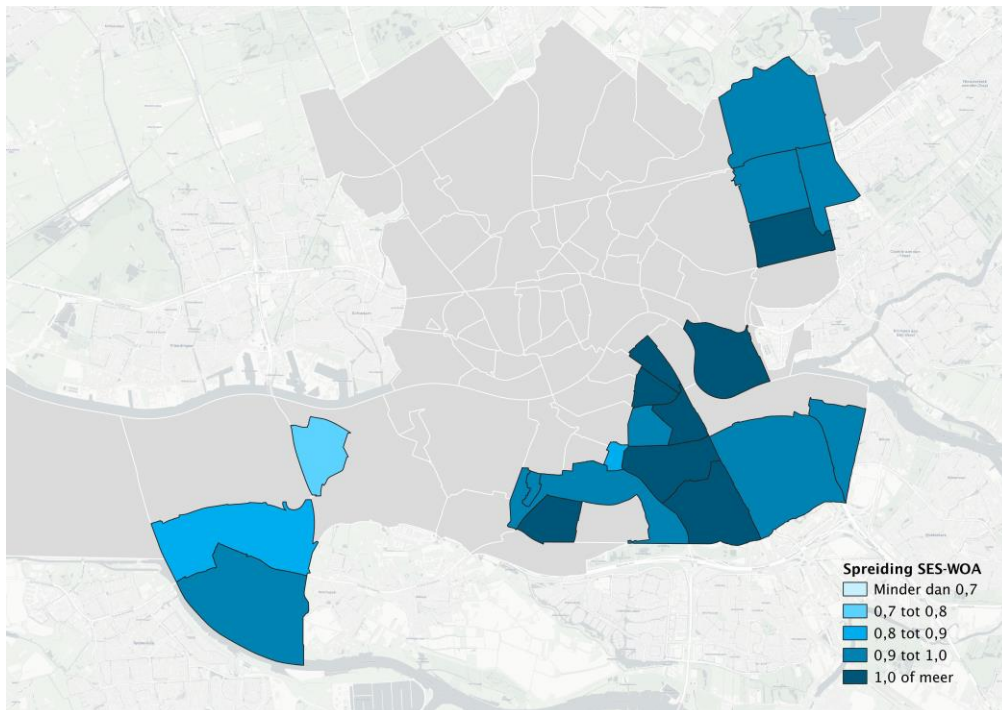
Kaart 5.5 Spreiding van de financiële welvaart (SES-WOA) binnen de geselecteerde buurten in Heerlen, 2019

Bron: CBS, Sociaaleconomische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021, 2019.

Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart 5.6 Spreiding van de financiële welvaart (SES-WOA) binnen de geselecteerde buurten in Rotterdam, 2019

Bron: CBS, Sociaaleconomische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021, 2019.

Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

6. Gezondheid en leefstijl

Voldoende sporten en bewegen is onderdeel van een gezonde leefstijl. Naast op bewegen richt het preventiebeleid zich op een breed palet van andere leefstijlfactoren, zoals overgewicht, roken en alcoholgebruik.

Nederlanders met een beperking sporten en bewegen veel minder dan Nederlanders zonder beperking. Vooral wanneer het om een motorische beperking gaat (Van den Dool et al., 2022). Ook mensen met overgewicht sporten en bewegen minder.¹² Over het algemeen is de relatie met leefstijlfactoren wederkerig. Dat houdt in dat ze invloed op elkaar hebben. Wanneer je eenzaam bent, is de drempel om te sporten en bewegen hoog, terwijl het de eenzaamheid kan verminderen als je een keer in beweging komt. Daarnaast zijn cijfers over overgewicht, roken en alcoholgebruik sterk verbonden aan de ervaren gezondheid.

We presenteren in deze paragraaf alleen de mate waarin inwoners een (zeer) goede gezondheid ervaren. De resultaten voor het hebben van een beperking, ernstig overgewicht, roken, alcohol en eenzaamheid zijn in bijlage 2 te vinden.

Ervaren gezondheid

In het grootste deel van de geselecteerde buurten ervaren inwoners de eigen gezondheid minder vaak als (zeer) goed dan gemiddeld in Nederland (figuur 6.1). In de buurten die lager scoren dan het landelijke gemiddelde wonen 280.340 inwoners. Dat is 97 procent van het totaal aantal inwoners in de zestig buurten. In vier buurten is het aandeel inwoners dat de ervaren gezondheid als (zeer) goed ervaart gelijk aan het landelijke gemiddelde. Deze vier buurten tellen 3.410 inwoners (dat is 1,2% van het totaal aantal inwoners in de zestig buurten).

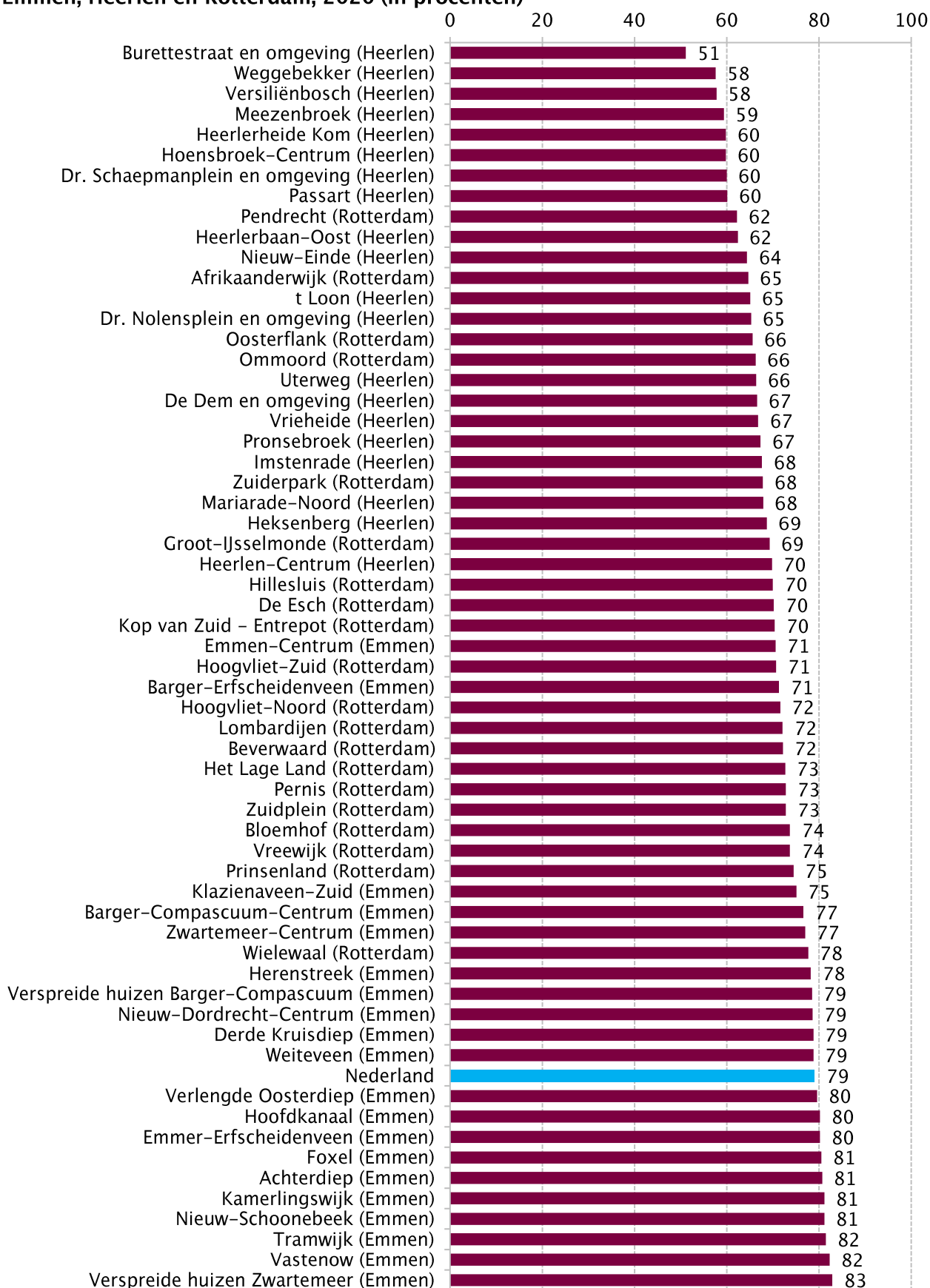
In tien buurten ervaren mensen de eigen gezondheid vaker dan gemiddeld als (zeer) goed. Deze buurten liggen allemaal in Emmen. Inwoners van deze buurten ervaren de gezondheid vaker als (zeer) goed dan het landelijke gemiddelde. In deze Emmense buurten ervaart 80 tot en met 83 procent van de inwoners de gezondheid als (zeer) goed. Dit is geen groot verschil met het landelijke gemiddelde van 79 procent. Deze tien buurten tellen totaal 4.240 inwoners (dat is 1,5% van het totaal aantal inwoners in de zestig buurten).

Er is een duidelijke volgorde in de mate waarin mensen hun gezondheid als (zeer) goed ervaren. In de buurten in Emmen ervaren mensen hun gezondheid vaker als goed, gevolgd door Rotterdam en Heerlen. Vooral in buurten in Heerlen is het aandeel inwoners dat een goede gezondheid ervaart laag.

Het algemene beeld is dat de ervaren gezondheid laag is in buurten waar de beweegdeelname laag is.

¹² <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/documenten/beweegrichtlijnen-uitgesplitst-naar-achtergrondkenmerken>

Figuur 6.1 (zeer) Goede ervaren gezondheid onder inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam, 2020 (in procenten)

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Bewerking: Mulier Instituut.

Overige leefstijlkenmerken

In het merendeel van de buurten is het aandeel mensen met een beperking hoger (zie figuur B2.1 in bijlage 2). Het hebben van een beperking bepaalt in zekere mate hoe iemand de eigen gezondheid beoordeelt. Een vergelijkbaar beeld gaat op voor het aandeel inwoners met ernstig overgewicht. Dat is in de geselecteerde buurten hoger dan het landelijke gemiddelde (zie figuur B2.2). Vooral in de buurten in Heerlen is het aandeel inwoners met ernstig overgewicht relatief hoog. De buurten in Emmen waarin minder inwoners ernstig overgewicht hebben dan het landelijke gemiddelde, zijn buurten met weinig inwoners en een lage bevolkingsdichtheid. Daar is de schatting mogelijk minder waarheidsgetrouw.

In bijna alle buurten is het aandeel inwoners dat rookt hoger dan gemiddeld in Nederland (zie figuur B2.3). Vooral in buurten in Heerlen en Rotterdam wordt relatief veel gerookt. Het aandeel rokers is doorgaans (veel) hoger onder groepen met een lage sociaaleconomische status (Springvloet et al., 2017). De sociaaleconomische status in de geselecteerde buurten in Heerlen en Rotterdam is laag. Daarnaast is de sociaaleconomische status in verhouding ongelijk verdeeld over de inwoners.

Alcohol wordt juist in Emmen in bijna alle buurten meer gedronken dan gemiddeld (zie figuur B2.4). Het aandeel inwoners dat voldoet aan de alcoholrichtlijnen ligt in de geselecteerde buurten in Emmen op of onder het landelijk gemiddelde. Dat betekent dat mensen er vaker meer dan één glas alcohol nuttigen dan in de rest van Nederland en de buurten in Heerlen en Rotterdam.

Vooral in Rotterdam voldoen mensen in veel buurten in verhouding vaak aan de richtlijnen voor alcoholgebruik. De kans is groot dat dit te maken heeft met het relatief hoge aandeel Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond: islamitische gelovigen drinken meestal geen alcohol.

Emmen doet het dus ‘slecht’ als het gaat om het drinken van alcohol, maar doet het ‘goed’ als je kijkt naar eenzaamheid (zie figuur B2.5). In de meeste buurten in Emmen ligt het aandeel inwoners dat ernstig eenzaam is namelijk onder het landelijke gemiddelde. In veel buurten in Heerlen en Rotterdam is het aandeel inwoners dat ernstig eenzaam is juist redelijk hoog.

We zagen eerder in deze paragraaf dat vooral de buurten in Heerlen erg laag scoren op ervaren gezondheid. Dat blijkt logisch, want deze buurten scoren tegelijkertijd hoog op het aandeel inwoners met een beperking en met ernstig overgewicht en het aandeel inwoners dat rookt en eenzaam is.

De scores voor ervaren gezondheid zijn niet (helemaal) te verklaren door de leefstijlkenmerken die we besproken hebben. Er zijn andere kenmerken die ook bijdragen aan een goede ervaren gezondheid (zoals onderdelen van mentale gezondheid).

7. Bewegvriendelijke omgeving

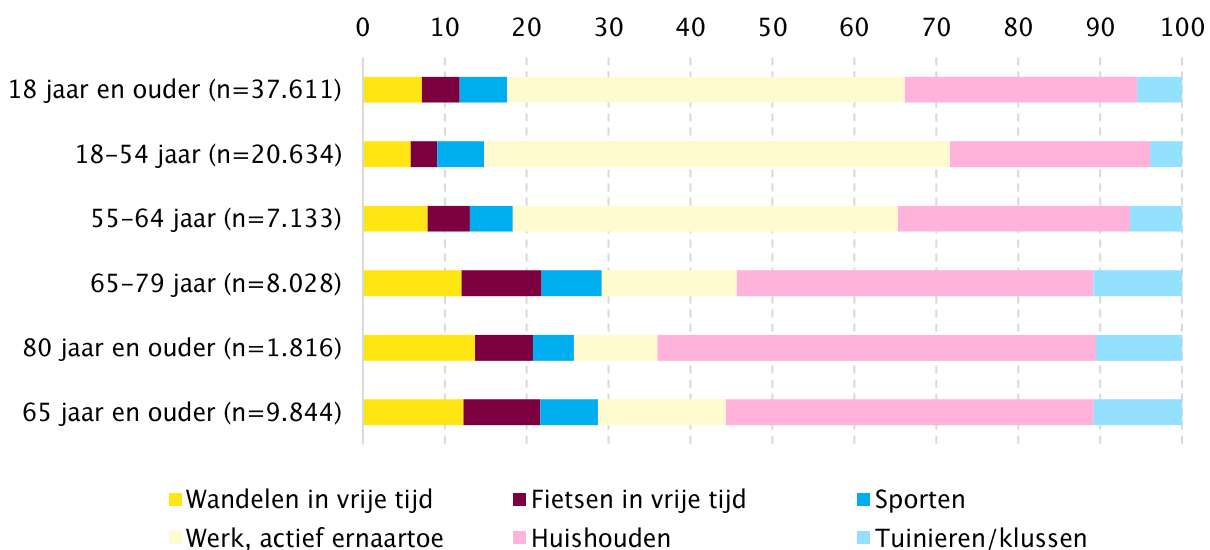
De manier waarop we buurten en wijken fysiek inrichten is een belangrijk onderdeel van een beweegvriendelijke omgeving. De fysieke inrichting vormt de basis van de manier waarop we de omgeving gebruiken om sportief te bewegen. Een stoep maakt het prettiger om te lopen en een speeltuin in de nabijheid maakt het voor kinderen makkelijker om buiten te spelen. Winkels op loopafstand maken het mogelijk om lopend of fietsend boodschappen te doen.

In deze paragraaf bespreken we kort de relatie tussen leefomgeving en (verschillen in) beweggedrag. Daarna presenteren we cijfers van de Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving (KBO) op buurtniveau voor de verschillende gemeenten. In deze paragraaf presenteren we alleen de KBO-totaalscores. De scores van de KBO-deelindicatoren zijn te vinden in bijlage 3.

De rol van de leefomgeving in het verklaren van verschillen in beweggedrag

Ieder individu woont in een bepaalde omgeving en heeft verschillende omgevingsfactoren om zich heen. Samen met individuele kenmerken is de omgeving van invloed op de vraag of iemand wel of niet gaat bewegen. De mate waarin de omgeving een rol speelt in beweggedrag, verschilt per activiteit. Er is relatief sterk wetenschappelijk bewijs dat de gebouwde omgeving een belangrijke rol speelt in het aanmoedigen van actief transport (zie bijvoorbeeld Prince et al., 2022). Bij actief transport gaat het om verplaatsingen met een specifiek doel, zoals woon-werkverkeer of naar de supermarkt gaan. Bij recreatief wandelen of fietsen is dit doel er niet per se. Voor volwassenen in de werkende leeftijd vormt werk en actief transport naar werk het grootste aandeel van de sport- en beweegdeelname (figuur 7.1).

Figuur 7.1 Aandeel van verschillende activiteiten in de sport- en beweegdeelname van Nederlanders (18 jaar en ouder), 2020 (in uren per week)

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, 2020.

De leefomgeving beweegvriendelijker inrichten heeft dus de potentie om een belangrijke bijdrage te leveren aan het stimuleren van beweggedrag. Verschillende Nederlandse studies versterken dit beeld. Uit een studie in Amsterdam, Eindhoven, Oss en Zwolle bleek bijvoorbeeld een positief verband tussen gemengd landgebruik in de woonomgeving en de gemiddelde hoeveelheid wandelen per week (Noordzij et al., 2021). Uit een andere studie in Eindhoven en omgeving bleken verbanden tussen de nabijheid van groen en de hoeveelheid wandelen (Hogendorf et al., 2019) en uit een bredere studie naar het fietsgedrag

in heel Nederland bleken dat een hogere adressendichtheid, meer OV-stations in de buurt en een kortere afstand naar het dichtstbijzijnde treinstation positief geassocieerd waren met de gemiddelde tijd besteed aan fietsen per dag (Gao et al., 2018).

Tegelijkertijd zijn er belangrijke signalen dat de bereikbaarheid van voorzieningen buiten steden onvoldoende is. Zo concludeert het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in een rapportage dat de bereikbaarheid van voorzieningen onder druk staat in suburbane en landelijke gebieden (Bastiaanssen & Breedijk, 2022). Dit beeld zien we terug in de cijfers in deze studie. Zo scoren de minder stedelijke buurten in deze studie laag op de nabijheid van voorzieningen en sportaccommodaties en scoort Emmen als geheel veel lager dan het zeer verstedelijkte Rotterdam.

In (zeer) stedelijke buurten spelen andere problemen. Zo blijkt uit de cijfers van Heerlen en Rotterdam dat deze buurten laag scoren op de aanwezigheid van recreatief groen en blauw. Uit verschillende wetenschappelijke studies blijken verbanden tussen de aanwezigheid van recreatief groen in de woonomgeving en beweeggedrag (zie bijvoorbeeld de overzichtsstudies van Egorov et al., 2016; Sui et al., 2022). Maar er is nog veel onduidelijk over hoe groen in de leefomgeving bewegen kan bevorderen.

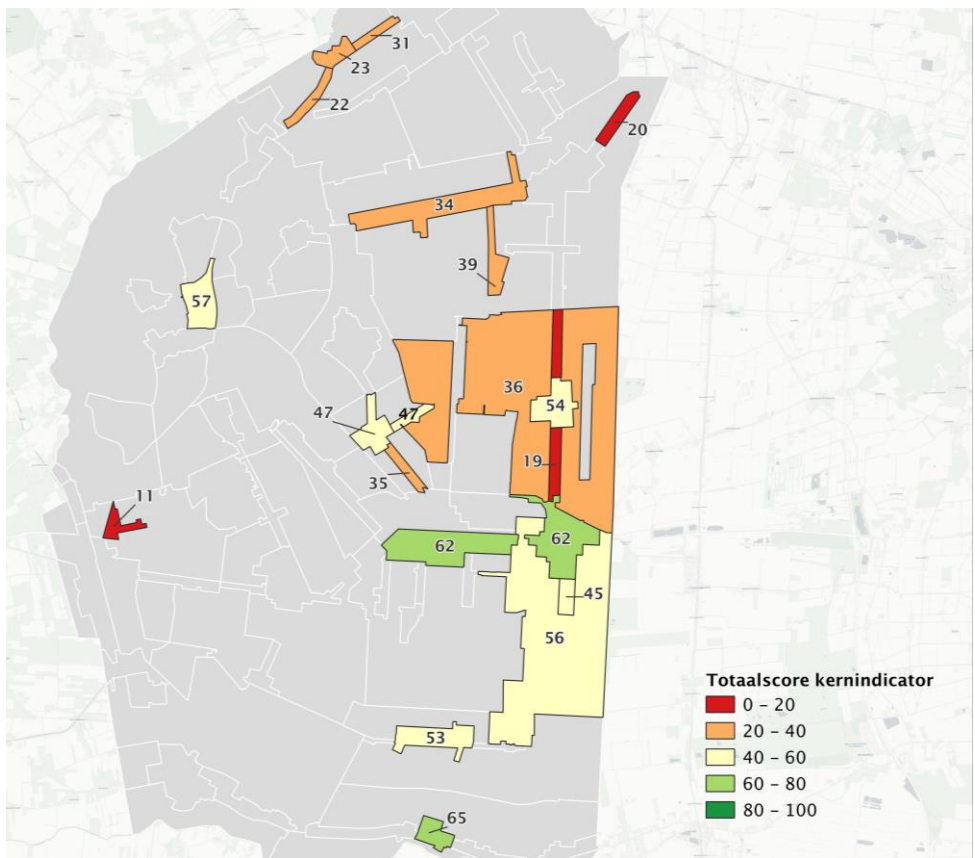
De verklaringen voor deze onduidelijkheid beslaan een breed palet, maar kunnen voor een deel gevonden worden in dat groen van belang is voor een ander soort beweeggedrag dan bijvoorbeeld de nabijheid van voorzieningen. Zo zijn er aanwijzingen dat een aantrekkelijke, groene omgeving uitnodigt om (meer) recreatief te wandelen. Voor recreatief blauw zijn dit soort aanwijzingen er ook. Uit een Engelse studie van Pasanen et al. (2019) komt bijvoorbeeld naar voren dat respondenten die dicht bij de kust wonen een betere zelfgerapporteerde gezondheid hebben en dat dit verband deels te verklaren is doordat ze meer (recreatief) wandelen (Pasanen et al., 2019). De aanwezigheid van groen en blauw kan dus een rol spelen in het faciliteren van recreatief beweeggedrag.

Op basis van de KBO-buurtcijfers zijn er binnen de verschillende gemeenten verschillende uitdagingen. Zo is voor suburbane en landelijke buurten de nabijheid van (sport)voorzieningen een aandachtspunt, terwijl voor stedelijke buurten de aanwezigheid van recreatief groen en blauw aandacht verdient. Als laatste is het van belang te noemen dat de KBO een indicator van de fysieke leefomgeving is. Andere onderdelen van een beweegvriendelijke omgeving, zoals sociale en organisatorische kenmerken, worden binnen de KBO buiten beschouwing gelaten.

Kernindicator beweegvriendelijke omgeving

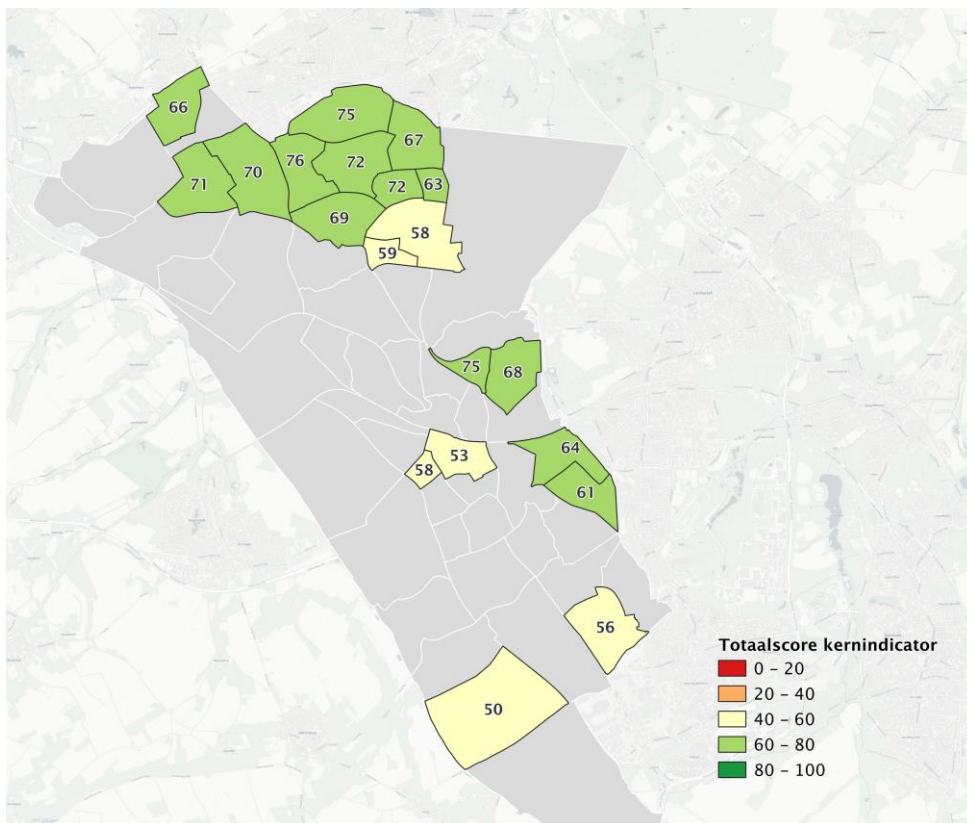
De kaarten 7.1 tot en met 7.3 presenteren de KBO-totaalscores voor de verschillende buurten in deze studie. De totaalscores lopen uiteen van 11 van de 100 punten voor de Emmense buurt 'Barger-Erscheidenveen' tot 85 punten voor de Rotterdamse buurt 'Groot-IJsselmonde'. De Rotterdamse buurten scoren aanzienlijk hoger dan de Emmense buurten. Van de KBO is bekend dat deze samenhangt met het stedelijkheidsniveau van gemeenten. Dit komt doordat drie van de vier deelindicatoren (sportaccommodaties, speelplekken, en voorzieningen) een mate van nabijheid weergeven. Zo is het te verwachten dat in stedelijke buurten het voorzieningenniveau hoger is dan in landelijke buurten.

Kaart 7.1 Totaalscores van de kernindicator bewegvriendelijke omgeving op buurtniveau in Emmen, 2020

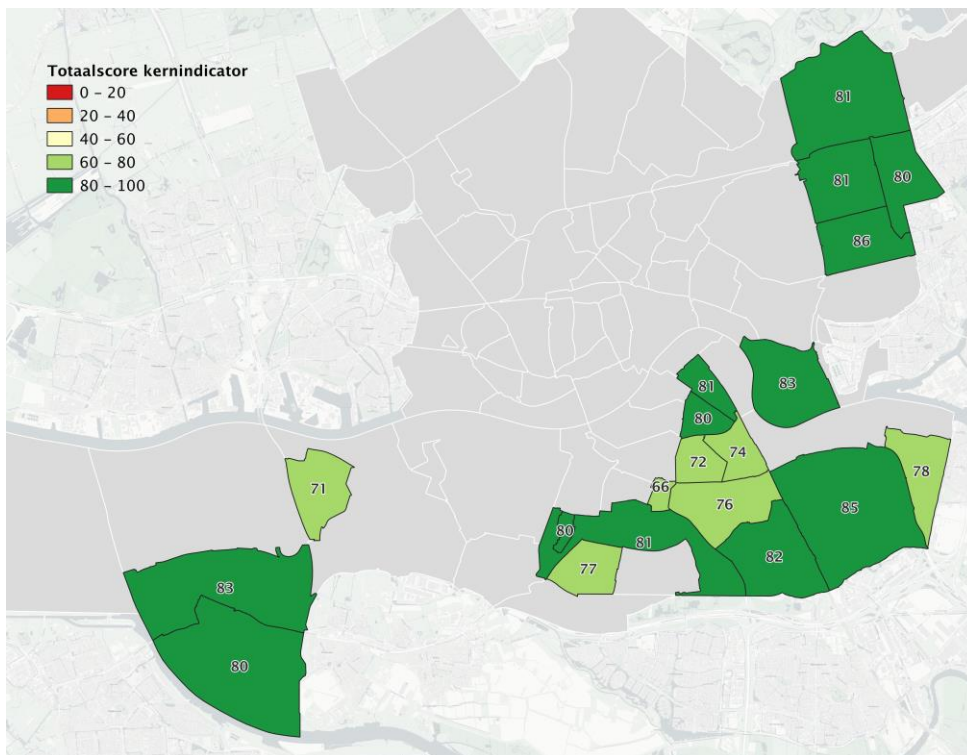
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart 7.2 Totaalscores van de kernindicator bewegvriendelijke omgeving op buurtniveau in Heerlen, 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart 7.3 Totaalscores van de kernindicator bewegvriendelijke omgeving op buurtniveau in Rotterdam, 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kijken we naar de verschillende deelindicatoren, dan zien we dit beeld terug (bijlage 3). Zo scoren de buurten in Emmen relatief hoog op de deelindicator groen en blauw, maar veel lager op de nabijheid van sportaccommodaties en algemene voorzieningen.¹³

Voor Rotterdam geldt het omgekeerde. Daar valt op dat de aanwezigheid van recreatief groen en blauw in de woonomgeving erg laag is in verstedelijkte buurten als de Kop van Zuid - Entrepot, Bloemhof en Hillesluis.

Stedelijke buurten in Heerlen als Heerlen-Centrum en 't Loon scoren laag op de deelindicator groen/blauw. Deze buurten scoren hoger op de nabijheid van voorzieningen.

¹³ Voor de gemeente Emmen zijn geen cijfers voor de deelindicator sport- en speelplekken beschikbaar. Dit komt doordat voor deze gemeente geen data over speelplekken beschikbaar zijn. Meer informatie hierover is te vinden op sport en bewegen in cijfers: <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/methode#BewOmg>

8. Buurtbeweegprofielen

Omschrijving buurtbeweegprofiel

Een buurtbeweegprofiel is een combinatie van verschillende eigenschappen die kenmerkend zijn voor een groep buurten met een lage beweegdeelname. We willen zien of we met de data die we in de hoofdstukken hiervoor hebben gepresenteerd, beweegprofielen kunnen maken van buurten. Voor een gemeente moet zo zichtbaar worden hoe buurten van elkaar verschillen in de samenstelling van factoren die samenhangen met een lage beweegdeelname. Op hoger schaalniveau kan op deze manier zichtbaar worden welke profielen vaker of minder vaak voorkomen. We koppelen de buurtbeweegprofielen aan de inwoneraantallen van deze buurten. Daarmee krijgen we zicht op de kwantitatieve verhoudingen in aantallen mensen die wonen in buurten met een bepaald beweegprofiel.

Zo bieden buurtbeweegprofielen op drie manieren sturingsinformatie voor bewegestimuleringsbeleid. Ten eerste: welke combinatie van factoren komt het meest voor in een buurt, in een gemeente, in een regio of landelijk? Ten tweede: waar precies is die combinatie te vinden? En ten derde: hoeveel mensen hebben te maken met elk van de combinaties van factoren?

Uitgangspunt hierbij is dat kennis over deze combinaties van factoren helpt om te bepalen welke aanpak of interventie de voorkeur verdient. Zit in een profiel 'relatief veel ouderen', dan vraagt dit een andere aanpak en andere interventies dan wanneer in een profiel juist 'relatief veel kinderen' voorkomt. En als die 'relatief veel ouderen' combineren met 'relatief veel mensen met een lage sociaaleconomische status', dan vraagt dit weer om een andere aanpak dan wanneer die combineert met 'een laag aandeel met een goede ervaren gezondheid'.

Wij nemen aan dat profielen gebaseerd op een specifieke combinatie van demografische en/of sociaaleconomische kenmerken sterker onderscheidend werken dan profielen gebaseerd op gezondheidskenmerken en/of de kenmerken van de beweegvriendelijke omgeving. In het voorspellende model (de SMAP-methode, zie hoofdstuk 4) is namelijk het eerste type kenmerken gebruikt, en niet de andere kenmerken. Toch suggereert de literatuur dat die kenmerken samenhangen met beweegdeelname.

Verder biedt het interessante sturingsinformatie wanneer er profielen onderscheiden kunnen worden met deze kenmerken. Stel: in een bepaald buurtbeweegprofiel is duidelijk te zien dat er sprake is van lage scores op een of meer kenmerken van de beweegvriendelijke omgeving. Dan is minimaal de suggestie dat aanpassing van de inrichting van de omgeving kan helpen om de beweegdeelname te bevorderen.

Verkenning met drie buurtbeweegprofielen

Er kunnen op basis van de hiervoor gepresenteerde data veel profielen worden ontwikkeld. In deze verkennende studie beperken we ons tot drie profielen. We willen zien of we daarmee inderdaad tot onderscheidende profielen voor de zestig door ons geselecteerde buurten kunnen komen. We baseren één buurtbeweegprofiel vooral op gezondheidskenmerken en kenmerken van de beweegvriendelijke omgeving. Twee profielen baseren we op de demografische en sociaaleconomische kenmerken, waarbij we variëren met leeftijd als een hele duidelijke onderscheidende factor.

In het derde buurtbeweegprofiel nemen we als demografisch kenmerk van de buurt 'relatief veel kinderen' op. We benadrukken dat de lage beweegdeelname in de betreffende buurt de beweegdeelname van de bevolking van 18 jaar en ouder betreft. We hebben het dus niet over de beweegdeelname van kinderen, niet over een element uit de SMAP-methode en niet over een factor die samenhangt met een lage beweegdeelname. Mochten we buurten vinden met dit derde beweegprofiel, dan zijn dat buurten met een zeer lage beweegdeelname, met als demografisch kenmerk dat er in die buurt relatief veel kinderen wonen.

Dat is beleidsmatig relevant omdat we weten dat socialisatie een cruciale rol speelt in sport- en beweeggedrag (Van den Dool et al., 2023). Met andere woorden, kinderen die opgroeien in een omgeving met weinig tot geen stimulansen, voorbeeldgedrag en ondersteuning om te sporten of sportief te bewegen vertonen op latere leeftijd minder actief sport- en sportief beweeggedrag. De school maakt hierin verschil als de kinderen doorstromen naar hoger onderwijs. Dit suggereert dat in buurten met het derde beweegprofiel een aanpak gewenst is met sport- en beweegstimulering via de basisscholen, het voortgezet (praktijk)onderwijs en het mbo.

We hebben de volgende buurtbeweegprofielen opgesteld:

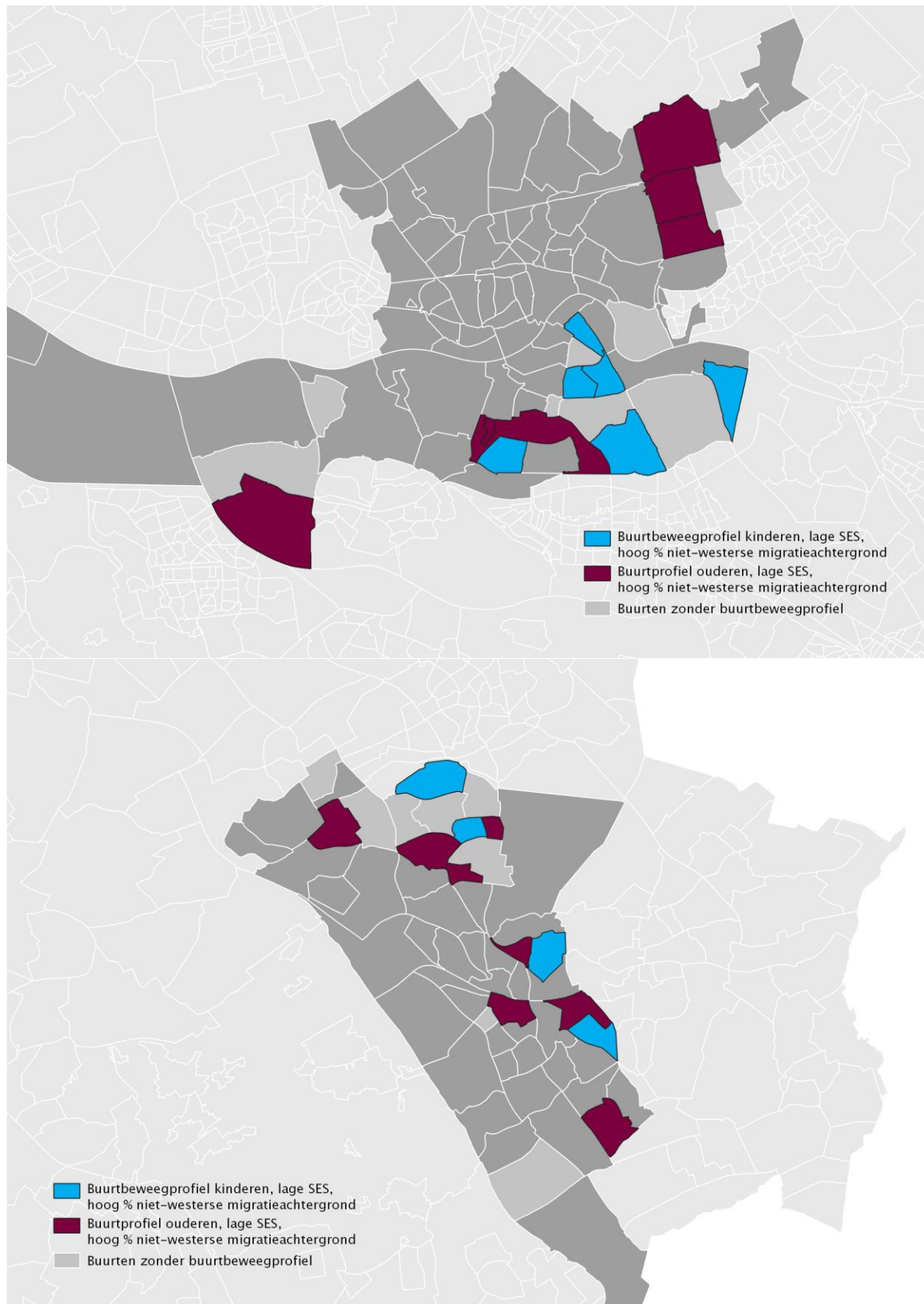
- buurtbeweegprofiel 1: buurten met relatief veel ouderen, een relatief lage mate van financiële welvaart en een relatief hoog aandeel personen met een niet-westerse migratieachtergrond;
- buurtbeweegprofiel 2: buurten met relatief veel ouderen, een relatief laag aandeel inwoners met een goede ervaren gezondheid en een beperkt voorzieningenniveau;
- buurtbeweegprofiel 3: buurten met relatief veel kinderen, een relatief lage mate van financiële welvaart en een relatief hoog aandeel personen met een niet-westerse migratieachtergrond.

Voor de kenmerken van de buurtbeweegprofielen hebben we tertiëlgrenzen bepaald op basis van de buurtscores voor heel Nederland. Met andere woorden, we hebben alle buurten ingedeeld in drie groepen (tertielen), van hoog naar laag, op basis van alle buurtscores. De buurten uit dit onderzoek hebben we vervolgens in de verschillende tertielen ingedeeld. Negentien van de zestig onderzochte buurten vallen binnen het tertiël van buurten met het hoogste aandeel inwoners van 65 jaar en ouder (buurtbeweegprofielen 1 en 2).

Daarna hebben we gekeken binnen welk tertiël deze negentien buurten vielen voor beide overige kenmerken. Vijftien van de zestig buurten vallen binnen het tertiël van buurten met het hoogste aandeel inwoners van 14 jaar en jonger (buurtbeweegprofiel 3). Ook bij deze buurten hebben we onderzocht binnen welke tertielen de kenmerken sociaaleconomische status en afkomst van de inwoners vielen.

Kaart 8.1 laat de buurten zien die met een van de drie onderscheiden buurtbeweegprofielen. Er was geen sprake van overlap. Het valt op dat alle buurten met een van de drie onderscheiden buurtbeweegprofielen gelegen zijn in Heerlen en Rotterdam. Dit heeft er voor een deel mee te maken dat niet van alle buurten in Emmen de SES-WOA-score bekend was; mogelijk voldoen ook hier buurten aan een van de profielen. Veertien buurten voldoen aan het eerste buurtbeweegprofiel met ouderen - en lage SES en niet-westerse migratieachtergrond - (in rood weergegeven op de kaart) en tien buurten passen in het buurtbeweegprofiel 3 met relatief veel kinderen. De buurten met deze profielen zijn niet geclusterd, maar liggen door elkaar en zowel in Heerlen als in Rotterdam. We hebben geen buurten gevonden die voldoen aan buurtbeweegprofiel 2.

Kaart 8.1 en 8.2 Buurtbeweegprofielen van een selectie aan buurten in Rotterdam en Heerlen (n=24; blauwe profiel n=10; rode profiel n=14)

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

74 procent van de onderzochte buurten in het hoogste tertiel van 65-plussers valt ook in het hoogste tertiel van inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond en het laagste tertiel van financiële welvaart. In achttien van de negentien buurten met een relatief hoog aandeel ouderen is bovendien de ervaren gezondheid laag: deze valt in alle gevallen in het laagste tertiel (< 78,9%). In zestien van de negentien buurten met een relatief hoog aandeel ouderen is het voorzieningenniveau juist relatief hoog. Een mogelijk verband tussen een hoog aandeel oudere inwoners, een relatief laag aandeel inwoners met een goede ervaren gezondheid en een beperkt voorzieningenniveau volgt niet uit de huidige studie.

De buurten met relatief veel kinderen hebben relatief veel bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond. 67 procent (n=10) van de buurten met een hoog aandeel kinderen (0-15 jaar) heeft een hoog aandeel inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond en een relatief lage mate van financiële welvaart.

9. Slotbeschouwing

9.1 Conclusie

In deze studie hebben we in kaart gebracht waar de achterstanden in sport- en beweegdeelname het grootst zijn. Zo wilden we bepalen waar de inzet van beleid de grootste impact kan hebben. We beantwoordden de volgende onderzoeksvragen:

1. Wie bewegen en/of sporten er minder dan gemiddeld?
2. Van welke factoren is bekend dat ze samenhangen met sport- en beweegdeelname?
3. Waar wordt weinig gesport en/of bewogen? In welke buurten?
4. Zijn er typische (onderling verschillende) combinaties van factoren te vinden die samenhangen met de lage beweegdeelname in een buurt?
5. Zijn er veel voorkomende combinaties van factoren die samenhangen met een lage beweegdeelname, op grond waarvan buurtbeweegprofielen zijn samen te stellen?

De eerste drie vragen beantwoordden we door te rade te gaan bij bestaande data en literatuur. Voor onderzoeksvragen 4 en 5 hebben we buurten geselecteerd met een score op voldoen aan de beweegerichtlijnen die behoort tot de 5 procent laagste scores. Van die buurten hebben we vastgesteld of er een bepaalde (ruimtelijke) combinatie is van zaken die samenhangen met de lage beweegdeelname. Daarna hebben we gekeken of we het mogelijk was om op basis daarvan buurtbeweegprofielen samen te stellen.

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen. Daarna reflecteren we op de resultaten van deze verkenning en komen we met ideeën voor vervolgonderzoek.

1. Wie bewegen en/of sporten er weinig?

In 2021 voldeed 53 procent van de Nederlanders niet aan de beweegerichtlijnen en sportte 46 procent minder dan één keer per week. Nederlanders die weinig sporten en bewegen zijn vaker vrouwen, ouderen, laagopgeleiden, mensen met een migratieachtergrond en mensen met een beperking. Vooral naar opleidingsniveau zijn de verschillen groot. Deze verschillen zijn vergeleken met iets 2020 kleiner geworden. Van den Dool et al. (2023) gaan in een verdiepende studie verder in op de werkzame mechanismen van de relatie tussen sportdeelname en het (voltooid) opleidingsniveau (zie ook hieronder).

2. Van welke factoren is bekend dat ze samenhangen met sport- en beweegdeelname?

Voor kinderen en jongeren hangen de persoonlijke kenmerken geslacht, leeftijd en gezondheid, samen met sportdeelname (Tiessen-Raaphorst et al., 2019; Van den Dool et al., 2023). Ook de sportdeelname van een van de ouders hangt samen met de sportdeelname van jeugd. Deze kenmerken verklaren 12 procent van hun sportdeelname.

Voor volwassenen gelden voor een deel dezelfde factoren, maar ook een aantal andere. Net als onder kinderen en jongeren spelen leeftijd en gezondheid een rol, en daarnaast opleidingsniveau, inkomen, levensfase en maatschappelijke positie. Verder zijn de sportdeelname van een ouder/partner, de leefbaarheid van de woonomgeving en de inzet van buurtsportcoaches relevante invloedsfactoren. Deze kenmerken verklaren 12 procent van de sportdeelname van volwassenen (Tiessen-Raaphorst et al., 2019).

Uit de studie van Van den Dool et al. (2023) blijkt dat een paar kenmerken voor opleiding een (indirect) positief verband met sportdeelname laten zien. Het gaat hier om: een hoge opleiding van (een van) de ouders (bij voorkeur beide ouders), de (vroegere) sportdeelname van (een van) de ouders (bij voorkeur beide ouders), het volgen van een hogere opleidingsrichting op de middelbare school en de frequente

sportdeelname van een eventuele partner. Verondersteld wordt dat sportsocialisatie - die in verschillende levensfasen plaats kan vinden - hierbij een belangrijke rol speelt.

Het RIVM (Wendel-Vos et al., 2019) concludeert dat onder andere de algemene gezondheid, arbeidsdeelname, affectieve opvattingen over bewegen, zelfeffectiviteit, stedelijkheidsgraad op wijkniveau en toegang tot recreatie- en sportfaciliteiten in de buurt samenhangen met de beweegdeelname van (oudere) volwassenen. Ziekten en chronische aandoeningen hebben een negatieve invloed op beweegdeelname.

Voor jongeren hangt de beweegdeelname positief samen met motorische vaardigheden en het zomerseizoen.

3. Waar wordt weinig gesport en/of bewogen? In welke buurten?

Buurten waarin het aandeel wekelijkse sporters het laagst is, zijn verspreid over Nederland. Een lage beweegdeelname lijkt sterker geclusterd. We zien daarbij dat redelijk veel buurten uit de regio's Noordoost-Nederland, Zuid-Holland en Zuid-Limburg het laagst scoren op voldoen aan de beweegrichtlijnen.

In paragraaf 3.3 hebben we de sport- en beweegdeelname van buurten in Nederland op kaart weergegeven. In deze studie hebben we de 5 procent laagst scorende buurten op wekelijkste sportdeelname en op voldoen aan de beweegrichtlijnen in kaart gebracht. Wat opvalt is dat de buurten waar de beweegdeelname laag is, niet een-op-een overlappen met de buurten waar de sportdeelname laag is. De overlap hierin is minimaal.

690 buurten hebben een beweegdeelname lager dan 42 procent. Het percentage dat voldoet aan de beweegrichtlijnen in Nederland is gemiddeld iets minder dan 50 procent. Er zijn duidelijke clusters te zien als het gaat om buurten met een lage beweegdeelname. Deze buurten clusteren in Noordoost-Nederland, Zuid-Holland, Zuid-Limburg en we vinden een wat kleiner cluster in het midden van Nederland. De beweegdeelname is daarmee laag in landelijke buurten en ook in stedelijke buurten met in verhouding veel inwoners.

De spreiding van buurten met een lage sportdeelname laat een ander beeld zien. Zo zijn deze meer over het hele land verdeeld, met in verhouding wat meer laag scorende buurten in het oosten van Nederland. Ook loopt er, ongeveer overeenkomstig de bijbelgordel, een strook diagonaal door Nederland vanuit het zuidwesten van het land. Verder valt op dat het vooral om grote buurten gaat: dit zijn buurten die het buitengebied vormen van een woonkern. De buurten waar de sportdeelname laag is zijn voor een groot deel landelijke buurten met in verhouding weinig inwoners en voorzieningen.

Sportdeelname hebben we in deze studie verder buiten beschouwing gelaten. Voor deze studie hebben we zestig buurten geselecteerd uit de clusters met een lage beweegdeelname. Deze zestig buurten zijn buurten in de gemeenten Emmen, Heerlen en Rotterdam.

4. Zijn er typische (onderling verschillende) combinaties van factoren te vinden die samenhangen met de lage beweegdeelname in een buurt?

Het merendeel van de geselecteerde buurten kent een hoge bevolkingsdichtheid, vooral de buurten in de (zeer) sterk stedelijke gemeenten Heerlen en Rotterdam. De bevolkingsdichtheid in Emmen is een stuk lager. Van deze drie gemeenten hebben de buurten in Heerlen de meeste variatie qua stedelijkheid. We zien in de geselecteerde buurten geen duidelijke relatie tussen stedelijkheidsgraad en de mate waarin bewoners aan de beweegrichtlijnen voldoen.

Vooral in de buurten in Heerlen en Rotterdam wonen in verhouding veel ouderen. In alle Rotterdamse buurten en een paar buurten in Heerlen woont een hoger aandeel inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond dan gemiddeld in Nederland. We zien dat de buurten met een hoog aandeel ouderen niet dezelfde buurten zijn als die met een hoog aandeel inwoners met een migratieachtergrond.

De sociaal-economische status van de buurten in Heerlen en Rotterdam is laag. In Emmen loopt dit wat meer uiteen en scoren een paar buurten in verhouding hoog op financiële welvaart. De spreiding van sociaaleconomische status is in Emmen voor het grootste deel laag. In Heerlen zijn er grotere verschillen en zijn er buurten met een redelijk lage en buurten met een redelijk hoge spreiding. In Rotterdam is de spreiding in bijna alle buurten hoog. In deze buurten is het welvaartsniveau in verhouding ongelijk verdeeld over de inwoners. Overgens hebben de buurten in Rotterdam duidelijk meer inwoners, waardoor de kans op variatie in de bevolkingssamenstelling groter is en de hogere spreiding van de financiële welvaart te verwachten is.

De geselecteerde buurten met lage beweegdeelname hebben een lagere ervaren gezondheid, een hoger aandeel mensen met een beperking, redelijk veel ernstig overgewicht en veel rokers. Maar een paar buurten wijken - een beetje - positief af van het Nederlands gemiddelde; deze liggen allemaal in de gemeente Emmen. In Emmen is er minder ernstige eenzaamheid dan in de buurten in Heerlen en Rotterdam. De ernstige eenzaamheid is in een aantal Emmense wijken zelfs lager dan het Nederlandse gemiddelde. Daar staat tegenover dat in Emmen meer gedronken wordt dan gemiddeld. In Rotterdam voldoen mensen in verhouding vaak aan de alcoholrichtlijn. Dat hangt mogelijk samen met het hogere aandeel Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond.

De buurten in Rotterdam scoren duidelijk hoger op de beweegvriendelijkheid van de omgeving dan de buurten in Emmen. De buurten in Emmen scoren in verhouding hoog op de afstand tot en oppervlakte van parken en water geschikt voor recreatief gebruik. Daar staat tegenover dat zij veel lager scoren op de afstand tot sportaccommodaties en algemene voorzieningen. Voor Rotterdam geldt het precies andersom. Het is bekend dat de beweegvriendelijkheid van de omgeving samenhangt met het stedelijkheidsniveau van gemeenten. In stedelijke buurten is het voorzieningenniveau over het algemeen hoger dan in landelijke buurten.

Heerlen lijkt er bij bijna alle kenmerken die we bekeken hebben bovenuit te steken. Zo hebben de Heerlense buurten een lage financiële welvaart, het minst vaak een (zeer) goede ervaren gezondheid, en meer ernstig overgewicht, rokers en eenzaamheid. Daarnaast hebben de buurten in Heerlen het meest met vergrijzing te maken.

Rotterdam heeft een redelijk jonge bevolking en is beweegvriendelijker. De lage beweegdeelname lijkt hier vooral samen te hangen met migratieachtergrond, lage sociaaleconomische status en een paar gezondheidskenmerken. Daarbij is het probleem meer geclusterd en homogener dan in Heerlen. Zo varieert de stedelijkheid tussen de buurten in Heerlen en is deze in Rotterdam bijna gelijk. Een groot deel van Heerlen scoort slechter op deze kenmerken en in Rotterdam is dit vooral geclusterd in het zuiden van de stad. Het Nationaal Programma Rotterdam Zuid¹⁴ richt zich op de problematiek in deze buurten. Ditzelfde geldt voor het Nationaal Programma Heerlen-Noord.¹⁵

¹⁴ Zie voor meer informatie over het Nationaal Programma Rotterdam Zuid <https://www.nprz.nl/>

¹⁵ Zie voor meer informatie over het Nationaal Programma Heerlen-Noord <https://www.heerlen-noord.nl/>

De buurten in Emmen wijken af van de buurten in de andere twee gemeenten. Emmen telt minder ouderen en nauwelijks Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond. De sociaaleconomische status is er hoger, maar de beweegvriendelijkheid van de omgeving lager. Daarnaast scoren een paar buurten in Emmen als enige beter op ervaren gezondheid en komt er minder ernstige eenzaamheid voor. Wel wordt in de Emmense buurten meer alcohol gedronken.

Deze studie bevestigt dat zelfs de buurten met de allerlaagste beweegdeelname onderling nog veel verschillen in demografische en sociaaleconomische kenmerken, gezondheids- en leefstijlkenmerken en beweegvriendelijkheid. Dat betekent dat het lastig is om landelijk algemeen beleid op te stellen dat de beweegdeelname doet stijgen. Om achterblijvende beweegdeelname het beste aan te pakken is lokaal maatwerk nodig, dat inspeelt op de specifieke kenmerken van buurten die samenhangen met een lage beweegdeelname.

5. Zijn er veel voorkomende combinaties van factoren die samenhangen met een lage beweegdeelname, op grond waarvan buurtbeweegprofielen zijn samen te stellen?

We hebben tentatief drie verschillende buurtbeweegprofielen samengesteld. Van de zestig buurten bleken er veertien buurtbeweegprofiel 1 te hebben, tien buurtbeweegprofiel 3 en geen buurtprofiel 2. In totaal gaat het om 24 van de zestig buurten; er was namelijk geen overlap. Al deze 24 buurten liggen in Heerlen en Rotterdam.

Zoals verwacht 'doen' de beweegprofielen 1 en 3, beide gebaseerd op demografische en sociaaleconomische kenmerken, meer dan het beweegprofiel met gezondheids- en omgevingskenmerken. Die laatste kenmerken worden in het SMAP-model niet gebruikt om een lage beweegdeelname te voorspellen, de eerste wel.

Voor buurtbeweegprofiel 1 en 3 hebben we als kenmerken een lage financiële welvaart en een hoog aandeel niet-westerse migranten in de bevolking meegenomen. Het verschil tussen de 24 buurten met een van deze buurtbeweegprofielen is dat in veertien buurten redelijk veel ouderen wonen (buurtbeweegprofiel 1) en in tien buurten redelijk veel kinderen (buurtbeweegprofiel 3).

In buurtprofiel 1 zitten de drie kenmerken die het meest genoemd worden in samenhang met een lage beweegdeelname: ouderen, lage financiële welvaart en hoog aandeel niet-westerse migranten. Dit buurtbeweegprofiel komt het meest voor. Uiteindelijk gaat het om iets minder dan een kwart van de inwoners van buurten met de allerlaagste beweegdeelname (61.310 van de in totaal 287.990 inwoners; 21,2%). Pakken we het buurtbeweegprofiel 3 erbij (80.055 van de in totaal 287.990 inwoners; 27,8%), dan komen we uit op bijna 50 procent van de inwoners van wijken met de laagste beweegdeelname.

60 procent van de buurten (en iets meer dan de helft van de inwoners) met de allerlaagste beweegdeelname in dit onderzoek heeft dus niet een van de drie buurtbeweegprofielen. Van de twintig buurten in Emmen past geen enkele buurt in een van de drie buurtbeweegprofielen.

9.2 Discussie en implicaties voor beleid

In deze paragraaf gaan we in op de betekenis van de resultaten en wat we daarmee kunnen. Daarnaast reflecteren we op deze studie door een paar kanttekeningen en ideeën voor vervolgonderzoek te noemen.

Wat zijn de belangrijkste conclusies?

De belangrijkste conclusies zijn:

- Er is weinig overlap tussen de buurten met de laagste sportdeelname en met de laagste beweegdeelname. De 690 geselecteerde buurten lijken dus te vragen om een accent op sportstimuleringsbeleid óf op beweegstimuleringsbeleid. Kanttekening bij deze conclusie: we hebben vrij extreem geselecteerd, op de buurten met de 5 procent laagste scores. Mogelijk zou er, wanneer we bijvoorbeeld selecteren op de 25 procent laagste scores, meer overlap zijn tussen de buurten met een lage sport- en een lage beweegdeelname.
- Er zijn grote verschillen in de demografische en sociaaleconomische kenmerken, de gezondheids- en leefstijlmerken, en de beweegvriendelijkheid van de buurten met de allerlaagste beweegdeelname. Dit suggereert dat in het beweegstimuleringsbeleid maatwerk gewenst is. Met maatwerk is het mogelijk om in te spelen op de lokale situatie en buurtspecifieke zaken die samenhangen met de lage beweegdeelname.
- Het blijkt mogelijk om buurtbeweegprofielen te ontwikkelen waarmee buurten van elkaar te onderscheiden zijn op bepaalde combinaties van factoren die samenhangen met de lage beweegdeelname.
- De ontwikkelde buurtbeweegprofielen zijn te herkennen in 40 procent van de geselecteerde buurten en overlappen elkaar niet. Door meer buurtbeweegprofielen te ontwikkelen kunnen misschien nog meer buurten een beweegprofiel krijgen. Maar omdat de meest samenhangende factoren al in de profielen zijn meegenomen, is waarschijnlijk van een groot deel van de buurten geen buurtbeweegprofiel te geven.

De resultaten van deze verkenning zijn daarmee gemengd. Er zijn daarbij nog verschillende kanttekeningen te maken over wat we als ‘impact’ zien, de diversiteit tussen en in buurten, de bruikbaarheid van de buurtbeweegprofielen in beleid en de bezwaren van profilering.

Wat is impact?

Het woord ‘impact’ heeft veel betekenissen, zoals ‘effect’, ‘gevolg’, ‘inslag’ en ‘invloed’. In een beleidsmatige context gaat het om het effect of de gevolgen van het beleid. De aanname hierbij is meestal dat bij die gevolgen sprake is van een aantoonbaar oorzakelijk verband tussen het beleid en die gevolgen. Maar ‘gevolgen’ of ‘effecten’ kunnen ook bijeffecten, niet-bedoelde en averse gevolgen zijn. Dat hangt af van hoe ‘breed’ je naar die gevolgen kijkt. Om te zorgen voor bepaalde effecten is bijvoorbeeld inzet nodig van de eigen organisatie, mensen en/of middelen. Een ‘gevolg’ van bepaald beleid kan de uitputting of overbelasting van de eigen organisatie, mensen en/of middelen zijn, of verdringing van ander beleid.

Gaat het om de grootte of omvang van de impact van beleid op gedragsverandering bij een bepaalde doelgroep, dan ligt het voor de hand de omvang te zien als de som van de ‘breedte’ maal de ‘diepte’ van de gevolgen. ‘Breedte’ gaat dan over het aantal mensen dat op enigerlei manier wordt beïnvloed door het beleid, en ‘diepte’ over de grootte van de (gewenste) verandering die bij de ‘bereikten’ is of wordt bewerkstelligd. Een kanttekening is dat iemand die door beleid ‘bereikt’ wordt, daar nog niet door beïnvloed hoeft te worden. En als er invloed is, hoeft dat nog niet de gewenste invloed te zijn.

In het geval van beweegstimuleringsbeleid is (de grootte van de) impact het aantal mensen dat wordt bereikt en beïnvloed door het beleid keer de mate waarin het beweeggedrag van deze mensen (in de

gewenste richting) verandert. Als je er op die manier naar kijkt, is de impact mogelijk vergelijkbaar tussen een paar mensen die hun beweeggedrag extreem veranderen en een groot aantal mensen die hun gedrag een beetje/oppervlakkig veranderen. Daarmee kunnen we twee kanten op als we de inzet *daar* willen 'doen *waar* de meeste impact te halen valt'. Nemen we het deel van de bevolking dat voldoet aan de beweegrichtlijnen als uitkomstmaat of 'succesmeter' van het beleid, dan ligt het voor de hand de aandacht te richten op het 'relatief laaghangende fruit'. Dat gaat om mensen die met een redelijk klein zetje aangezet kunnen worden tot (wat meer) bewegen, zodat ze in de toekomst wel voldoen aan de beweegrichtlijnen.

In deze studie is de aandacht uitgegaan naar de buurten met de allerlaagste beweegdeelname. Verwacht mag worden dat in deze buurten in verhouding veel beleidsinspanningen nodig zijn om mensen te laten voldoen aan de beweegrichtlijnen. 'Impact' is hier de som van extreme gedragsverandering bij een paar mensen, met, door de kleine aantallen, een minimaal zichtbaar effect in het deel inwoners dat voldoet aan de beweegrichtlijnen. Het effect op het percentage dat voldoet aan de beweegrichtlijnen zal minimaal zijn, maar de inspanning en inzet enorm. Het vraagt veel inspanning van betrokken organisaties en een grote inzet van mensen (professionals) en middelen om bewoners met de laagste beweegdeelname in beweging te krijgen.

Als de nadruk ligt op het deel van de bevolking dat voldoet aan de beweegrichtlijnen, is de meeste impact te behalen in buurten met kenmerken die samenhangen met (een hoge) beweegdeelname. Beleid zou zich in dat geval richten op mensen die een klein zetje nodig hebben om (weer) meer te gaan bewegen. Dit zorgt ervoor dat de kloof tussen 'bewegers' en 'niet-bewegers' niet kleiner wordt. Mogelijk wordt deze kloof zelfs groter. Op deze implicatie komen we hierna nog terug.

Waar kan beleid de meeste impact hebben?

In deze verkenning kijken we naar de buurten met de allerlaagste beweegdeelname. Impact kan ook bepaald worden door het aantal mensen dat door het beleid wordt beïnvloed. Binnen de groep van zestig buurten kunnen we een onderscheid maken naar aantal inwoners. Zo hebben we een tussenvariant tussen beide vormen van impact die we in de vorige paragraaf hebben toegelicht.

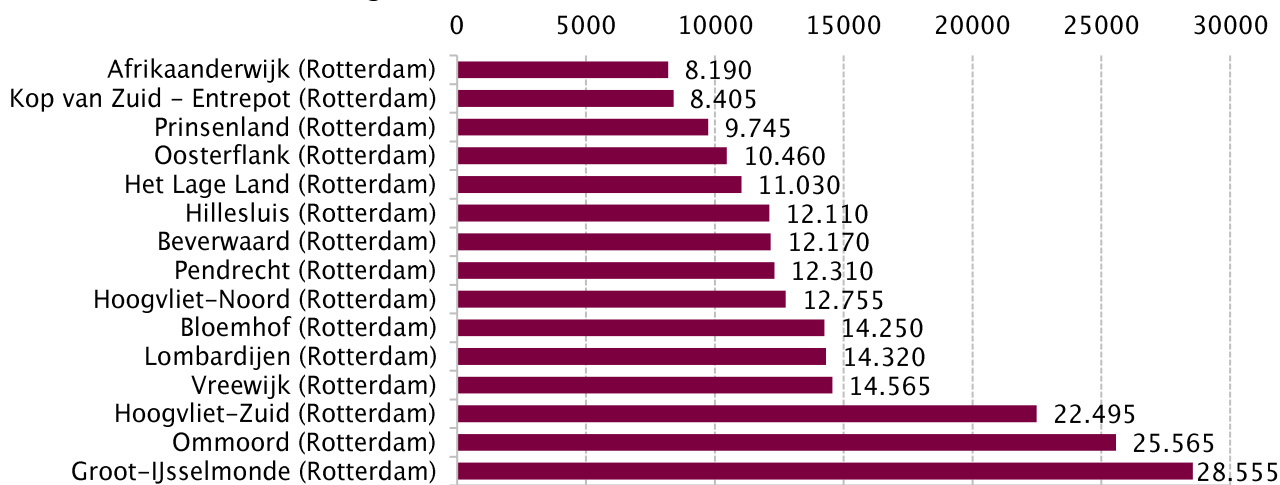
Figuur 9.1 laat de buurten zien die horen bij de 25 procent buurten met het hoogste aantal inwoners. Hier woont ongeveer 75 procent van de inwoners van alle zestig buurten uit deze studie. Een figuur met daarin het aantal inwoners van alle zestig buurten is te vinden in bijlage 4 (figuur B4.1). Het valt op dat elk van de buurten in deze hoogste 25 procent een Rotterdamse buurt is. De buurten in de kleinere gemeenten Heerlen en Emmen hebben voor het grootste deel een redelijk klein aantal inwoners.

De vijftien Rotterdamse buurten verschillen van elkaar in het aantal inwoners. In Groot-IJsselmonde, de buurt met de meeste inwoners, wonen ruim 20.000 mensen meer dan in de buurt Afrikaanderwijk. In deze buurten is de beweegdeelname niet noodzakelijkerwijs het laagst. De buurten met de laagste beweegdeelname vinden we vooral in Emmen en Heerlen.

Een benadering van impact is dus dat die het meest te behalen is in buurten met een lage beweegdeelname en een hoog aantal inwoners. Als dit het uitgangspunt is van landelijk beleid, verwacht je dat de meeste aandacht uitgaat naar Rotterdam. Of meer algemeen: dit type buurten in de meest verstedelijkte gebieden in het land. Op dezelfde manier kan op een lager schaalniveau de meeste aandacht uitgaan naar de regio's of gemeenten met het hoogste aantal inwoners en de laagste beweegdeelname. Binnen gemeenten kan beleid zich dan richten op de buurten met de laagste beweegdeelname en meeste inwoners.

Als we op deze manier gaan voor de ‘grootste impact’, wat doen we dan in en met de buurten waar de impact (in bereik) geringer is? Zoals gezegd komen we hierna op deze vraag terug.

Figuur 9.1 Aantal inwoners van de vijftien buurten met het hoogste aantal inwoners (75% van het totaal van de zestig buurten), 2020

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

De diversiteit tussen en in buurten

Het verschillende aantal inwoners van de buurten roept vragen op over de ruimtelijke eenheid (de ‘buurt’) van deze studie. Zo wonen er in Rotterdamse buurten als Pendrecht en Tarwewijk meer dan 10.000 inwoners en in Compasuum en Verspreide huizen Zwartemeer maar enkele tientallen. Ook op andere ruimtelijke kenmerken zoals oppervlakte, dichtheid en stedelijkheid, verschillen deze buurten sterk van elkaar.

Een belangrijke toevoeging aan de buurtprofielen zoals we ze in deze studie gepresenteerd hebben, kan zijn om sociaalruimtelijke kenmerken toe te voegen. Bijvoorbeeld een combinatie van sociale en ruimtelijke buurtkenmerken: stedelijkheid, dichtheid, oppervlakte en aantal inwoners. Buurten als Pendrecht en Tarwewijk komen dan in een ander buurtbeweegprofiel dan bijvoorbeeld Compasuum en Verspreide huizen Zwartemeer.

Sociaalruimtelijke kenmerken meenemen in de buurtbeweegprofielen kan beleidsmatig handvatten geven voor acties in hoe de buurt wordt ingericht. In het algemeen geldt bijvoorbeeld dat de beweegvriendelijke omgeving in een sterk verstedelijkte buurt kan verbeteren door meer groen toe te voegen in de directe woonomgeving. De andere kenmerken in het beweegprofiel van die buurt geven dan aan of dat extra groen ouderen moet aanspreken of juist kinderen. In landelijke buurten waar de bereikbaarheid van voorzieningen belangrijk is, geeft het buurtbeweegprofiel aan voor wie die voorzieningen vooral nodig zijn: mensen met een lage financiële welvaart? Mensen met een niet-westerse migratieachtergrond?

Een voorbeeld van diversiteit in buurten is te zien in de spreiding van de SES-WOA. De spreiding van de SES-WOA-scores is (heel) groot in buurten met veel inwoners. Het gevolg hiervan is dat binnen de buurt grote verschillen zijn; in elk geval in de sociaaleconomische status van de bewoners. Ook dit roept de vraag op of voor het vaststellen van beweegprofielen het buurtniveau wel het goede schaalniveau is. Zou voor de buurten in figuur 9.1 een kleinere schaal niet beter zijn?

Waar je de ruimtelijke grens trekt voor het aggregeren van buurtdata is van grote invloed op deze data, zo blijkt uit wetenschappelijk onderzoek (zie bijvoorbeeld Clark & Scott, 2014). Aan de andere kant geldt

dat bij buurten met een kleine hoeveelheid inwoners de vraag is of de gemiddelden representatief zijn: een uitschieter op een totaal van 35 inwoners kan de gemiddelde score van een buurt sterk beïnvloeden.

We konden mogelijk meer buurten een helder buurtbeweegprofiel toewijzen als de eenheid 'buurt' minder verschillend was in inwoneraantal, dichtheid enzovoort. Ook kan een paar typen ruimtelijk gevarieerde 'buurten' daaraan bijdragen. De vraag is wel of dat mogelijk is met de beschikbare openbare data. Een andere vraag is wat de 'ideale' buurt zou zijn vanuit beleidsperspectief. Hierna gaan we uitgebreider in op de beleidsmatige betekenis van de buurtbeweegprofielen.

Het is goed te benadrukken dat bijna alle buurten verschillend zijn. Dit blijft het geval wanneer het lukt om beter vergelijkbare 'buurten' af te bakenen, met mogelijk vaker dan nu een helder buurtbeweegprofiel. Anders gezegd, 'niet-bewegers' vind je overal, alleen in de ene buurt meer en in de ander buurt minder. Hier komen we op terug als we de voor- en nadelen van profilering beschrijven.

De bruikbaarheid van buurtbeweegprofielen in beleid

De aanname in deze verkenning is dat buurtbeweegprofielen behulpzaam kunnen zijn in beweegstimuleringsbeleid. Aan de ene kant kunnen ze helpen de buurten te selecteren waar het beleid de grootste impact heeft. Aan de andere kant kunnen ze het beleid mogelijk effectiever en doelmatiger maken.

Door deze verkenning zijn we van mening dat de buurtbeweegprofielen behulpzaam kunnen zijn bij het bepalen waar beleid de meeste impact kan maken. We hebben nu gefocust op bewegen en (grote) gedragsverandering bij mensen met de laagste beweegdeelname. De ontwikkelde aanpak kan ook worden gebruikt om 'buurtsportprofielen' te ontwikkelen. Daarnaast maakt de aanpak het mogelijk om buurten aan te wijzen met kenmerken die een positief verband met beweeg- en sportdeelname hebben. We hebben er in deze verkenning voor gekozen om naar de 690 buurten met de allerlaagste scores te kijken. Maar er zijn veel meer buurten met kenmerken die samenhangen met sport- en beweegdeelname. We nemen aan dat in die buurten de mensen wonen voor wie bewegen en/of sporten een minder grote gedragsverandering kost dan voor de mensen die wonen in de buurten met de allerlaagste sport- en beweegdeelname.

De tweede aanname is dat buurtbeweegprofielen kunnen bijdragen aan effectiever en doelmatiger beleid. De doelgroep bevindt zich hier in grote aantallen en is eenvoudiger te vinden. Op basis van het buurtbeweegprofiel kan het aanbod worden toegesneden op de specifieke vraag in de buurt en zijn de sport- en beweegactiviteiten makkelijker met het gewenste aantal deelnemers te vullen.

Deze laatste gedachte vraagt om uitgebreider onderzoek. Dat onderzoek kan zich als eerste richten op de vraag of er aanbod, interventies of aanpakken zijn die aansluiten op de geïdentificeerde buurtbeweegprofielen. Denk aan het eerste profiel: welke 'beleidsinstrumenten' hebben we voor buurten waar redelijk veel ouderen, mensen met een lage financiële welvaart en/of mensen met een niet-westerse migratieachtergrond wonen? Daarnaast is de vraag of er ervaringen zijn met de inzet van die beleidsinstrumenten in verschillende typen buurten en wat die ervaringen zijn. We moeten onderzoeken of er inderdaad voordelen zijn voor de effectiviteit en doelmatigheid van het beweegstimuleringsbeleid met de inzet van het op buurtbeweegprofielen geselecteerde beleidsinstrumentarium.

Om te komen tot effectief en doelmatig beleid is het relevant om vanuit organisatie- en handelingsperspectief te bepalen of 'de buurt' een geschikte eenheid is. Zijn er op buurtniveau organisaties en beleidsafdelingen actief die de kennis uit de buurtbeweegprofielen begrijpen en kunnen hanteren? Kunnen zij deze kennis vertalen in handelingen die eraan bijdragen bewoners (meer) in beweging te krijgen? Het is goed mogelijk dat de buurten in Emmen te klein zijn en in Rotterdam te groot.

En dat het dus lastig is om doelmatig en effectief het beweegstimuleringsbeleid uit te zetten en uit te voeren. Dit vraagt om onderzoek naar de praktijk van de beleidsuitvoering voor beweegstimulering.

Het is verder goed te beseffen dat we het hebben over buurten met veel gestapelde problematiek. Zo is er vaak sprake van armoede, lage geletterdheid, gezondheidsproblemen, werkloosheid, schulden, criminaliteit, slechte huizen, enzovoort. De inwoners hebben veel sores, en voor hen hebben sporten en bewegen bijna nooit prioriteit. De inwoners van deze wijken hebben meer baat bij werk, goede scholen en opgeknapte huizen dan bij een beweegstimuleringsprogramma. Anders gezegd, beleid kan zich ook richten op de kenmerken die samenhangen met een lage beweegdeelname. Als mensen deze kenmerken verliezen, komen zij misschien makkelijker tot meer bewegen en/of sporten.

Bezwaren van profielen

Buurtbeweegprofielen lijken behulpzaam te kunnen zijn bij het bepalen waar beleid mogelijk (de grootste) impact heeft. We nemen verder aan dat ze kunnen helpen beleidsinstrumenten effectiever en doelmatiger in te zetten. Deze resultaten pleiten ervoor door te gaan met de ontwikkeling van buurtbeweegprofielen en deze profielen te gebruiken in beweegstimuleringsbeleid en sportbeleid. Daarbij is het dan wel belangrijk oog te hebben voor de bezwaren die aan deze aanpak verbonden zijn.

Het eerste bezwaar is de ongelijkheid in beleidsaandacht die volgt uit een focus op de buurten waar de grootste impact kan worden gemaakt. Een euro kunnen we maar een keer uitgeven. Als we bij deze studie blijven, zouden landelijk alle euro's voor beweegstimuleringsbeleid naar Rotterdam moeten gaan. Ook al zijn er in Emmen en Heerlen buurten waar de beweegachterstand groter is dan in de Rotterdamse wijken.

Dit geldt ook binnen de gemeenten. In elke gemeente krijgen bepaalde wijken wel aandacht in het beweegstimuleringsbeleid en andere niet. De 'niet-bewegers' in buurten met een hoge beweegdeelname ervaren aan de ene kant waarschijnlijk in sterkere mate het verschil met de 'bewegers' die er in hun buurt volop zijn, vergeleken met de buurten waar niet bewegen 'gewoon' is. Maar zij krijgen aan de andere kant geen (extra) beleidsmatige aandacht: geen aangepast aanbod, inzet van buurtsportcoaches, gesubsidieerd programma-aanbod, enzovoort. Hier speelt een vraag van onrechtvaardigheid en/of ongelijke behandeling.

Dit bezwaar kan in elk geval voor een deel voorkomen worden door van de verdeling van de beleidsaandacht en inzet van beleidsinstrumenten geen alles-of-niets-kwestie te maken. Een alternatief is een verdeling van meer naar minder inzet. En binnen een gemeente aanbod 'in' een bepaalde buurt bekendmaken bij en open houden voor deelnemers uit andere buurten.

Een tweede bezwaar is het gevaar van reductie van het probleem tot het profiel. Het gevaar bestaat bijvoorbeeld dat we buurten met beweegprofiel 1 gaan zien als buurten met alléén maar ouderen, mensen met een lage financiële welvaart en/of een niet-westerse migratieachtergrond. Buurten zijn altijd verschillend naar kenmerken. Een mogelijke uitzondering hierop zijn buurten met hoogstens enkele tientallen inwoners. Het buurtbeweegprofiel geeft niet meer aan dan dat er in die buurt in verhouding wat meer mensen wonen met bepaalde kenmerken die samenhangen met een lage beweegdeelname. Mensen met deze kenmerken kunnen ook in andere buurten wonen. En in de geselecteerde buurten wonen ook mensen die wel voldoen aan de beweegrichtlijnen of andere kenmerken hebben die samenhangen met een lage beweegdeelname.

We hebben nu buurten geselecteerd op de lage beweegdeelname. We kunnen ons ook richten op de kenmerken die samenhangen met een lage beweegdeelname. Dan wordt gauw duidelijk dat bijvoorbeeld ouderen verspreid wonen over alle buurten, en niet geconcentreerd in de buurten met een lage

beweegdeelname. In het verlengde hiervan kun je denken aan buurtbeweegprofielen als ‘ouderen, gemiddelde financiële welvaart en laag aandeel inwoners met een niet-westerse migratieachtergrond’.

Een derde mogelijk bezwaar is het gevaar van stigmatisering. Dit hebben we eerder aangestipt bij de begrippen ‘achterstandswijken’ en ‘aandachtswijken’. De kans op stigmatisering wordt minder wanneer er meer soorten beweegprofielen bestaan en er van veel meer buurten beweegprofielen zijn dan alleen van de buurten met de laagste scores op beweegdeelname. Zo houdt ‘buurtbeweegprofiel’ een neutrale connotatie en ontstaat geen een-op-een-relatie met lage beweegdeelname.

9.3 Vervolgonderzoek

In deze slotparagraaf doen we voorstellen voor mogelijk vervolgonderzoek.

Deze verkenning is beperkt tot bewegen, in het bijzonder het voldoen aan de beweegrichtlijnen. Het is gewenst een vervolgstudie uit te voeren gericht op sportdeelname. Zoals we zagen in hoofdstuk 3, zijn de buurten waarin weinig wordt bewogen niet per se dezelfde buurten als die waarin weinig wordt gesport. Deze laatste buurten hebben mogelijk andere kenmerken, waardoor het stimuleren van sportdeelname mogelijk een andere aanpak nodig heeft dan het stimuleren van beweegdeelname.

Het is interessant om gemeenten, wijken of buurten te bestuderen waar de sportdeelname laag is, maar de beweegdeelname hoog, en andersom. Dit geeft extra inzichten in de verschillende kenmerken die buurten met een lage sportdeelname of juist een lage beweegdeelname beschrijven.

De vraag is of deze studie zich wel op alle belangrijke kenmerken heeft gericht, en of we rekening moeten houden met verschillende kenmerken als het om beweeg- of sportdeelname gaat. Een grotere literatuurstudie is nodig om te beoordelen of we nog meer buurtkenmerken moeten meenemen bij het ontwerpen van buurtbeweegprofielen. Van deze andere buurtkenmerken moeten dan wel data beschikbaar zijn. Als eerste stap kan worden onderzocht of met de kenmerken van nu meer combinaties te maken zijn op grond waarvan we buurten een buurtbeweegprofiel kunnen geven.

Deze studie was gericht op buurten met een lage beweegdeelname. Het is waardevol om buurten te bestuderen waarin de beweegdeelname juist hoog is, en de kenmerken daarvan te vergelijken met buurten waar de beweegdeelname laag is. Op die manier komen we meer te weten over buurtkenmerken die samenhangen met beweegdeelname.

Met het oog op de nagestreefde impact is het de vraag of er buurtbeweegprofielen zijn te maken en toe te kennen aan buurten waarmee buurten worden geïdentificeerd met een redelijk groot aantal ‘makkelijk’ tot meer bewegen aan te zetten niet-, weinig- en/of vroeger(e) bewegers.

Een volgende stap op deze verkenning is het verzamelen en in beeld brengen van beleidsinstrumenten die bijdragen aan een toename in de beweegdeelname. Deze beleidsinstrumenten moeten passen bij de vastgestelde buurtbeweegprofielen. Uiteindelijk hebben we niet zoveel aan buurtbeweegprofielen als ze niet kunnen dienen als handvat bij het inzetten van beleidsinstrumenten.

Literatuur

Bastiaanssen, J., & Breedijk, M. (2022). *Toegang voor iedereen? Een analyse van de (on)bereikbaarheid van voorzieningen en banen in Nederland*.

Breedveld, K. (2014) *Sportparticipatie. Uitdagingen voor wetenschap en beleid* [Oratie]. Radboud Universiteit Nijmegen.

Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723.

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2020). *Kerncijfers wijken en buurten 2020*. Geraadpleegd op 11 oktober 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2020/29/kerncijfers-wijken-en-buurten-2020>.

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2020). *Regionale kerncijfers Nederland*. Geraadpleegd op 11 oktober 2023 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072NED/table?fromstatweb>

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2022). *Sociaal-economische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021*. Geraadpleegd 11 oktober 2022 van <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85163NED/table>

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2020). *Wijk- en buurtkaart 2020*. Geraadpleegd op 11 oktober 2022 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/wijk-en-buurtkaart-2020>

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu [RIVM] (2021a). *Beweegrichtlijnen uitgesplitst naar achtergrondkenmerken 2001-2021*. Geraadpleegd op 3 januari 2023 van <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/documenten/beweegrichtlijnen-uitgesplitst-naar-achtergrondkenmerken>

Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu [RIVM] (2021b). *Wekelijkse sportdeelname uitgesplitst naar achtergrondkenmerken 2001-2021*. Geraadpleegd op 3 januari 2023 van <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/documenten/wekelijkse-sportdeelname-uitgesplitst-naar-achtergrondkenmerken>

Clark, A., & Scott, D. (2014). Understanding the Impact of the Modifiable Areal Unit Problem on the Relationship between Active Travel and the Built Environment. *Urban Studies*, 51(2), 284-299. <https://doi.org/10.1177/0042098013489742>

Egorov, A., Mudu, P., Braubach, M., & Martuzzi, M. (2016). Urban green spaces and health - A review of evidence. In *WHO Regional Office for Europe*. WHO Regional Office for Europe. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/environment-and-health/urban-health/publications/2016/urban-green-spaces-and-health-a-review-of-evidence-2016>

Elder-Vass, D. (2010) *The Causal Power of Social Structures. Emergence, Structure and Agency*. Cambridge University Press.

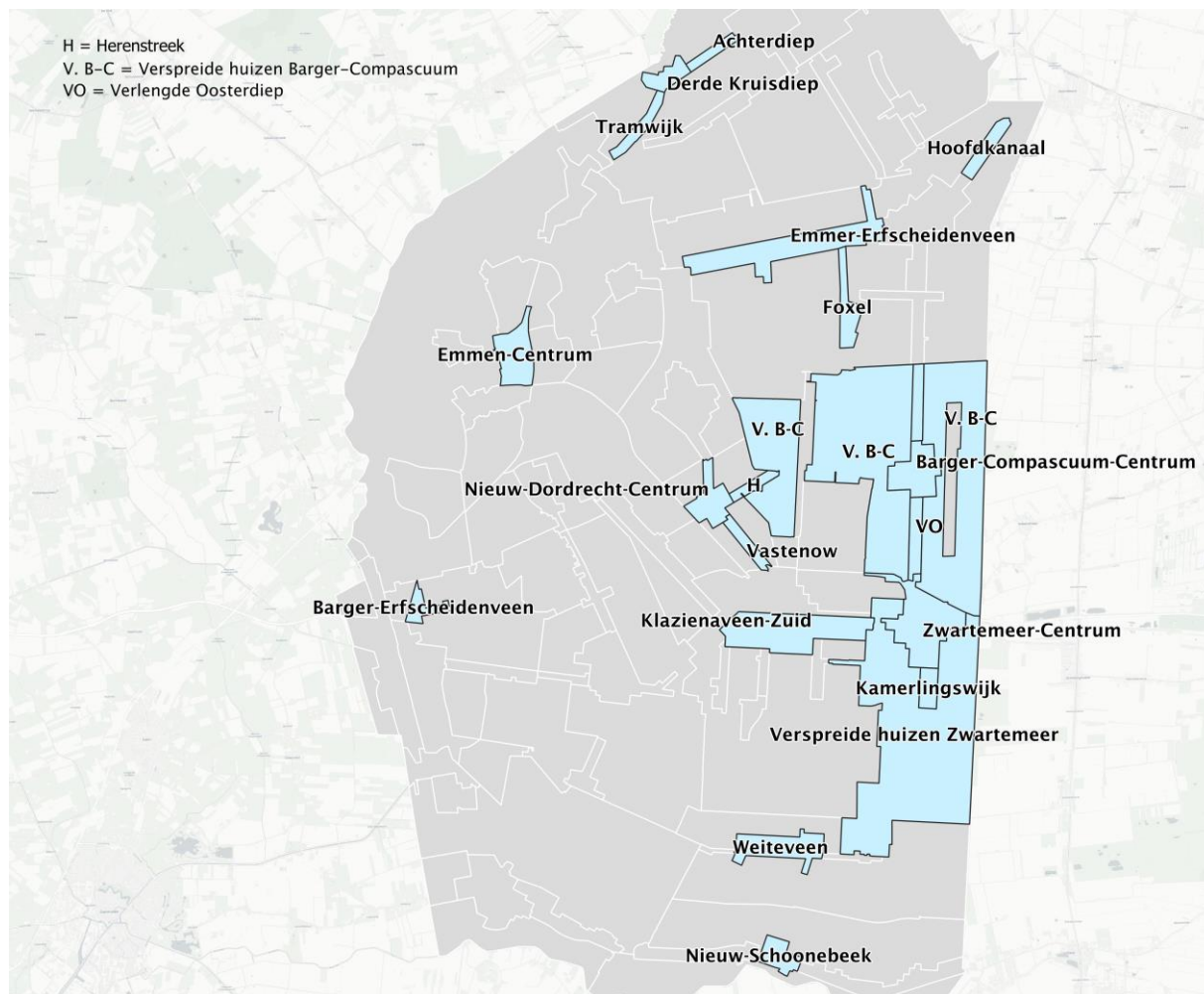
Elling, A., & Cremers, R. (2021). [Sportgedrag en ervaren racisme etnische minderheden \[Factsheet 2021/27\]](#). Mulier Instituut.

- Frijters, S., & Tieleman, J. (2021, 10 april). Zo (on)eerlijk zijn de kansen voor een kind in groep 8, *De Volkskrant*.
<https://www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2021/schoolkansen-v424450/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2F>
- Gao, J., Kamphuis, C. B. M., Dijst, M., & Helbich, M. (2018). The role of the natural and built environment in cycling duration in the Netherlands. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 15(1), 82. <https://doi.org/10.1186/s12966-018-0715-z>
- Gemeentelijke Gezondheidsdiensten [GGD'en], Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] en Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu [RIVM] (2021). *Gezondheid per wijk en buurt; 2012/2016/2020 (indeling 2020)*. Geraadpleegd van <https://statline.rivm.nl/#/RIVM/nl/dataset/50090NED/table>.
- Hogendorf, M., Oude Groeniger, J., Noordzij, J. M., Beenackers, M. A., & Van Lenthe, F. J. (2019). Longitudinal effects of urban green space on walking and cycling: A fixed effects analysis. In *Health & Place*, 102264. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2019.102264>
- Hoogendoorn, M. P., & De Hollander, E. L. (2016). *Belemmeringen en drijfveren voor sport en bewegen bij ondervertegenwoordigde groepen. RIVM Briefrapport 2016-0201*. RIVM.
- Lam, H., Jansen, M., Van de Kraats, C., Van Kesteren, E. J., & Ravesteijn, B. (z.d.). Schooladvies lager dan eindtoetsadvies, *Kansenkaart.nl*. Erasmus School of Economics, Tinbergen Institute en Webmapper. Geraadpleegd van <https://kansenkaart.nl/schooladvieslager#6.53/52.307/4.849>
- Ministerie van VWS (1996) *Wat sport beweegt. Contouren en spoorpunten voor het spotbeleid van de rijksoverheid*.
- Ministerie van VWS (2005) *Tijd voor sport. Bewegen, meedoen, presteren*.
- Ministerie van VWS (2014). *Kernindicatoren Sport en Bewegen*. Geraadpleegd van <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren>.
- Ministerie van VWS (2018). *Nationaal Preventieakkoord. Naar een gezonder en vitaler Nederland*.
- Ministerie van VWS (2022) *Beweegbrief*. Tweede Kamer 2021-2022, 30 234, nr. 302.
- Mulier Instituut (2020). *Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving*.
- Nederlandse Sportraad (2020). *De opstelling op het speelveld. Naar een sterke sportbranche voor een vitale samenleving. Advies over de organisatie en financiering van de sport*.
- Noordzij, J. M., Beenackers, M. A., Groeniger, J. O., Timmermans, E. J., Motoc, I., Huisman, M., & Van Lenthe, F. J. (2021). Land use mix and physical activity in middle-aged and older adults: a longitudinal study examining changes in land use mix in two Dutch cohorts. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 18(1), 29. <https://doi.org/10.1186/s12966-021-01083-1>

- Pasanen, T. P., White, M. P., Wheeler, B. W., Garrett, J. K., & Elliott, L. R. (2019). Neighbourhood blue space, health and wellbeing: The mediating role of different types of physical activity. *Environment International*, 131, 105016. <https://doi.org/10.1016/J.ENVINT.2019.105016>
- Prince, S. A., Lancione, S., Lang, J. J., Amankwah, N., De Groh, M., Jaramillo Garcia, A., Merucci, K., & Geneau, R. (2022). Examining the state, quality and strength of the evidence in the research on built environments and physical activity among adults: An overview of reviews from high income countries. *Health & Place*, 77, 102874. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102874>
- Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Eds.) (2022). [*Monitor Sport en corona. De gevolgen van de coronamaatregelen voor de sportsector.*](#) Mulier Instituut.
- Springvloet, L., Kuipers, M. A. G. & Van Laar, M. (2017). *Factsheet. Effecten van tabaksontmoedigende beleidsmaatregelen onder rokers met een lage sociaaleconomische status.* Trimbos Instituut.
- Sui, Y., Ettema, D., & Helbich, M. (2022). Longitudinal associations between the neighborhood social, natural, and built environment and mental health: A systematic review with meta-analyses. *Health & Place*, 77, 102893. <https://doi.org/10.1016/J.HEALTHPLACE.2022.102893>
- Tiessen-Raaphorst, A. (Ed.) (2015). [*Rapportage sport 2014.*](#) Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tiessen-Raaphorst, A., Woittiez, I., Vonk, F., & Pulles, I. (2019). [*Kansen op sportieve groei. Een verklarend model van sportdeelname.*](#) Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Bakel, M., Pulles, I., Tiessen-Raaphorst, A., Den Hertog, F., Vonk, R., & Schoemaker, C. (2017). *Een sportiever Nederland. Sport Toekomstverkenning.* Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu/Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van den Dool, R. (2022) *Deelname sport en bewegen van mensen met een lage sociaaleconomische status. De achtergronden van de deelname.* Mulier Instituut.
- Van den Dool, R., Van Lindert, C., Van de Berg, S., & Wendel-Vos, G. C. W. (2022a) *Deelname sport en bewegen door mensen met een beperking. De stand van zaken eind 2019.* Mulier Instituut.
- Van den Dool, R., Van den Breul, W., & Pulles, I. (2023) *Verklaring verschil sportdeelname naar opleiding. Inventarisatie van mogelijke verklaringen.* Mulier Instituut.
- Viljanen, M., Meijerink, L., Zwakhals, L., & Van de Kassteele, J. (2022). A machine learning approach to small area estimation: predicting the health, housing and well-being of the population of Netherlands. *International Journal of Health Geographics*, 21(1), 1-18. <https://doi.org/10.1186/S12942-022-00304-5/FIGURES/5>
- Vereniging Sport en Gemeenten (2022). [*Position paper t.b.v. rondetafelgesprek Bewegingsarmoede Tweede Kamercommissie sport d.d. 21 februari 2022.*](#)
- Wendel-Vos, W., Pas, W., Den Hollander, E., Brosens, M., Hoogendoorn, M., & Tiessen-Raaphorst (2016). [*Determinants of physical activity, exercise and sedentary behaviour; results from a systematic review of reviews.*](#) RIVM/SCP.
- Zhang, Y., Koene, M., Reijneveld, S. A., Tuinstra, J., Broekhuis, M., van der Spek, S., & Wagenaar, C. (2022). The impact of interventions in the built environment on physical activity levels: a systematic umbrella review. *The International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 19(1), 156. <https://doi.org/10.1186/s12966-022-01399-6>

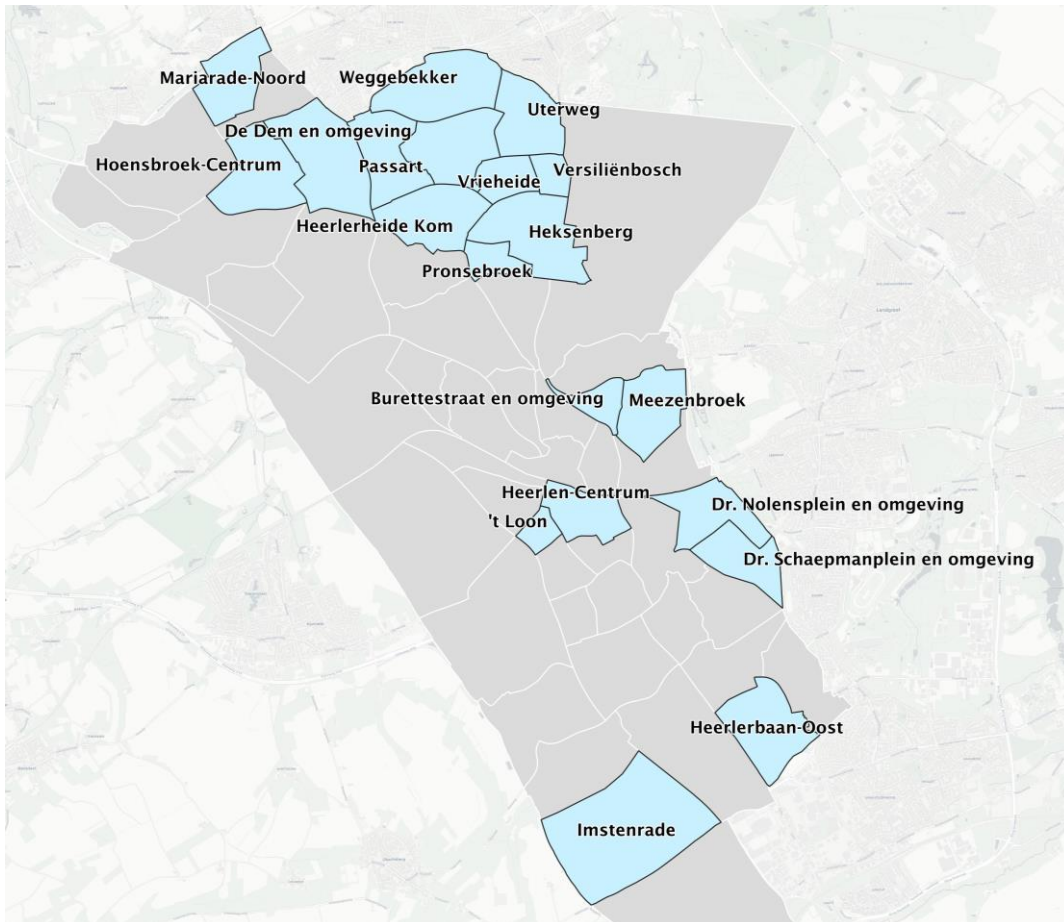
Bijlage 1. Geselecteerde buurten

Kaart B1.1 De geselecteerde buurten in Emmen

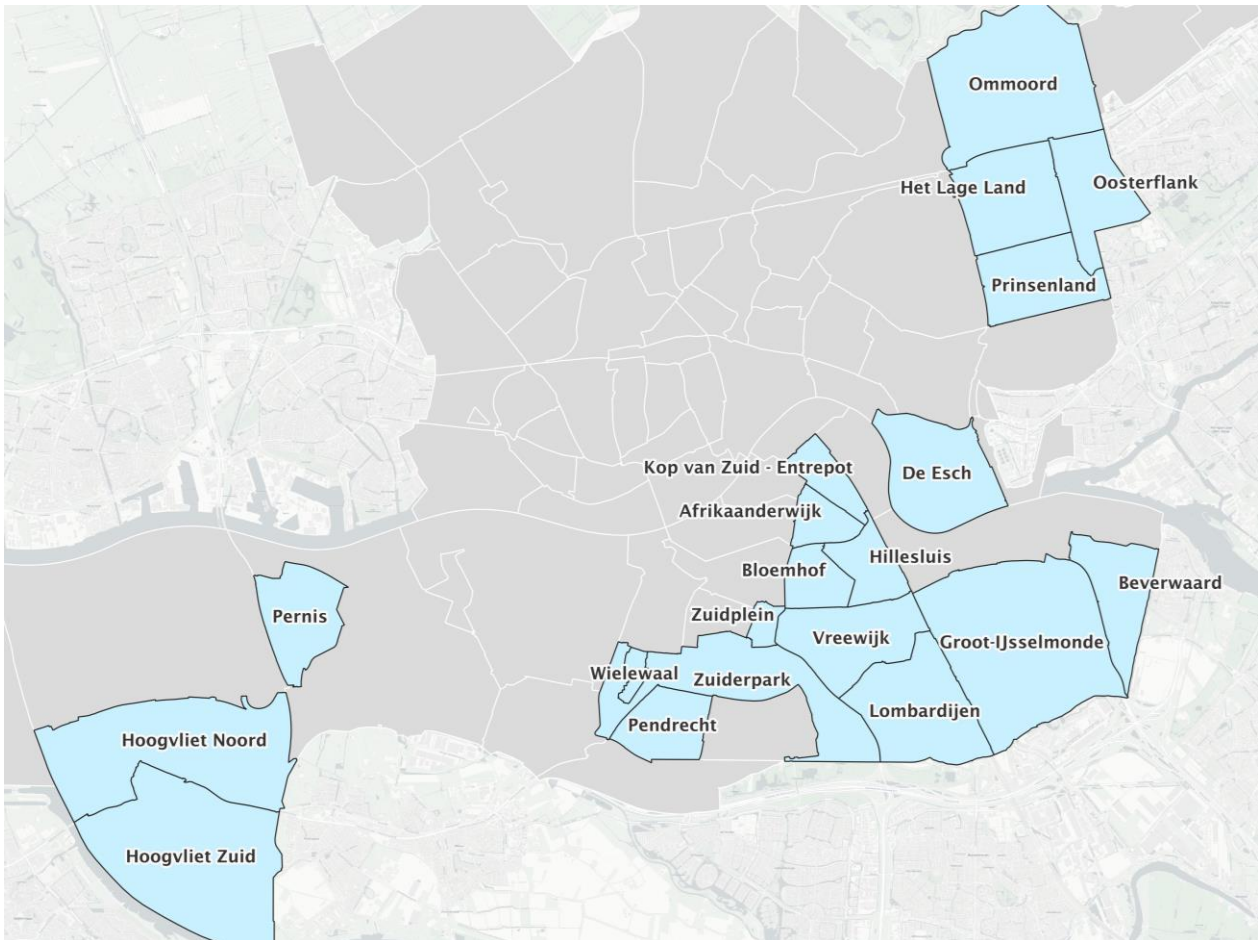
Bron: CBS, Wijk- en buurtkaart 2020. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart B1.2 De geselecteerde buurten in Heerlen

Bron: CBS, Wijk- en buurtkaart 2020. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Kaart B1.3 De geselecteerde buurten in Rotterdam

Bron: CBS, Wijk- en buurtkaart 2020. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Tabel B1.1 Aantal inwoners, bevolkingsdichtheid en stedelijkheid geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam, 2020

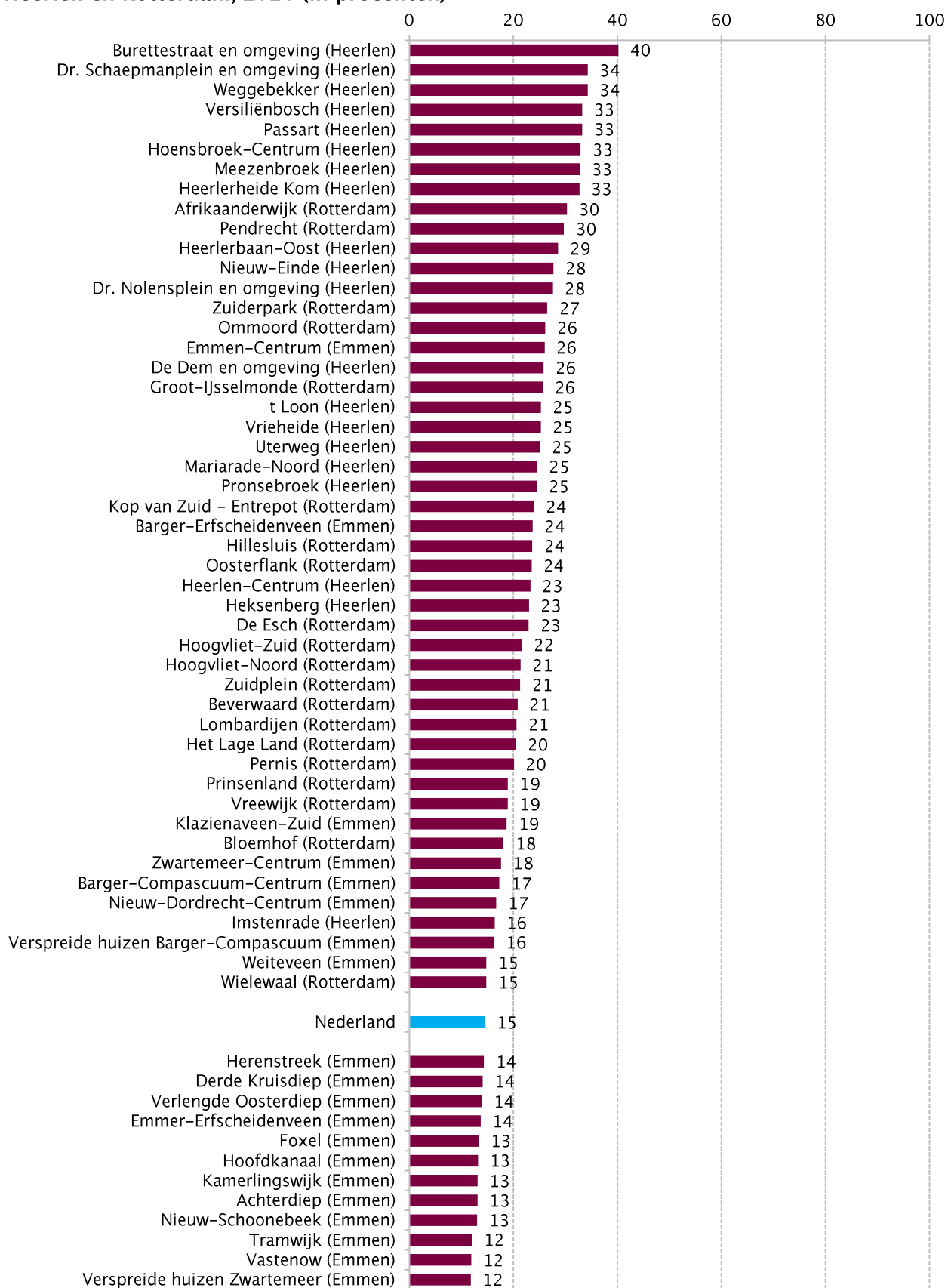
	Aantal inwoners	Bevolkingsdichtheid (inwoners per km ²)	Stedelijkheid
Emmen	10.7048	319	Weinig stedelijk (4)
Barger-Compasuum-Centrum	1.345	1.126	5
Zwartemeer-Centrum	2.735	1.113	5
Verlengde Oosterdiep	230	208	5
Nieuw-Dordrecht-Centrum	1.340	1.413	5
Derde Kruisdiep	535	1.022	5
Barger-Erfscheidenvveen	110	258	5
Kamerlingswijk	200	446	5
Hoofdkanaal	70	129	5
Vastenow	200	481	5
Klazienaveen-Zuid	6.090	2.167	4
Nieuw-Schoonebeek	760	1.232	5
Weiteveen	1.500	1.144	5
Tramwijk	245	484	5
Achterdiep	260	757	5
Emmer-Erfscheidenvveen	1.810	616	5
Foxel	415	563	5
Verspreide huizen Barger-Compasuum	35	2	5
Herenstreek	85	266	5
Verspreide huizen Zwartemeer	50	5	5
Emmen-Centrum	3.975	3.198	3
Heerlen	87.086	1.938	Sterk stedelijk (2)
Burettestraat en omgeving	360	1.633	2
De Dem en omgeving	3.410	3.822	2
Dr. Nolensplein en omgeving	1.385	2.741	2
Dr. Schaepmanplein en omgeving	1.690	3.720	3
Heerlen-Centrum	2.560	6.060	1
Heerlerbaan-Oost	3.945	5.748	2
Heerlerheide Kom	3.390	5.229	2
Heksenberg	2.350	3.305	3
Hoensbroek-Centrum	3505	5.075	2
Imstenrade	290	168	5
Mariarade-Noord	1.820	3.519	2
Meezenbroek	2.915	5.140	2
Nieuw-Einde	1.405	2.147	2
Passart	2.035	3.641	2
Pronsebroek	675	3.198	2
't Loon	730	5.212	2
Uterweg	1.675	3.061	3
Versiliënbosch	670	4.069	3
Vrieheide	1.500	5.475	2
Weggebekker	385	522	3
Rotterdam	65.1157	2.993	Zeer sterk stedelijk (1)
Afrikaanderwijk	8.190	13.209	1
Beverwaard	12.170	8.193	1
Bloemhof	14.250	18.347	1
De Esch	4.635	2.743	2
Groot-IJsselmonde	28.555	4.984	1
Het Lage Land	11.030	5.165	1
Hillesluis	12.110	13.499	1
Hoogvliet-Noord	12.755	10.118	1
Hoogvliet-Zuid	22.495	4.715	2
Kop van Zuid - Entrepot	8.405	14.407	1
Lombardijen	14.320	5.487	1

Ommoord	25.565	5.879	1
Oosterflank	10.460	6.489	1
Pendrecht	12.310	10.118	1
Pernis	4.890	3.098	4
Prinsenland	9.745	5.672	1
Vreewijk	14.565	7.128	1
Wielewaal	380	1.848	2
Zuiderpark	1.170	405	1
Zuidplein	1.305	5.047	1

Bron: CBS, Regionale kerncijfers Nederland 2020; CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020.

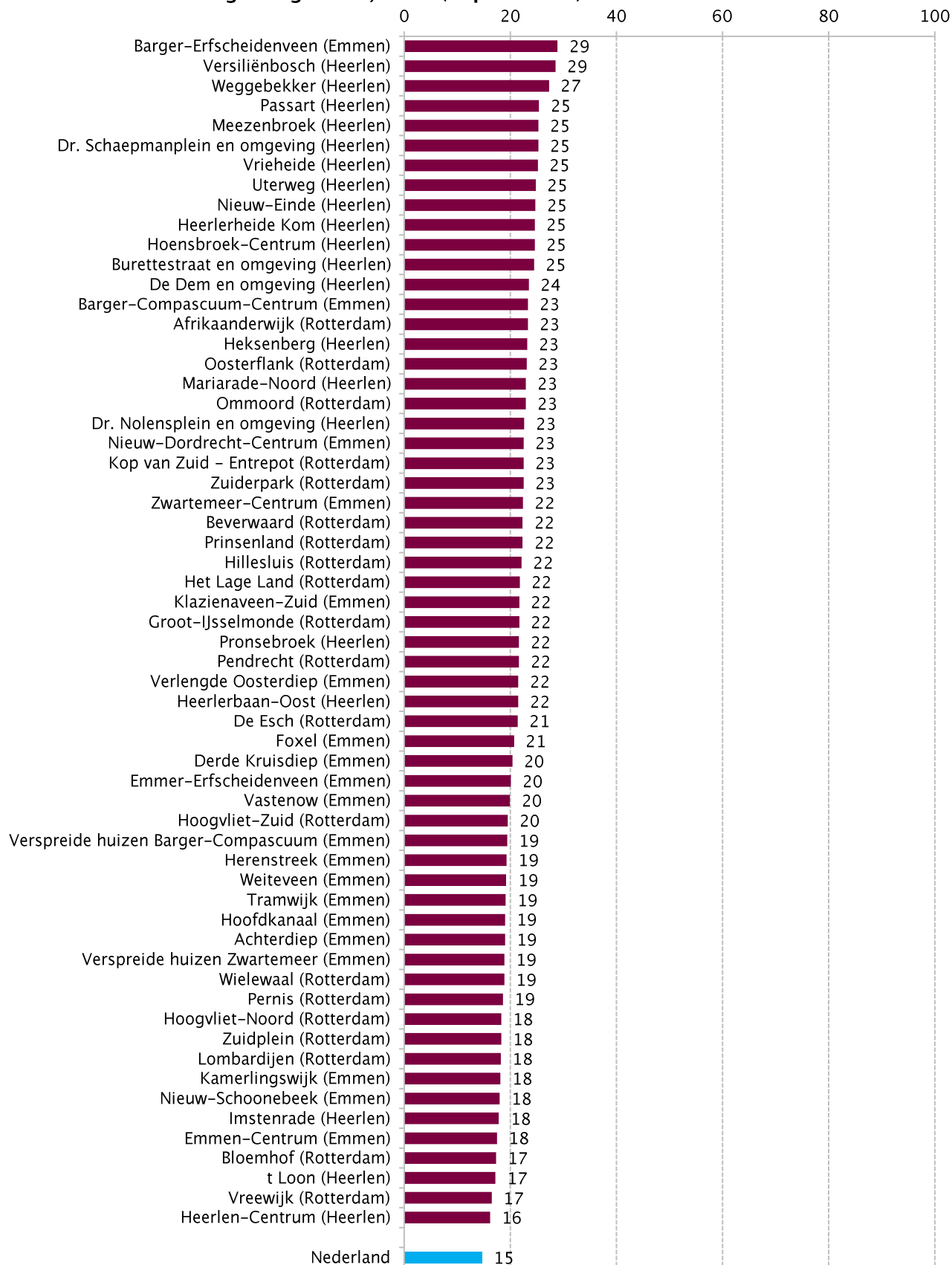
Bijlage 2. Gezondheid en leefstijl

Figuur B2.1 Lichamelijke beperking onder inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam, 2020 (in procenten)

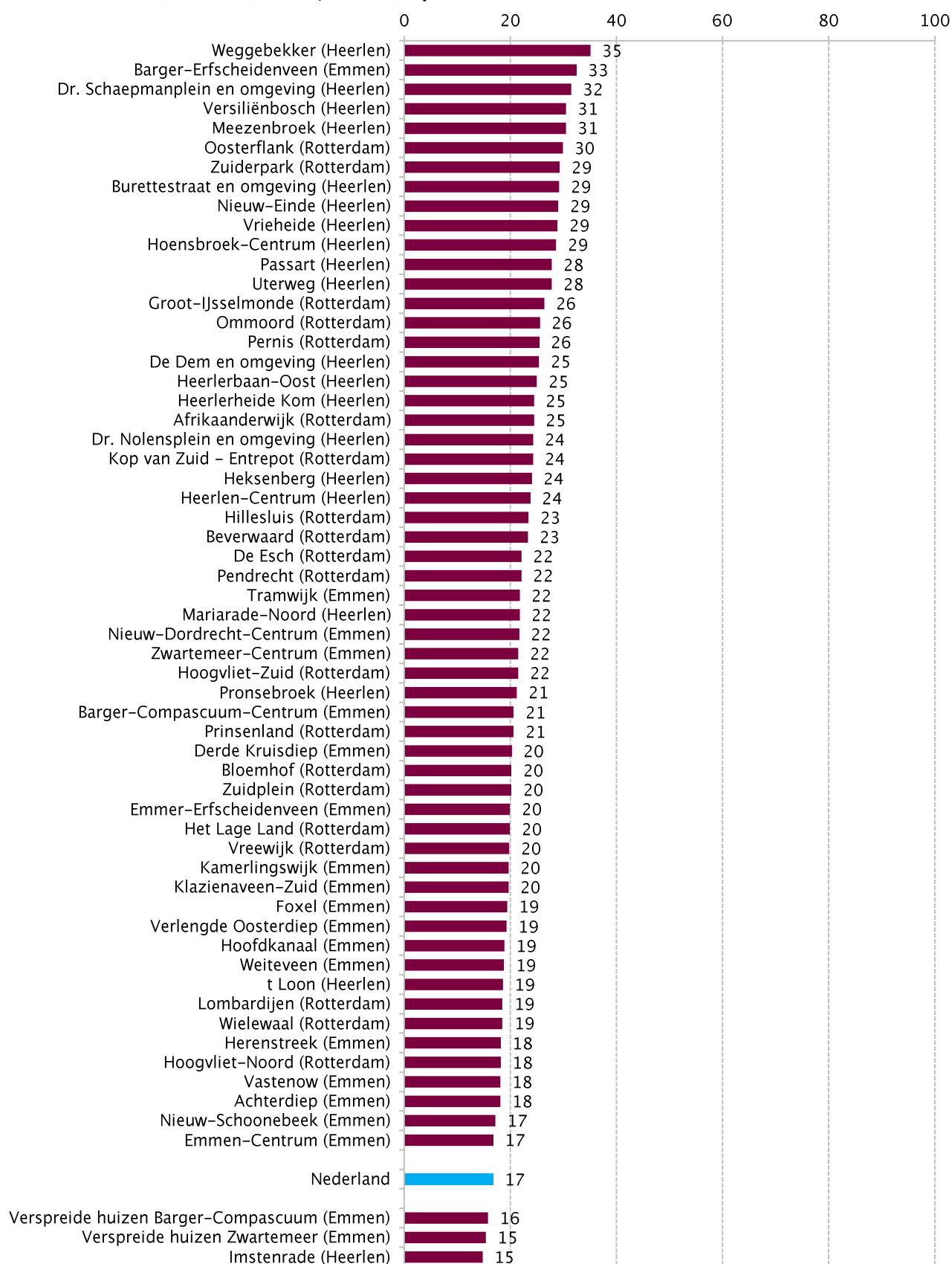
Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur B2.2 Aandeel inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam met ernstig overgewicht, 2020 (in procenten)

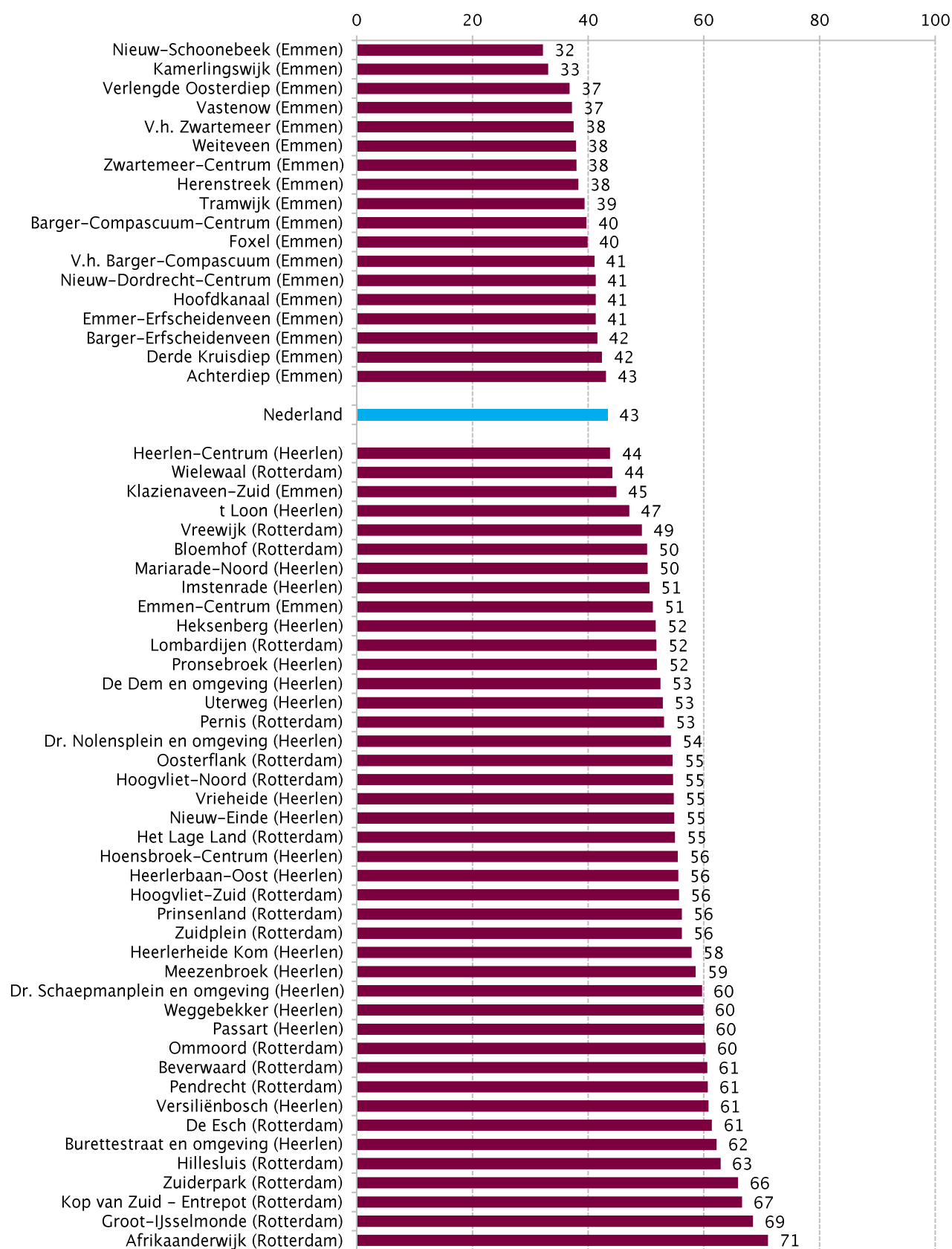
Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur B2.3 Aandeel inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam dat (weleens) rookt, 2020 (in procenten)

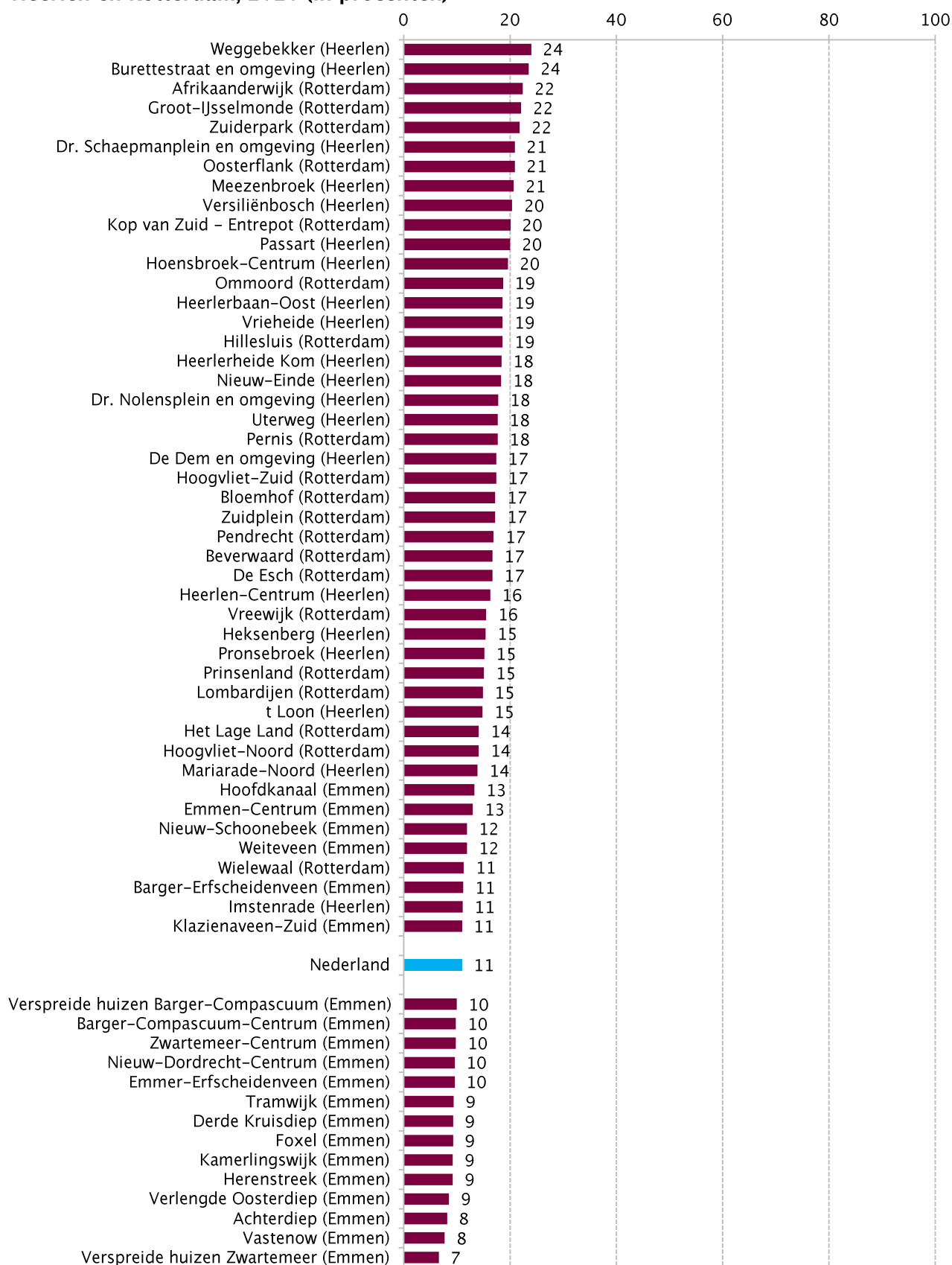
Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur B2.4 Aandeel inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam dat voldoet aan richtlijnen alcoholgebruik, 2020 (in procenten)

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur B2.5 Aandeel ernstig eenzame inwoners van de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam, 2020 (in procenten)

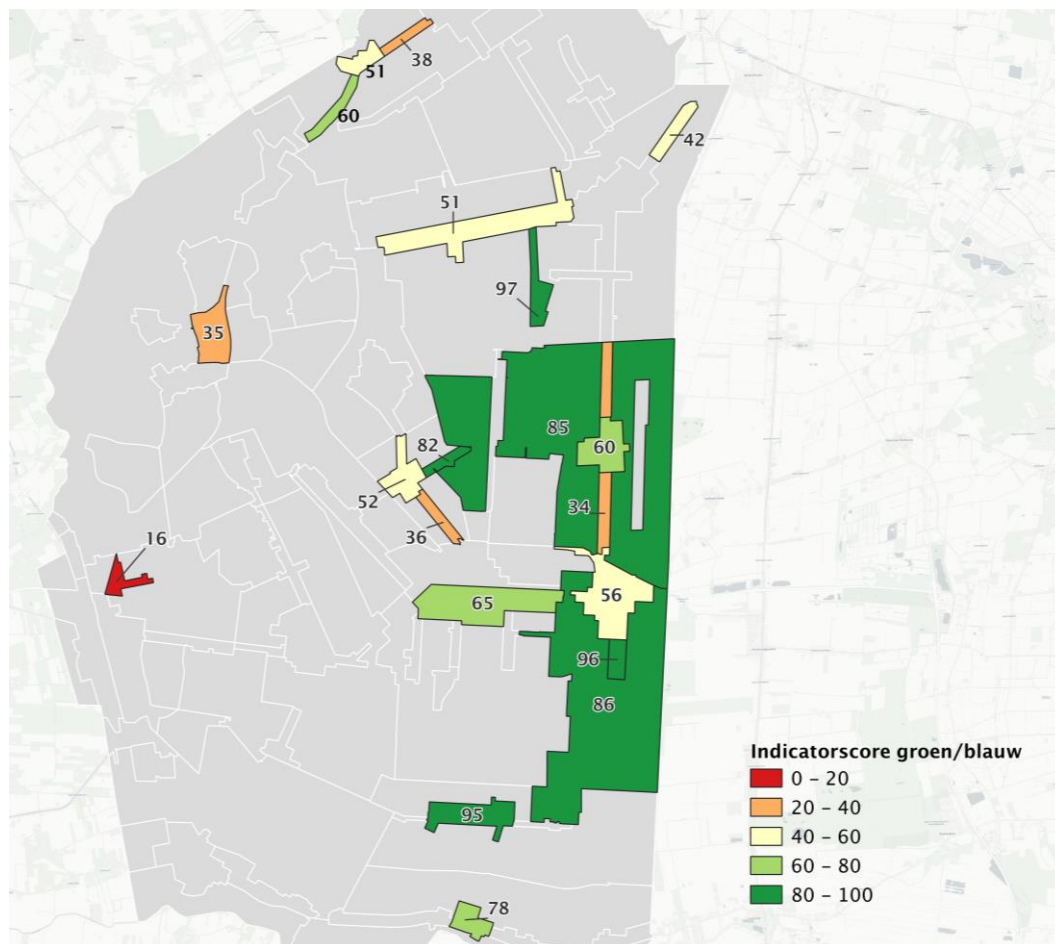

Bron: GGD'en, CBS en RIVM, Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2020 (bewerking o.b.v. SMAP-methodiek, RIVM). Bewerking: Mulier Instituut.

Bijlage 3. Bewegvriendelijke omgeving

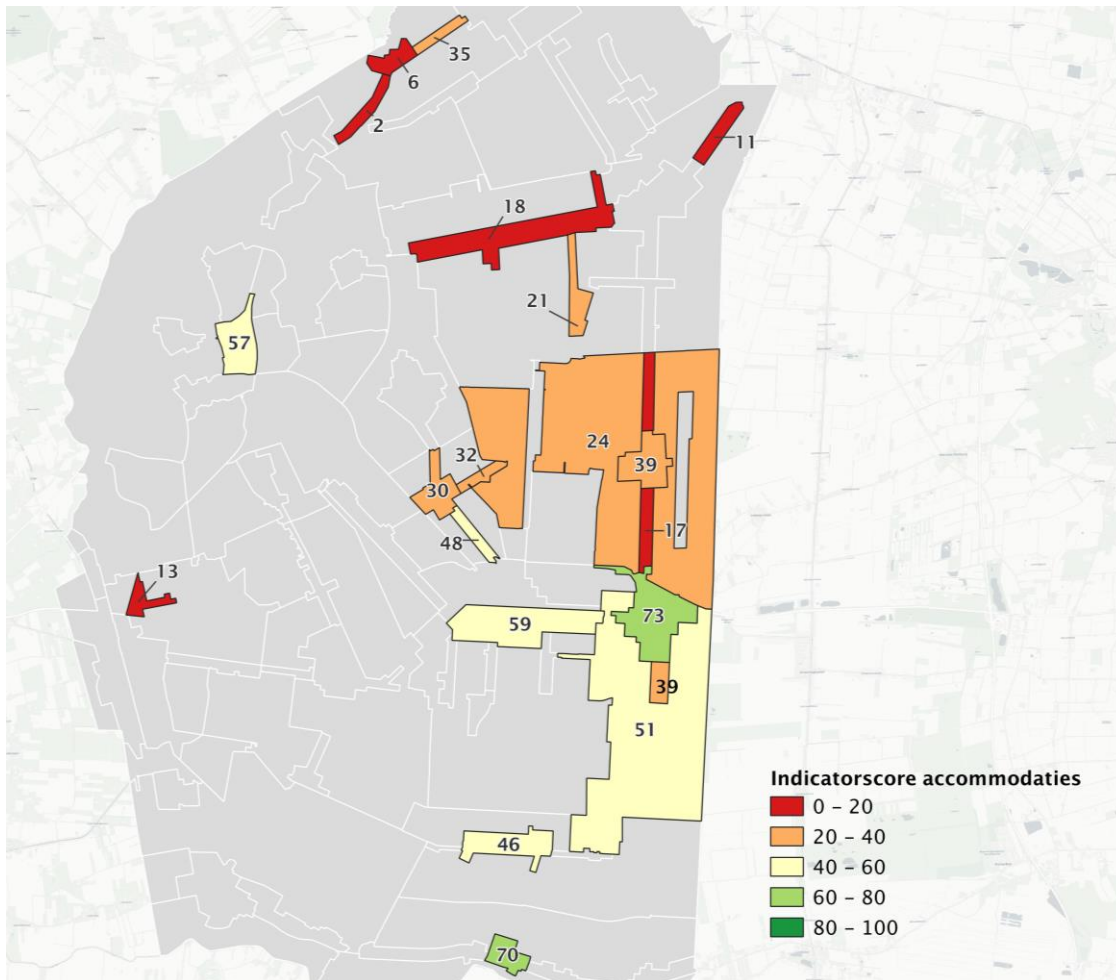
Deelindicatoren bewegvriendelijke omgeving

Kaart B3.1 Scores van de deelindicator groen/blauw op buurtniveau in Emmen, 2020

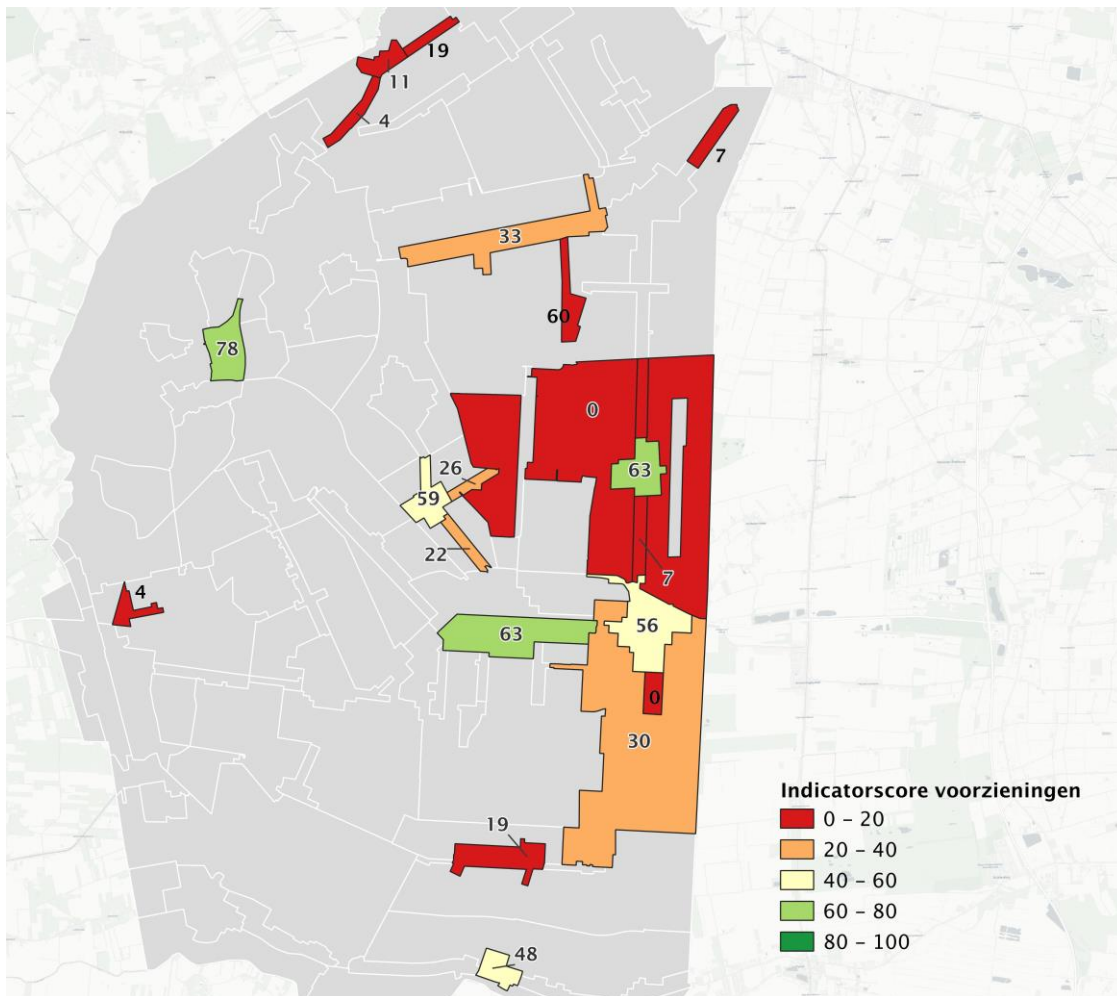
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.2 Scores van de deelindicator accommodaties op buurtniveau in Emmen, 2020

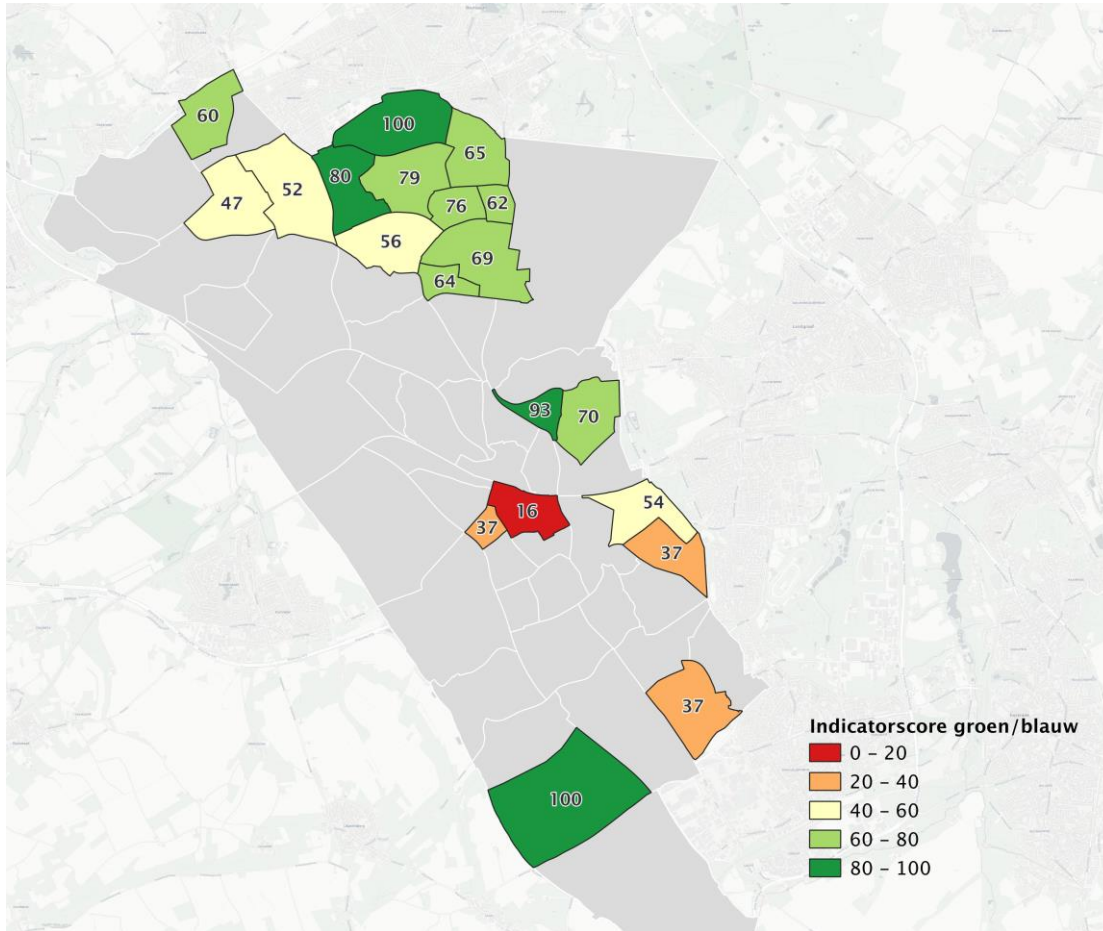
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.3 Scores van de deelindicator voorzieningen op buurtniveau in Emmen, 2020

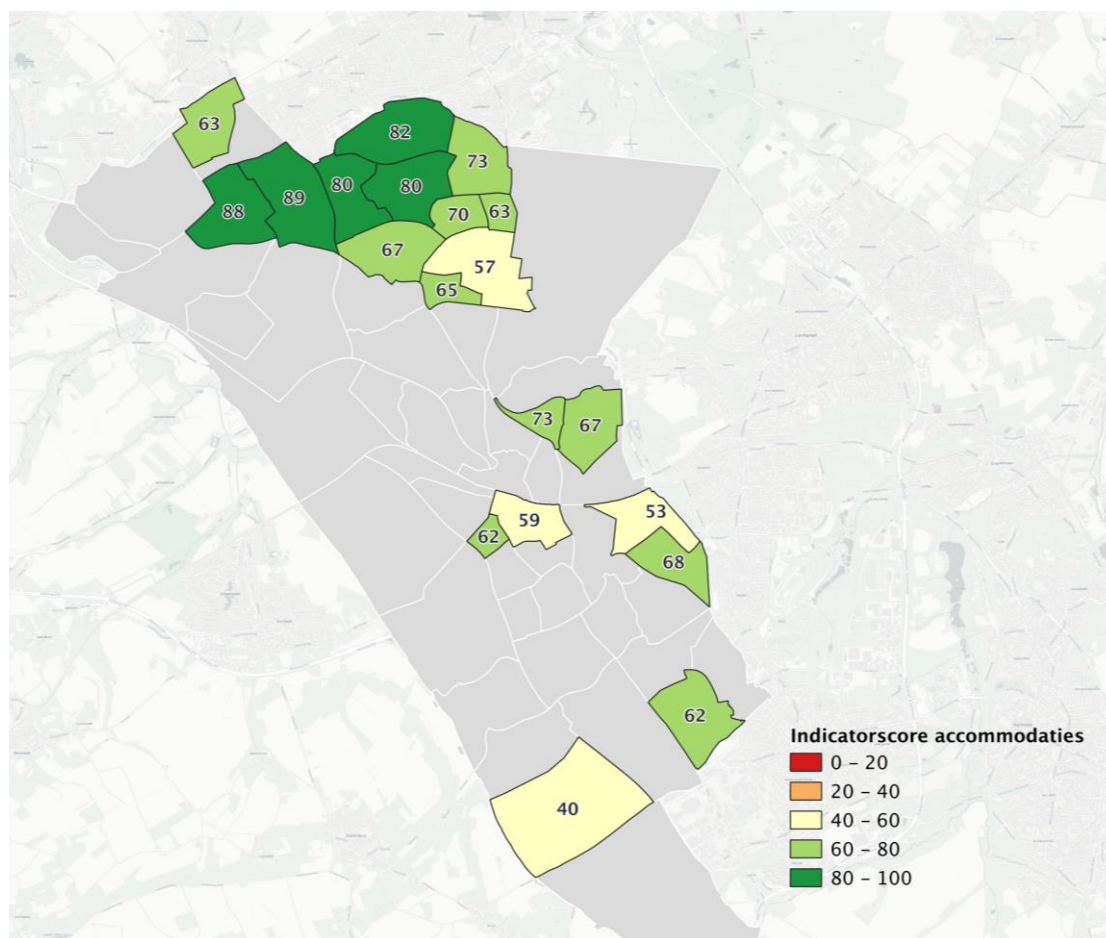
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.4 Scores van de deelindicator groen/blauw op buurtniveau in Heerlen, 2020

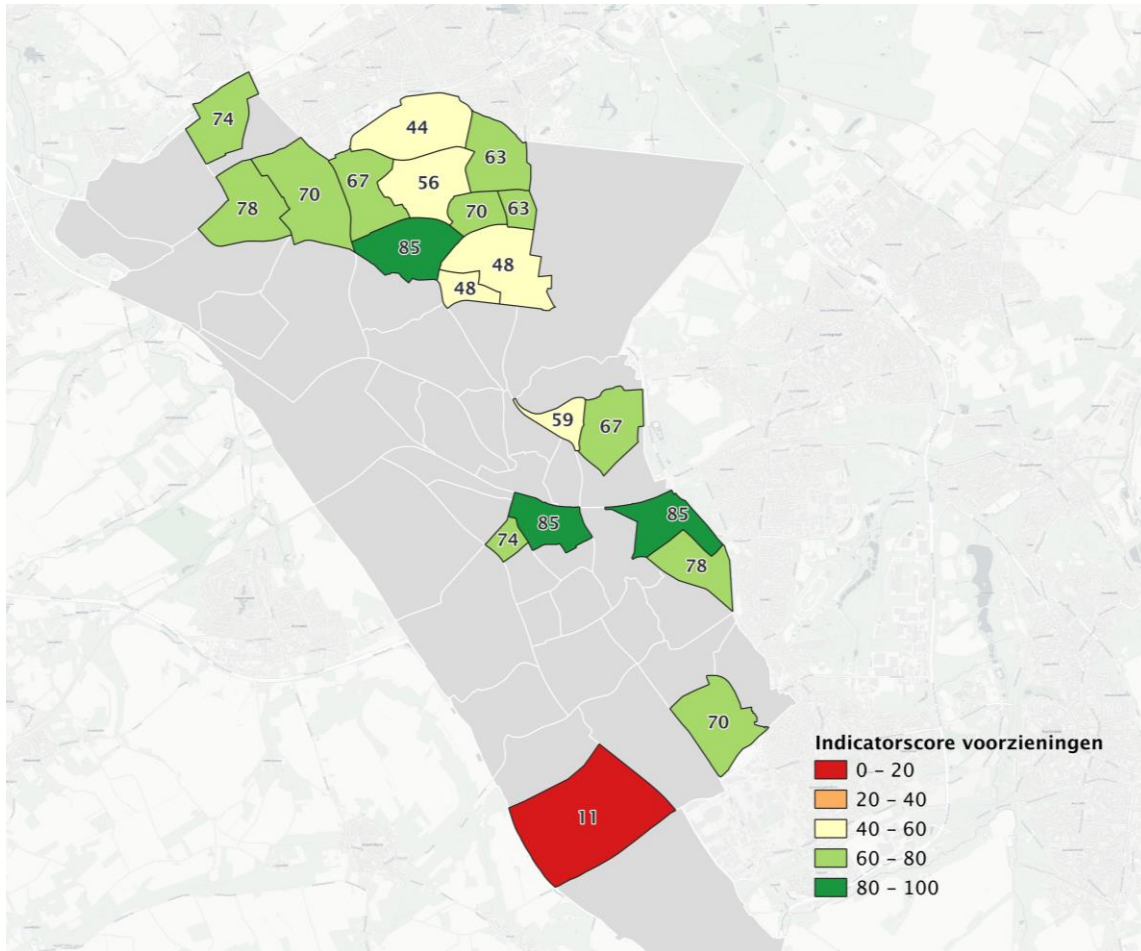
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart 3.5 Scores van de deelindicator accommodaties op buurtniveau in Heerlen, 2020

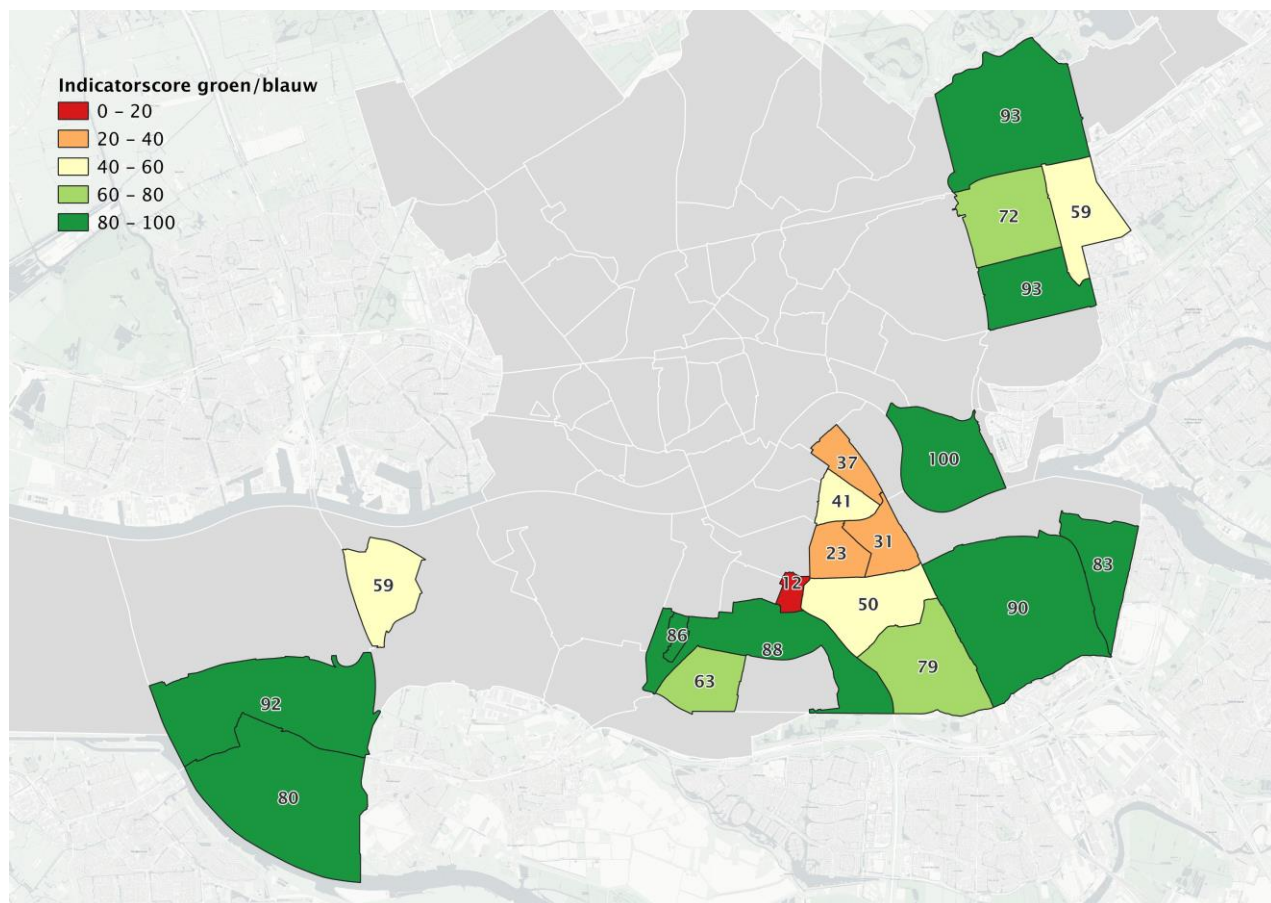
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.6 Scores van de deelindicator voorzieningen op buurtniveau in Heerlen, 2020

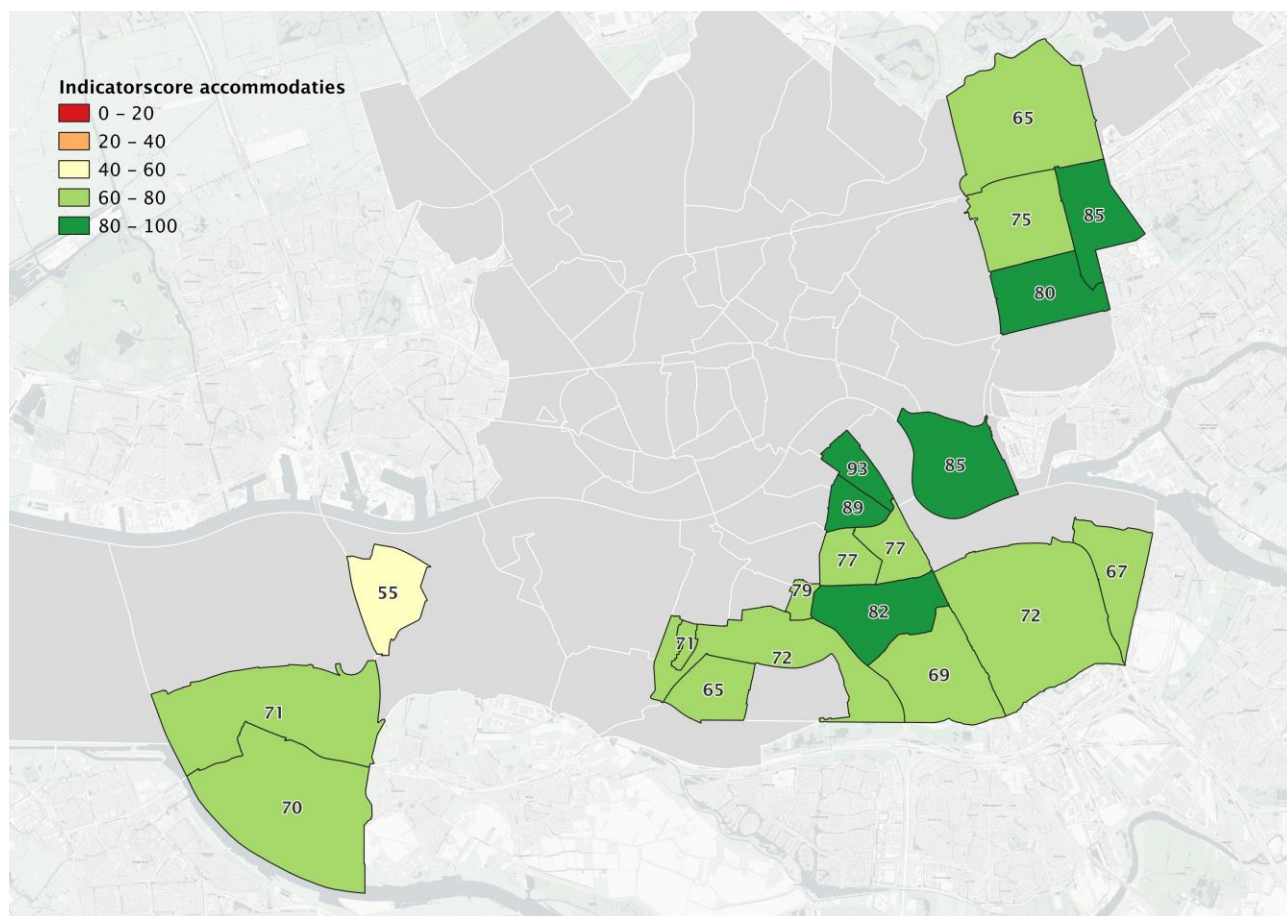
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.7 Scores van de deelindicator groen/blauw op buurtniveau in Rotterdam, 2020

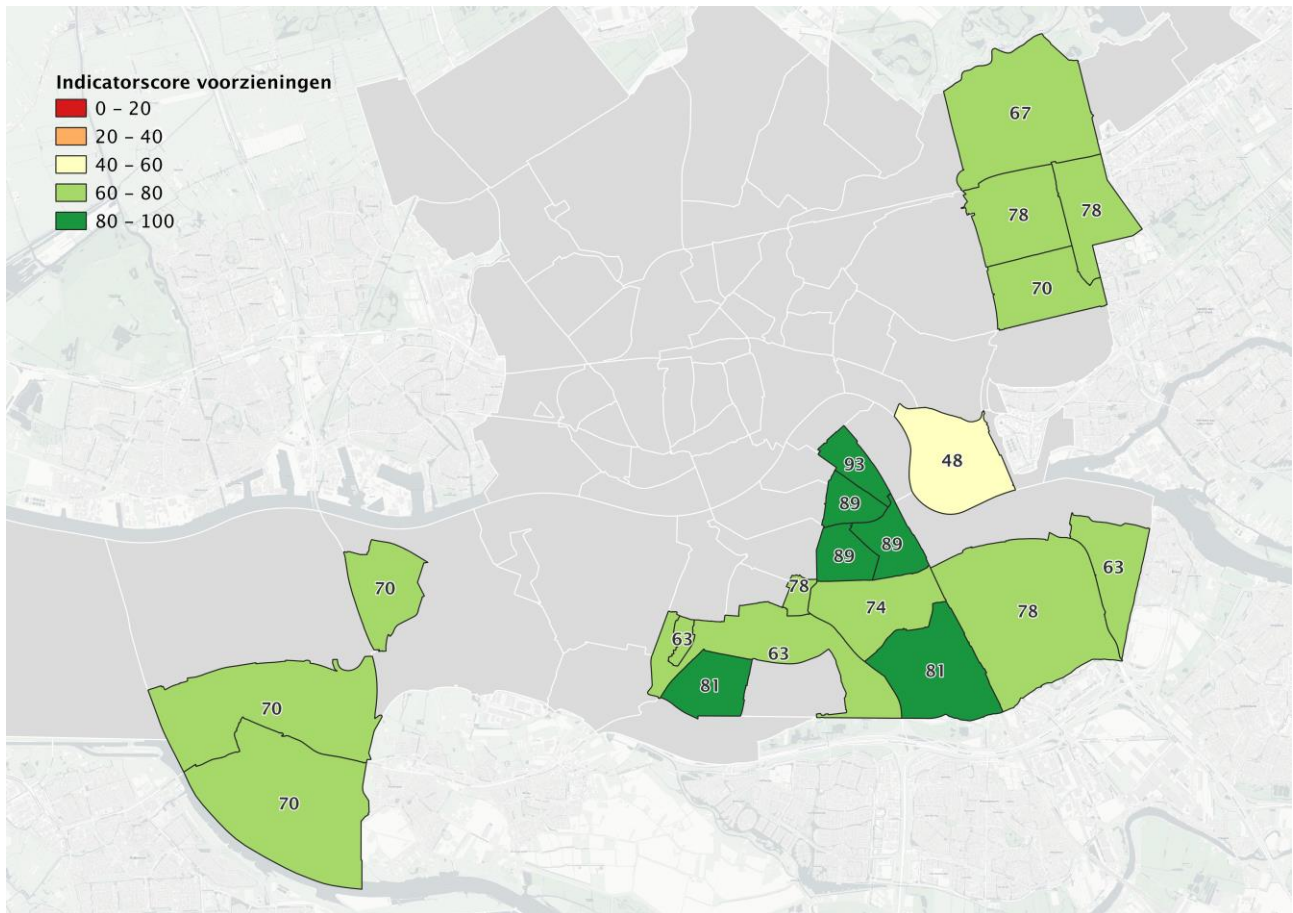
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.8 Scores van de deelindicator accommodaties op buurtniveau in Rotterdam, 2020

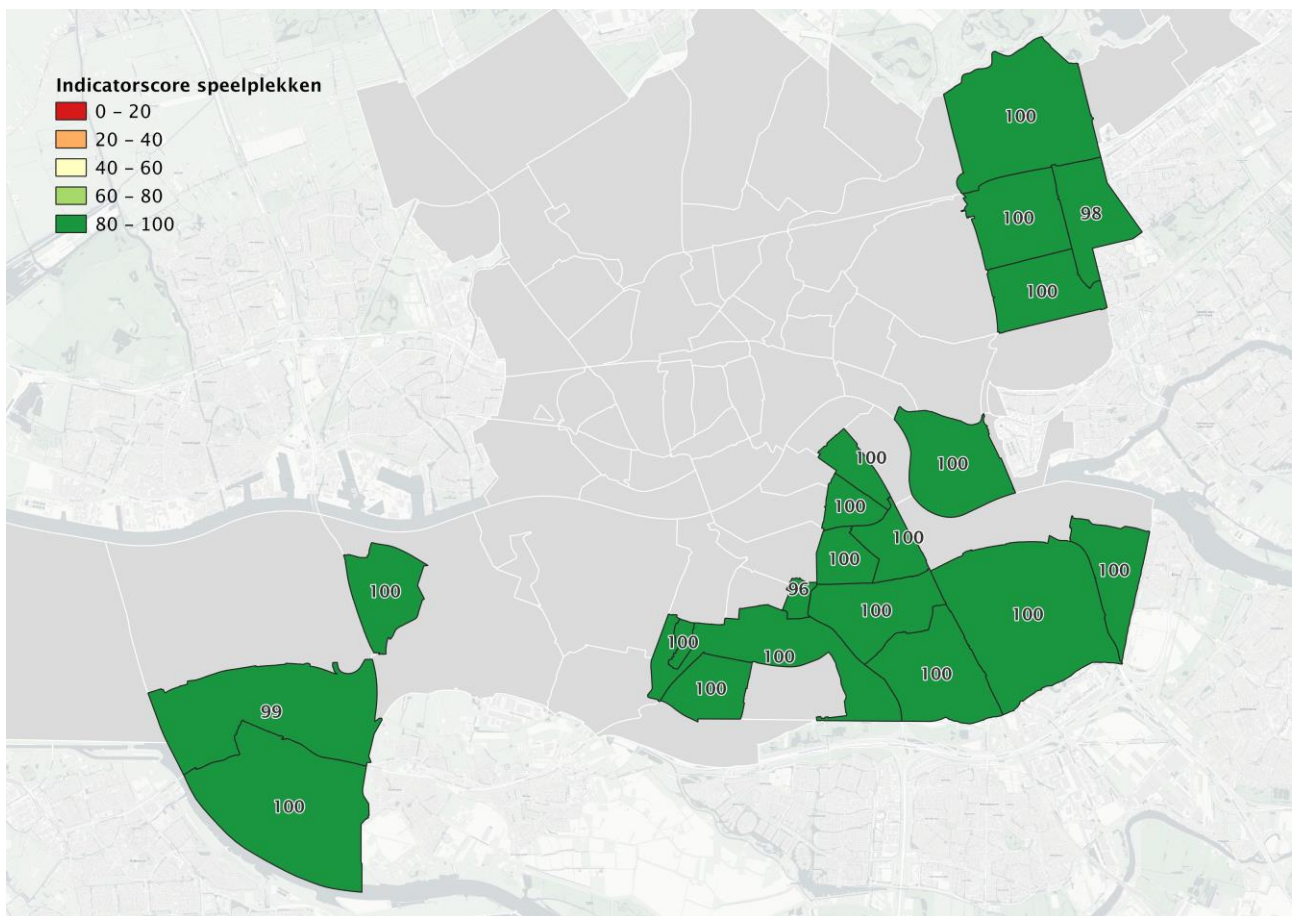
Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Kaart B3.9 Scores van de deelindicator voorzieningen op buurtniveau in Rotterdam, 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

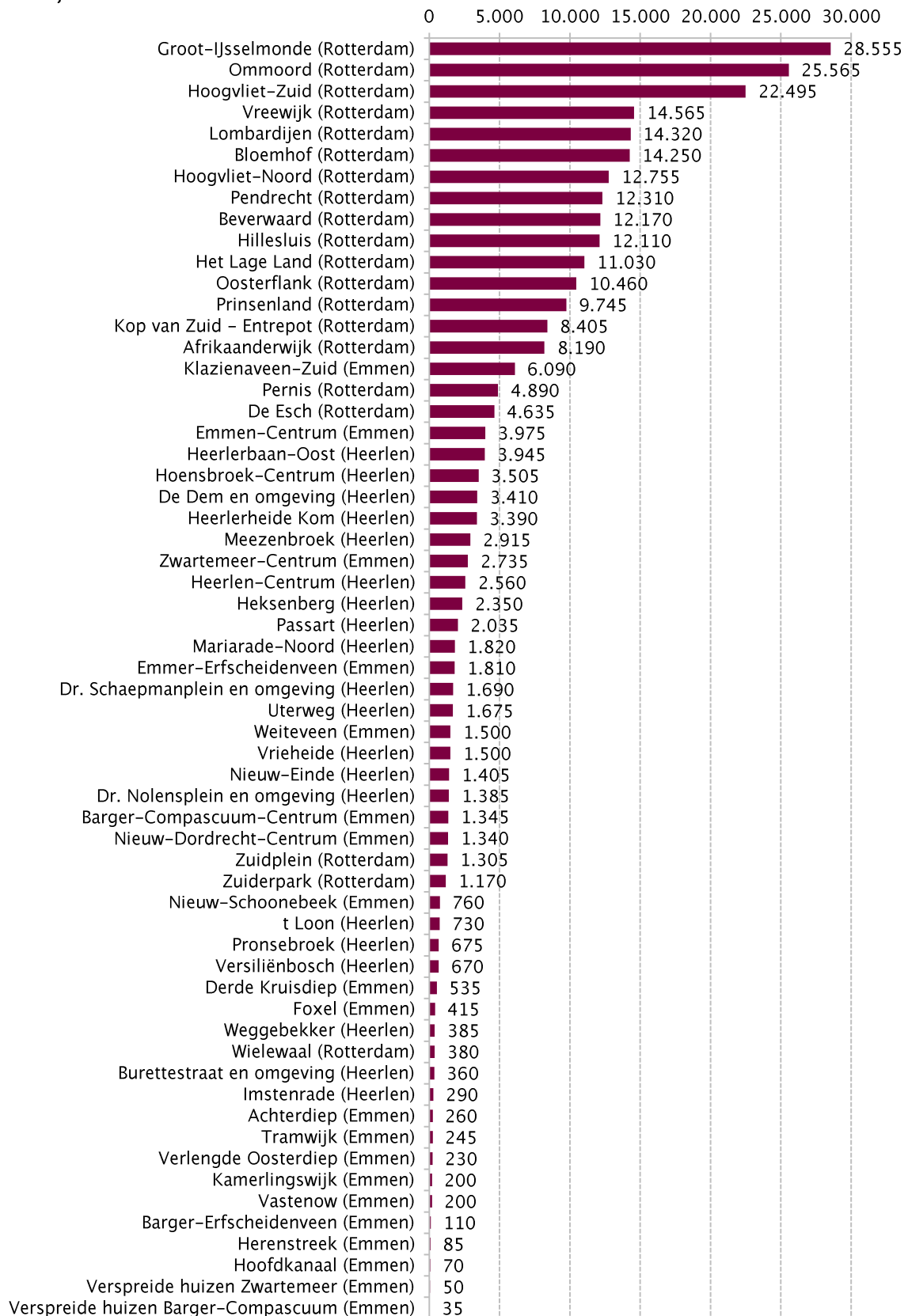
Kaart B3.10 Scores van de deelindicator sport- en speelplekken op buurtniveau in Rotterdam, 2020

Bron: Mulier Instituut, Kernindicator Bewegvriendelijke Omgeving, 2020.

Bijlage 4. Aantal inwoners per buurt

Figuur B4.1 Aantal inwoners per buurt in de geselecteerde buurten in Emmen, Heerlen en Rotterdam, 2020

Bron: CBS, Kerncijfers wijken en buurten 2020. Bewerking: Mulier Instituut.

Mulier Instituut | Sportonderzoek voor beleid en samenleving
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl